

**BİLİMKURGU VE CİNSİYET: URSULA K. LE GUIN'İN
MÜLKSÜZLER VE KARANLIĞIN SOL ELİ ROMANLARI**

Canset KOÇ

(Doktora Tezi)

Eskişehir, 2020

**BİLİMKURGU VE CİNSİYET: URSULA K. LE GUIN'İN
MÜLKSÜZLER VE KARANLIĞIN SOL ELİ ROMANLARI**

Canset KOÇ

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı

DOKTORA TEZİ

Eskişehir, 2020

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Canset KOÇ tarafından hazırlanan Bilimkurgu ve Cinsiyet: Ursula K. Le Guin'in *Mülksüzler* ve *Karanlığın Sol Eli* başlıklı bu çalışma, 11/09/2020 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan .....

Doç. Dr. Ferzane DEVLETABADI

Üye .....

Prof. Dr. Nevzat KAYA (Danışman)

Üye .....

Prof. Dr. Asuman AĞAÇSAPAN

Üye .....

Prof. Dr. Medine SİVRİ

Üye .....

Doç. Dr. Fesun KOŞMAK

ONAY

11/ 09/ 2020

Prof Dr. Mesut ERŐAN

Enstitü Müdürü

iii

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Canset KOÇ

.....

ÖZET

BİLİMKURGU VE CİNSİYET: URSULA K. LE GUIN'İN *MÜLKSÜZLER* VE *KARANLIĞIN SOL ELİ* ROMANLARI

KOÇ, Canset

Doktora–2020

Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Nevzat KAYA

Cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik kavramları çok eski vakitlerden beri edebiyatta ve farklı dünyalar, varlıklar ve uzamların hayal gücünün sınırsızlığı ve bilimin verileri ile özgürce yansıtıldığı bilimkurgu edebiyatı türüne konu olmuş kavramlardır. Bu kavramların feminist bilimkurgu edebiyatı içinde nasıl kurgulandığı bu çalışmanın çıkış noktasıdır. Bilimkurgu edebiyatında cinsiyetler arası dikotomik ilişki biçimlerinin ve cinsiyet söylemlerinin yansıtılma biçimleri bu pek çok edebi araştırmaya konu olmuştur.

Çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan feminist edebiyat eleştirisi, edebi metinlerde cinsiyeti; kadınlık ve erkeklik temsillerini, toplumsal cinsiyet rollerinin ve cinsiyetçi bakışın metinlerde nasıl kurgulandığını inceler. Diğer bir kuram olan queer ise kimliklerin istikrarsızlığını, akışkanlığını ve imkânsızlığını temel alır. Yazarın karakter yaratımı ile queer potansiyelleri nasıl değerlendirdiği üzerinde durulacaktır. Edebi eserler toplumsal, tarihsel ve kültürel bağlamından ayrı düşünülemez. Bu noktadan hareketle feminist bir yazarın bilimkurgu türündeki bu eserlerinde cinsiyeti nasıl kurguladığı, cinsiyet özgürlüğünün ve cinsiyet eşitliğinin temellerini sürmek bu çalışmanın amacıdır. Farklı bir toplum tahayyülünün kurgu yoluyla nasıl dile getirildiği bu kuramlar aracılığı ile irdelenecektir.

Bu bağlamda Ursula K. Le Guin'in *Karanlığın Sol Eli* ve *Mülksüzler* isimli eserleri eserle anarşist feminizm, feminist edebiyat eleştirisi, queer kuram yöntemleriyle karşılaştırmalı bir şekilde incelenecektir. Judith Butler'ın *Bela Bedenler*

ve *Cinsiyet Belası- Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, Zeynep Direk'in yayına hazırladığı *Cinsiyeti Yazmak ve Cinsiyetli Olmak*, Maggie Humm'un *Feminist Edebiyat Eleştirisi* kitaplarından kuramsal olarak faydalanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet, Bilimkurgu, Queer, Feminizm, Karşılaştırmalı Edebiyat, Le Guin.

ABSTRACT

SCIENCE FICTION AND GENDER: URSULA K. LE GUIN'S NOVELS: *THE DISSPOSSESSED* AND *THE LEFT HANDSIDE OF DARKNESS*

KOÇ, Canset

PhD Degree–2020

Department of Comparative Literature

Supervisor: Prof. Dr. Nevzat KAYA

The concepts of sex, gender and sexuality have been the subject of science fiction genre since ancient times, in which different worlds, creatures and spaces are freely reflected by the immensity of the imagination and the data of science. The starting point of this work is the question of how these concepts are fictionalized within feminist science fiction literature. The ways in which inter-gender dichotomic relationship forms and gender discourses are reflected in science fiction literature have been the subject of many literary studies.

Feminist literary criticism, which forms the theoretical framework of the study, examines gender in literary texts, representations of femininity and masculinity and also how gender roles and sexist views are fictionalized in texts. Another theory, queer, is based on the instability, fluidity and impossibility of identities. This study will focus on how the author evaluates character creation and queer potentials. Literary works cannot be considered separate from their social, historical and cultural context. Thus, the aim of this work is to establish the foundations of gender freedom and gender equality, and how a feminist writer fictionalizes gender in these works of science fiction. Depending on these

theories, the study also focuses on how the imagination of a different society is expressed through fiction.

In this context, Ursula K. Le Guin's *The Left Hand of Darkness* and *The Dispossessed* will be examined in a comparatively through anarchist feminism, feminist literary criticism, and queer theory methods. Judith Butler's *Bodies That Matter* and *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, Zeynep Direk's editorial work *Cinsiyeti Yazmak* and *Cinsiyetli Olmak*, Maggie Humm's *Feminist Literary Criticism* constitutes the theoretical framework of the study.

Key Words: Sex, Gender, Science Fiction, Queer, Feminism, Comparative Literature, Le Guin.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	xi
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM BİLİMKURGU EDEBİYATI

1.1. KAVRAM, TARİHÇESİ VE GELİŞİMİ	6
1.2. FEMİNİZM VE BİLİMKURGU EDEBİYATI	10
1.3. LE GUİN VE BİLİMKURGU EDEBİYATI	13
1.3.1. Le Guin, Feminizm, Taoizm	14

2. BÖLÜM KAVRAMLAR VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. AKLIN CİNSİYETLENDİRİLMESİ	25
2.2. CİNSİYETE DAİR KAVRAMLAR	28
2.3. MICHEL FOUCAULT- CİNSELLİK TERTİBATI	40
2.4. QUEER KURAMI	42
2.4.1. Judith Butler ve Queer Kuramı	45
2.5. ANARKO-FEMİNİZM	49
2.6. FEMİNİST EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ	51

3. BÖLÜM *KARANLIĞIN SOL ELİ VE MÜLKSÜZLER'DE CİNSİYET SORUNSALI*

3.1. GETHEN: CİNSİYETSİZ BİR DÜŞÜNCE DENEYİ	54
3.1.1. Androjen Bedenler	57
3.1.2. Gethen ve Cinsellik: <i>Kemmer</i> ve <i>Sommer</i> Döngüsü	63

3.1.3. <i>Karanlığın Sol Eli</i> 'nde Erillik ve Dişillik	67
3.2. ANARRES VE TOPLUMSAL CİNSİYETSİZ BİR DÜŞÜNCE DENEYİ ..	71
3.2.1. Urras: Eril Bir Uzam	80
3.3. CİNSİYETSİZLİK VE TOPLUMSAL CİNSİYETSİZLİĞİN GEZEĞENLERE YANSIMASI	86
3.4. ROMAN KARAKTERLERİNİN CİNSİYET/TOPLUMSAL CİNSİYET ALGILARI	92
3.5. CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYETE DAİR SINIRLI/EKSİK TASVİRLER	102
SONUÇ	110
KAYNAKÇA	115
EKLER LİSTESİ	126

ÖNSÖZ

Bu çalışma, bilimkurgu edebiyatında cinsiyet izleğini ele almaktadır. Çalışmada, Amerikan Edebiyatının öncü kadın yazarlarından Ursula K. Le Guin'in (1929- 2018) bilimkurgu türünün en önemli örneklerinden sayılan *The Left Hand of Darkness* (1969) (*Karanlığın Sol Eli*) ve *The Dispossessed* (1974) (*Mülksüzler*) adlı romanları cinsiyet ve toplumsal cinsiyet araştırmaları bağlamında, queer perspektiften ve feminist edebiyat eleştirisi yönteminin verilerinden yararlanılarak karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Bu doktora tezinin bilimkurgu edebiyatında feminist bir yazar tarafından kurgulanan cinsiyet izleğini toplumsal cinsiyet bağlamında sorunsallaştırıp tartışmaya açarak, bu kapsamda yapılmış olan hem ulusal hem de uluslararası alan çalışmalarına ufak da olsa bir katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Hayatımın en zorlu dönemlerinde beni hep destekleyen, güldüren, bana inanan, güç ve moral veren, kendime inancımı kaybettiğim her an sevgi, hoşgörü ve anlayışı ile yanımda olan danışmanım Prof. Dr. Nevzat KAYA'ya minnettarım. Bana yol gösteren, umut veren, sonsuz destek ve hoşgörüleri ile beni hep motive eden Prof. Dr. Medine SİVRİ ve Prof. Dr. Asuman AĞAÇSAPAN'a çok çok teşekkür ederim. Jürimde olmayı kabul etme inceliğini gösteren Doç Dr. Ferzane DEVLETABADİ ve Doç. Dr. Fesun KOŞMAK'a titiz emek, destek ve önerileri için çok çok teşekkür ederim.

Benden destek ve anlayışlarını hiç esirgemeyen sevgili babam Mehmet Koç, sevgili anneannem, teyze, hala, amca ve kuzenlerim çok çok sağolun. Sizler olmasaydınız çok daha zordu hayatımın son dört yıllık evresi. Çok sevgili dostlarım Ayşe, Cemo, Elif, Erdal, Erhan, Ertan, Esra, Fatoş, Funda, Güliz, Hatice, Hülya, Kıvılcım, Meral G, Meral K, Nadire, Nurcan, Pelin, Pınar, Şebnem, Şerife, Vedat, Zeliha ve tüm Barışa Ezgiler grubuna minnettarım en zor zamanımda yanımda oldukları, sabırları ve destekleri için. Işık kedim ve tüm dört ayaklı, patili, kanatlı, yüzgeçli melek dostlarıma bana yoldaş oldukları için şükran duyuyorum; onlar beni hep duyar ve hisseder. İyi ki varlar... Bu maratonda sonsuz paylaşım ve destekleri için sevgili kader arkadaşlarım Arzu Yetim, Berrin Demir ve Semih Yetim'e, son ana kadar sergilediği destek için pek sevgili başkanım Ozan Devrim Yay'a ve akli, sabrı, umudu

ve sonsuz dayanışması ile en son anıma kadar benimle olan kıymetli dostum Yeliz Sığır'a sonsuz teşekkürlerimle. Hayatıma varlıklarıyla ve yazdıklarıyla dokunan cesur, mücadeleci, güzel yürekli kadınlar: Duygu Asena, Konca Kuriş, Sevgi Soysal ve kedileriyle kim bilir uzaklarda bir yerlerde bambaşka dünyaların peşinde olan Ursula K. Le Guin'e minnettarlığımıla...

“Hayat kısa, kuşlar uçuyor” demiş Cemal Süreya. Gökyüzü hep çok sevdiğimle dolu. Canım kardeşim, yaşam dolu, gülümseyen yetenekli meleğim İskender Koç: Sevgi ve sonsuz özlemlerle, hep yanımdasın. Son olarak canım annem, meleğim İsmet Koç: Kelimelerin kifayetsiz olduğu andayım hep dört yıldır. Tüm anlamım, ışığım, varlığım, özlemim, geçmişim, bugünüm, her anım, eksenim, her şeyim... Her şey onun için, onun sayesinde, onunla ve ona doğru...

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

akt.: aktaran

bkz.: bakınız

c.: cilt

ev.: Çeviren (ler)

ed.: editör

haz.: hazırlayan (lar)

s.: sayfa

ss.: sayfalar

trans.: translator

vol. : volume

vd. : ve diğerleri

yay. haz.: yayına hazırlayan (lar)

yaz. : yazar

GİRİŞ

“Bilimkurgu ve Cinsiyet: Ursula K. Le Guin’in *Karanlığın Sol Eli* ve *Mülksüzler* Romanları” adlı bu çalışma, bilimkurgu edebiyatının öncü ve önemli örnekleri arasında kabul edilen iki romanda cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının kurgulanışını ele almaktadır. Çalışmanın konusu, cinsiyet, cinsiyetsizlik, toplumsal cinsiyet ve cinsellik kavramlarının Amerikan Edebiyatının önemli kadın yazarlarından Ursula K. Le Guin’in (1929-2018) bilimkurgu edebiyatı türündeki *The Left Hand of Darkness* (1969) (*Karanlığın Sol Eli*) ve *The Dispossessed* (1974) (*Mülksüzler*) adlı romanlarında kurgulanışının karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Bu izleklerin feminist bir yazar tarafından genişletilerek bilimkurgu edebiyatının olanakları çerçevesinde nasıl betimlendiği, sorunsallaştırıldığı ve karşı duruş ortaya konulduğu, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet çalışmaları perspektifinden ve feminist edebiyat eleştirisi yöntemiyle incelenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmada yapılacak alıntılarda, kaynaklara ulaşım kolaylığı göz önüne alınarak eserlerin Türkçe çevirilerinden yararlanılacaktır. Bilimkurgu edebiyatının çoğu örneğinin hayatın katı gerçekliğine ve her türlü iktidar, tahakküm ilişkisine bir direnme noktası, bir karşı çıkış ve onu değiştirme adına bir adım olmasından hareketle, Le Guin’in her iki eserinde de içinde yaşanılan dünyanın yegâne mümkün dünya olmadığı görülür. Pek çok bilimkurgu eseri okuyucusunun her türlü kimlik, aidiyet, kavram, söylem, ideoloji, teknoloji, inanç sistemi ve yaşam biçimine olan bakışı, algısı ve hayal gücü üzerinde bir sorgulama ve tesir yaratır. Bu özelliklere sahip öncü, yenilikçi ve de devrimci nitelikli bilimkurgu eserleri, çeşitliliği ve farklılıkları yok sayan, indirgeyen, baskı altında tutan anlayışın yansımalarına sahip eserlerin karşısında ve mevcut gerçekliğin dışında konumlanmıştır. Okuyucunun kendi gerçekliğini ve dünyasını ona, kalıplara sokmaya çalışmadan anlatır.

Le Guin, pek çok eseriyle geleneksel bilimkurgunun erkek söylemini parçalayıp yeniden kurgulamış, kendine özgü bir bakışa ve üsluba sahip bir yazardır. Cinsiyetin ve bedenin doğal sınırlarının olup olmadığı ya da tümüyle inşa olup olmadığından hareketle iktidar, beden ve cinsiyet ilişkisinin incelenen edebi metinlerde nasıl bir seyir izlediği üzerinde durulacaktır. Bedenlerin salt fiziksel ve biyolojik bir nesne olmaktan ziyade ruhsal ve sosyal yapılarıyla özne olarak nasıl kurgulandıkları sorgulanmaktadır. Le Guin’in diğer romanlarında olduğu gibi, var

olan dünyadan beslenerek alternatif bir dünya yarattığı bilimkurgu türündeki bu iki romanında cinsiyet kavramını ideolojinin, erk yapılarının ve kimlik politikalarının bir etkisi ve sonucu olarak nasıl kurguladığı ve sorunsallaştırdığı incelenecektir.

Le Guin'in, bilimkurguya ahlaki, edebi ve politik bir derinlik getirdiği ve feminist bilimkurguya da önemli katkılar sağladığı yadsınamaz. Yazarın, erkek egemenliğini cinsiyet perspektifinden edebi bir kültür eleştirisine tâbi tuttuğu hipotezinden hareketle, bilimkurgu türündeki her iki romanında beden, cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerinin ve cinsiyetçiliğin eserlerde nasıl kurgulanıp anlatı haline getirildiği irdelenmektedir. Le Guin'in eril ve fallus merkezli (fallosantrik) anlayışa karşı kurgusal zeminde geliştirdiği sorgulamalar ve direniş biçimi üzerinde durulacaktır. Yazarın yenilikçi, özgün, bir nevi sınır tanımayan dilini ve alışlageldik bilimkurgu edebiyat kalıp ve dilini nasıl parçaladığı ve kurgusal metinlerinde nasıl somutlaştırdığı üzerinde durulacaktır. Romanların incelenmesine kültür incelemeleri ve araştırma yöntemleri açısından yaklaşmak yerinde olacaktır. Yapılan alıntılar, konu ve izlerle ilgili değişik öğelerin (kurmaca kişilerin farklı özellikleri, insan ilişkileri, olayların geçtiği toplumsal ortamlar, diyalogların içerikleri) sorunların ve çözümlenme biçimlerinin, birbirine göre nasıl konumlandırıldığını belirlemeyi sağlayacaktır.

Le Guin, kendini feminizme, anarşizme, ekolojik harekete ve Taoizm felsefesine yakın konumlandırmış bir yazardır. Onun edebi, felsefi ve politik anlayış ve tutumunun bu iki kurmaca eserde cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik üzerine edebi ve kültürel bağlamda dile gelişi ve temsil edilişi incelenecektir. Le Guin ile bilimkurgu aynı zamanda egemen ideolojilere bir direniş de sergiler. Yazar, aynı zamanda masalları, efsaneleri, tarihi, gelenekleri ve arketipleri edebiyatın malzemesi haline getirir.

Bireyin kimlik örüntüsünde öncelikli bir rol oynayan cinsiyetin sadece hormonlardan ibaret olup olmadığı ve cinsiyetli olma halinin tam olarak neyi karşıladığına dair Le Guin'in söz konusu iki romanı aracılığıyla cevaplar aranmıştır. Çalışmada incelenen edebi eserlerin, genellikle doğal olduğu var sayılan ve sorgulanmadan kabul edilen cinsiyet ve cinsellik kavramlarının toplumsallaşmanın, toplumsal ilişkilerin ve kültürel beklentilerin bir ifadesi ve ürünü olup olmadığı ve bedenin de toplumsal bir kurgu veya inşadan oluşup oluşmadığının izleri sürülecektir.

Cinsiyetli olma halinin anatomik, fizyolojik boyutu dışında kültürel, tarihsel, toplumsal örüntüleri üzerinden incelenen kurgusal metinlerdeki yansıması analiz edilecektir.

Le Guin'in her iki edebi metninde, cinsiyet mefhumunu ve toplumsal cinsiyet kurgularını, rollerini, kısaca toplumsal cinsiyet rejimini nasıl anlamlandırdığı ve kurguladığından yola çıkılarak, beden, cinsellik, kadınlık ve erkekliğin nasıl bir anlatı zemininde inşa edildiği sorgulanacaktır. Yazarın tüm bu kavramların bünyelerinde barındırdığı çelişki ve karşıtlıkları kurgusal olarak nasıl ortaya koyduğu irdelenecektir. Bu metinlerin bir yandan cinsiyetçiliği ve heteronormatif normlara karşı bir bakış ve üslupla yapısöküme mi uğrattığı, yoksa onları besleyip yeniden üretip üretmediği ve de hangi noktalarda ve açılardan eksik kaldığı üzerinde durulacaktır. Bundan yola çıkarak yazarın kurgu ve karakter yaratımlarında cinsiyete ve cinselliğe dair kimi klişelere başvurup başvurmadığı ve karakterlerin cinsel kimlik ve cinsel yönelimlerini ne şekillerde icra ettikleri ve eril tahakküme maruz kalan bedenlerin hangi pratiklere sahip oldukları analiz edilecektir. Le Guin'in bilimkurgu edebiyatı içerisinde konumlandırılan söz konusu edebi metinleri bu ifade edilen boyutları feminist eleştiri yöntemi, toplumbilim ve kültür incelemeleri bağlamında incelenecektir. *Karanlığın Sol Eli*'nde kurgu, queer figürü içerecek şekilde genişleyebilir ve romana queer bir perspektiften okuma yapılabilir. Bu sınıflandırmaya dâhil olmadan da karakter yaratımı ile queer potansiyelleri sergileyebileceği düşünülmüştür.

Bu metinleri incelerken metinlerin cinsiyet perspektifinde yapısı, söylemi, kurmaca karakterlerin cinsiyetleri/cinsiyetsizlikleri/cinsel yönelimleri bağlamında sergiledikleri davranış, tutum ve kurduğu ilişkiler ve romanlardaki cinsiyet izleğine etki eden, arka planda kurgulanan politik ve toplumsal sistem ve koşulların üzerinde durulacaktır. Le Guin'in bilimkurgu edebiyatına dâhil edilen her iki eserinde cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, cinsel pratik ve cinsiyet politikalarının metinlerine nasıl etki ettiği sorusu cevaplanmaya çalışılacaktır. Bunun yanında, erkeklik pratikleri ile kadınlık pratiklerinin arasında farklılıkların olup olmadığı ve varsa bunların nedensel dayanakları sorgulanmıştır.

İncelenen her iki eser bilimkurgu ve ütopya romanı adı altında sınıflandırılabilir. Çalışmanın amacı bilimkurgu edebiyatı ve feminist bilimkurgu gibi türleri ayrıntılı incelemek değildir ancak her iki eseri ve yazarı doğru algılamak ve

konumlandırmak adına bu kavramlara kısaca değinilmiştir. Buna karşın çalışmanın içeriği ve sınırlılığı gereği, çok geniş kapsamlı olan ütopya ve distopya kavramları üzerinde durulmayacaktır. Bunun yanı sıra, yine bu çalışmanın kapsam ve sınırlılığı gereği cinsiyet kavramına dair farklı terminolojik adlandırma ve tartışmalara ayrıntılı şekilde yer verilmemiştir. Le Guin kendini feminist olarak tanımlayan bir yazardır ancak bu çalışmanın öznesi olan eserleri, üçüncü dalga Fransız yapısökümcü feministler tarafından ortaya konan, kadın yazarların kullandığı yazım teknikleri ile eril sembolik dili ve düzeni, dil kalıplarını kırma veya dil dışı alana çıkma yoluyla alt üst etmeleri, dişil bir dil yaratmaları boyutundan analiz edilmemiştir. Son olarak, aydınlanma ve modernizm ile ilgili tartışmalar tezin ana konusuna göndermede yardımcı olacak şekilde irdelenmiştir. Cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinselliğe ilişkin tüm kuramların ve tarihsel boyutta ele alınmış biçimlerinin tezin kapsamı ve sınırlılıkları dahilinde tam anlamıyla ele alınması mümkün olmadığı için çalışmanın paradigmasını oluşturan kuram ve anlayışlara genel bir çerçeve içinde değinilmiştir.

Söz konusu romanların toplumsal yapı içinde doğallaştırılan geleneksel ve hiyerarşik düalist/ikicil düşünceyi nasıl yapısöküme uğrattığı üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra, bünyesinde cinsiyetçilik barındıran tahakküm kurucu söylemi alaşağı etme çabası irdelenmiş ve böylelikle cinsiyet/toplumsal cinsiyet ve cinsiyetsizlik gibi izlekleri kurgulama yolları incelenmiştir. Yazarın toplumsal cinsiyetle yüklü ortak bir dili kullanan erkek ve kadın okurlar için cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin olmadığı yabancı uzamları nasıl kurguladığına dair cevaplar aranmıştır. Çalışmanın bir diğer argümanı kimliklerin mutlak ve sabit bir gerçeklik değil, aksine birer kurgu olduğudur. Bu bağlamda Le Guin'in kendine has hikâye anlatma, kurgulama ve simgelerle anlamlandırma yolları ve söylemi üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde bilimkurgu edebiyatı kavramı, gelişimi, feminist bilimkurgu edebiyatı ve Ursula K. Le Guin'in bilimkurgu edebiyatındaki yeri üzerinde genel hatlarıyla aktarılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde kuramsal çerçeveye yer verilmiştir. Mevcut hayatı, ilişkilenebilecek biçimlerini, cinsiyeti anlamlandırma ve konumlandırma şeklinin çoğunlukla birbirine karşıt olduğu düşünülen ikili bir yapılandırma sisteminden kaynaklandığı söylenebilir. Çalışmanın teorik kısmında doğa ve kültür ayrımının kaynağı olan düalist yapı bağlamında mitolojideki Apollon ve Dionysos ilişkisi ve

karşıtlığının oluşturduğu kadın ve erkek ilişkisi ve karşıtlığı üzerinde durulmuştur. Böylelikle cinsiyet hiyerarşinin dayandığı dikotomik yapı genel anlamda irdelenmiştir.

Çalışmada, cinsiyet kavramının sadece biyolojik veya fizyolojik değil, toplumsal bir bağlayıcılık ve sınırla çizilmiş olduğundan hareketle bazı tanımlamalara yer verilmiştir. Anarko-feminizm, feminist edebiyat eleştirisi yöntemi, cinsellik tertibatı ve queer kavramları üzerinde durulmuştur. Metinlerin feminist edebiyat eleştirisi yöntemiyle ve cinsiyet/toplumsal cinsiyet çalışmaları bağlamı açısından ele alınması, bütüncül bir kavrayış ve okur tarafından kültürel bağlamda dönüştürülmesi açısından önem taşımaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümündede eserler bu kuramlar çerçevesinde karşılaştırmalı incelenmiştir.

Çalışmanın kuramsal altyapısında Genevieve Lloyd'un *Erkek Akıl- Batı Felsefesinde Erkek ve Kadın*, Judith Butler'ın *Bela Bedenler* ve *Cinsiyet Belası- Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, Maggie Humm 'un *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, . Sema Kaygusuz ve Deniz Gündoğan İbrişim'in hazırladığı *Gaflet- Modern Türkçe Edebiyatın Cinsiyetçi Sınır Uçları*, Sibel Yardımcı ve Özlem Güçlü'nün derlediği *Queer Tahayyül* ve Zeynep Direk'in yayına hazırladığı *Cinsiyeti Yazmak* ve *Cinsiyetli Olmak* adlı eserle yer almaktadır.

1. BÖLÜM

BİLİMKURGU EDEBİYATI

Bu çalışmada karşılaştırmalı incelenecek romanlar *Karanlığın Sol Eli* (1969) ve *Mülksüzler* (1974), bilimkurgu edebiyatı türüne dâhil edilen, bir nevi kült romanlardır. Her iki roman da hâlâ büyük bir okuyucu kitlesi tarafından okunan, üzerinde edebi, akademik incelemeler yapılan eserlerdir. Bu romanları böylesine önemli ve alanında çığır açıcı kılan nedir sorusu irdelemeye değerdir. Bu bağlamda da Le Guin'in bilimkurguya getirdiği farklı ve öncü kavrayış ve anlayış oldukça önemlidir. Öncelikle, 'eril' saiklerle yazan erkek yazarların yine erkek bir okur kitlesine hitap eden, geleneksel bilimkurgu anlayışının içeriğinin üzerinde durulması bu noktada önemlidir. Bilimkurgu edebiyatında ortaya çıkan yeni, farklı arayış ve anlayışları ve de feminist bilimkurguyu anlamak da Le Guin'in bilimkurguya bakışını ve eserlerine yansıtılışını anlamlandırmada faydalı olacaktır. Le Guin'in etkilendiği çeşitli kuram ve felsefelerle değinmek de eserlerini yorumlamada ve incelemede yol gösterici olacaktır.

1.1. KAVRAM, TARİHÇESİ VE GELİŞİMİ

Tarhsel seyir içinde, insan beyninin aletin keşfinden önce de uçmaya muktedir olduğu bilinir. M.S. 2. yüzyılda uçan gemiler vardır; bu noktada hayal gücünün gelişmişliği için bir şeylerin keşfedilmesi gerekmediği kanısına varılabilir. Tarih boyunca tutucu, aydınlanmacı, Platoncu akademik görüş ve pozitivist bilim anlayışı edebiyatı araçsallığa indirgemıştır. Bilimkurgunun 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmasının en önemli sebebi keşiflere sebebiyet veren modernitenin artık dünyayı çok sıkıcı ve çekilmez bir hale getirmesidir. İnsanlar icat edilen makinelere mahkûm bir şekilde onları çalıştırma zorunluluğundan sıkılırlar. Dünya gittikçe büyüsünü, gizemini yitirmiş bir yere dönüşür ve çekilesi bir yer olmaktan çıkar. İnsanlık mutsuz, dünyadan hoşnutsuz ve bıkkındır. Friedrich Nietzsche'nin dediği gibi "Tanrı ölmüş", bilim kontrolsüzce gelişmiş ve şehirler adeta bir kanser uru gibi büyümüştür. İşsizlik, açlık, hastalık ve arkaik korkular iyice patlak verir ve insanlar böyle bir dünyadan kaçmak isterler. Bunun yanı sıra, natüralizm akımı ile

birlikte kenar mahallelere, seks işçilerine ve kötülöklere, sembolizm ve izlenimcilik gibi akımlarla birlikte de estetize edilmiş suni cennetlere yönelirler. Bilimkurgu da bilimin bu bağlamda işe yarayıp yaramadığını sorgular ve kültür eleştireldir. Bilimkurgu edebiyatı 19. yüzyıl sonunda yüksek edebiyat olarak görülür ve 20. yüzyılda ise popüler olarak yığın edebiyatına evrilir. Bilimkurgu insanlığın kendisini iyi hissetmediğinin bir nevi dışa vurumu olarak görülebilir. Bu türün örneklerinin %80'i modernizm ve sanayileşmede ileri durumda olan ölkelere aittir. Bilimkurgu, çok başat bir kültür krizinin dışa vurumu özelliğı gösteri, ütopyaya, hayal dünyasına bir kaçış gibidir ve egzotizm söz konusudur. Öyle ki insanlık, zamana yolculuk örneğindeki gibi dünyayı bir anlamda terk eder (bkz. Kaya, 15.08.2019). Bilimkurgu edebiyatı, yazarların hayal güçleriyle kurguladıkları dünyalar, yaşam formları, varlıklar, uygarlıklar, sistemler ve buluşlarla zenginleştiren 'düşsel' bir edebiyat olarak adlandırılabilir.

Bilimkurgu, uzamı dünyaya indirgenmiş ve bu dünyaya bağlı olan değişmez olay ve hakikatlerin edebiyatı karşısında, okuyucuya yaşadığı fiziki dünyadan ve hakikatlerden kendini kurtarma özgürlüğünü sağlayan bir türdür. Bu anlamda 'imkânsızın sanatı' olarak da algılanabilir (bkz. Bayar, 2001: 17). Murat Güney'in de belirttiğı gibi;

Bilimkurgu, en azından bilimkurgunun belli bir kolu, yaşadığımız dünya üzerinde mutlak, zorunlu ve değişmez görünen yapıları yıkmayı ve bu yıkımın hemen ardından farklı olana, değişen, dönüşen, yeni düşünce ve eylemlere kapı aralamayı amaç edinir (...) Bilimkurgunun işlevi, zaten var olan ancak bastırılan bir dolu çeşitliliğın, farklılığın ve karmaşıklığın yeniden görünür olduğu ve söze döküldüğü, sorunların farklı bakış açılarından çok boyutlu olarak yeniden sorulduğu bir alan açmasıdır. Aidiyetlerimizden, kimliklerimizden ve alışkanlıklarımızdan azade, akış halinde, geçişken, değişken, sürekli dönüşen bambaşka evrenler görünür olur (Güney, 2007: 7-9).

Bilimkurgunun en önemli özelliklerinden biri her şeyden önce, pek çok buluş içeren ve birkaç genel konu ve hikâye etrafında dönen tematik bir edebiyat olduğudur. Bilimkurgunun en önemli izleğı uzaydır. Bu bağlamda uzaylılar, uzay uygarlıkları, uzaylıların işgali, uzay seyahatleri, uzayda kolonileşme, dünyalaştırma, kozmik okyanuslar, mitleri ve gelecek öyküleri en temel izleklerdir. Uzaylılarla kurulan bağlantı izleğı yalnızca gelişmiş ve insansız bölgelerin keşfine yer vermekle kalmaz, bazı bilimkurgu eserler böylesi bir gelişmişliğin ölçütlerini de sorgular. Bununla birlikte, insanlarla aynı örgütlenme model ve değer yargılarına sahip olmayan farklı dil, din, kültür ve geleneklerden gelen, farklı evrimlerden geçmiş toplumları tanıtmaya

yarar. Bu betimlemeler gerçek bir etnolojik kesinliğin kanıtlarını oluşturur. Bilimkurgunun diğer bir izleği ise zamandır. Geleceğe ve geçmişe yolculuk, diğer zaman akışları, ölümsüzler, dünyanın sonu, kıyamet sonu toplumlar da bu çerçevede yer alır. Diğer izlekler arasında makineler, robotlar, elektronik beyinler ve yapay zekâlar, başka dünyalar, başka boyutlar, dönüşüme uğramış insan da sayılabilir (bkz. Baudou, 2005: 9-10). İzlek çeşitliliği bilimkurgu yazarı ve okuyucusuna zengin ve geniş bir alan sağlar.

Bilimkurgu edebiyatı, “yaratıcı bir çalışmaya en yatkın türdür (...) Bilimkurgu yazarı olgulara alışılmadık açılardan bakmakta, içinde bulunduğumuz süreçleri dışarıdan inceleyebilmektedir” (Özdeş, 1997: 42). Bilimkurgu, alışıldık ve bilindik dünyanın, hayatın, düşünce ve duygulanım kalıplarının dışında kalarak yazarına büyük bir özgürlük tanır:

Dünyalar yaratır ve bu dünyalar “uzlaşılmış gerçeklik”ten, yani insanların gündelik faaliyetlerinin temelinde duran, yazarın ve okurun dünyasına dair olgular ve inançlardan radikal anlamda farklıdır. Yaratılmış dünya veya alternatif dünya uzlaşılmış gerçekliği ihlal eder, canlı organizmalara, dile, tarihe, atmosfer koşullarına ya da fiziksel konuma dair anlayışımıza çomak sokar. (...) Alternatif bir dünya deneyimiyle okurların zihnini açar ve bu sayede uzlaşılmış gerçekliğe başka bir perspektifle dönme imkânı sağlar. (...) Bilimkurgunun alternatif dünyası, hem pozitif bilimlerin hem de sosyal bilimlerin dünyalarından farklıdır. Aralarındaki radikal fark, bilinci ve duyguları olan devasa bilgisayarların, zaman makinesinin, savaşımsız bir kültürün veya her bireyin cinsel anlamda eril ya da dişil işlevlerde bulunabildiği bir insan ırkının varlığı olabilir (Axsom, 1997: 24-25).

Bilimkurgu, insanların tâbi tutuldukları söylem ve değerleri, sorgulamadan devam ettirip boyun eğmek zorunda kaldığı alışkanlıkları, düşünce kalıplarını ve yapıları, göremediği hakikatleri başka evrenler aracılığı ile görünür kılar. Böylelikle okuyucu çok boyutlu, çok farklı dünyaları ve hayatları hayal etmeyi öğrenir (bkz. Güney, 2007: 8). Zamanla kendi kalıplarından sıyrılan, tahminlere, bilimsel ve teknolojik verilerden kaynaklanan tartışmalara dayanan bilimkurgu edebiyatı, spekülâtif kurguya ve çok çeşitli alanlara da değinen bir türe dönüşür. Böylelikle türün tematik yelpazesi genişler. “Gerçek sorunları var olmayan varlıkların imgeleri yardımıyla çözebiliriz; böylece edebiyatta gerçek sorunların varlığını, görünüşte olanaksız olaylar ve nesnelere yardımıyla gösterebiliriz. Anlattığı olaylar bütünüyle olanaksız da olsa, bir bilimkurgu yapıtı anlamlı, hatta ussal sorunlar belirtebilir” (Lem, 2007: 13). Bilimkurgu kanalıyla olanaksız olarak görülen, makul ya da mantıklı olarak algılanmayan durum ve olaylar hayal gücünün sınırsızlıklarıyla tutarlı ve yaratıcı ayrıntılarla tasvir edilebilir.

Mustafa Yelkenli bir yazısında Le Guin'in bu türe bakışını yazarın kendi sözleriyle aktarır:

70'li yıllarda Orhan Duru, Türk Dili dergisinde yayımlanan bir yazısında, bilimkurguyu çağdaş masallar olarak nitelendirmişti. Le Guin çağdaş masal iddiasına farklı yaklaşarak modern dünyanın mitolojisi benzetmesinde bulunur bilimkurgu için. Ve devam eder: 'Çünkü bilimkurgu, bilim ve teknoloji tarafından derinden derine şekillendirilmiş ve değiştirilmiş olan dünyamızı kavramak için, mityapıcı özelliğini kullanır; özgünlüğü ise bu özelliği yeni malzeme üzerinde kullanmasındadır (Yelkenli, 2000: 51).

İngiliz yazar Mary Shelley'in kaleme aldığı *Frankenstein* (1818) edebiyat tarihinde bir kadının yazdığı ilk bilimkurgu romanı olarak kabul görür. Daha sonrasında ise, bilimkurgu türü erkek yazarların hâkimiyetine girer. Yazın, bilim, iktidar ve erillik arasında kurulan ilişki neticesinde roman kahramanlarının hep akıllı, güçlü, sert, yenilmez, savaşçı ve hükmeden erkekler olduğu romanlar kaleme alınır. Zamanla yıkıcı, yok edici, ayrımcı ve sömürücü bir teknolojik güce dayalı, cinsiyetçi, hegemonik, militarist ve yayılmacı dünyalar kurgulanır. Romanlardaki kadın karakterler de âtıl konumda, edilgen, güçsüz, zeki olmayan, algıları bir nebze kapalı, güçlü ve heybetli erkek kahraman tarafından kurtarılmayı bekleyen, sadece güzel ve alımlı figürler olarak bu eserlerde yer bulurlar (bkz. Saluk, 13.12.2015). Feminist düşünür ve yazar Kate Millett'in, erkek yazarların erkek ve kadın karakterleri çarpıtıp, aykırı ve tuhaf olarak nitelenen davranışları kadınlıkla bağdaştırarak cinselliği yansıttıkları ve böylelikle edebiyatın anlatım yolları kanalıyla ataerkinin yapısını oluşturduğuna dair genel tespiti geleneksel bilimkurgu edebiyatı için de geçerli sayılabilir (bkz. Millett, 1973: 43). Bilimkurgu edebiyatının hegemonik erkekliği, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini meşrulaştırdığı ve bu bağlamda geleneksel erkeklik kurgularının, eşit olmayan güç ilişkilerinin yeniden ürettiği ve yücelttiği yadsınamaz bir gerçektir.

İlerleyen dönemlerde bilimkurgu türünde eserler ortaya koyan bazı kadın yazarlar da, toplumsal cinsiyet izleğine ve cinsiyetçi bakışa erkek yazarlardan farklı yaklaşarak ataerkil yapının irdelenmediği ve toplumsal cinsiyetçi kadın ve erkek rollerinin eril bir zihniyetle yeniden üretildiği eserler kurgularlar (bkz. Saluk, 13.12.2015). Eril bakış açısıyla ve cinsiyetçi kodlarla yazılmış bu eserlerin özgürlükçü, farklı, yenilikçi ve alternatif dünyalar sunmaktan uzak olduğu söylenebilir.

1960'ların ortasında Amerika'da önce muhalif ve karşı kültür hareketlerinin, ardından Vietnam Savaşı'na yönelik sert tepkilerin ortaya çıktığı dönemde bilimkurgu

donuklaşır, sıradanlaşır ve yeni bir açılım yakalayamayarak aynı izleklerde sıkışıp kalır. Bir grup yazar ise biçimi öne çıkarmak üzere harekete geçer. Bu hareket ‘New Wave’ (Yeni Dalga) olarak adlandırılır ve izleğe olduğu kadar biçime de önem verilir. Hem yeni bir tarz arayışında olan, hem de toplumsal ve politik eleştiri temelinde kaygılar besleyen genç yazarları bir araya toplayan bu hareket büyük bir tesir yaratır. (Bircan, 2017: 122). Bu anlayışın yazarları biçimsel arayışlarında da farklar yaratırlar. Bilimkurgudaki pozitif bilimlerin hâkimiyetinden daha ziyade antropoloji, felsefe, psikoloji, sosyoloji gibi sosyal bilimleri ve disiplinlerini kullanma yoluna girerler. Le Guin de bu hareketin içinde yer alır:

(...) Artık uzak güneş sistemleri yerine bireyin kendi benliğindeki yolculuklar önem kazanmış, müsrifçe hayal edilen bilimsel keşif ve buluşların insansız hiçbir kıymeti olmadığı anlaşılmıştı. Artık bilimkurgu bu yeni sorgulayıcı, insanı merkez alan yönüyle, dolayısıyla politik duruşuyla toplumun ezilen kesimlerine ses olabiliyordu. Bilimkurgunun kabuk değiştirmesi en çok da, bu yazının konusu olduğu üzere, türün tarihi gelişimi içerisinde gerek yazar gerek kahraman olarak hep dışlanmış veya olduğundan farklı yazmaya/olmaya zorlanmış kadınlara yaradı. Türün başlangıçtaki dinamikleri nereden bakarsak bakalım kadınları erkeğin ikincili olmaya zorlarken, aynı tür yıllar içerisinde geçirdiği paradigma değişimleriyle, kadınların bizzat içine doğdukları ataerkil toplumsal gerçekleri yapıbozuma uğratabildikleri ideal bir düşün alanı haline geldi. Yaşadığımız toplumun imkân tanımadığı kadın erkek eşitliği, belki gerçeğin eğilip büküldüğü spekülasyonlarda mümkün kılınabiliyordu (Bircan, 2017: 122- 123).

Hareketin geniş yankı uyandırmasının nedenleri arasında, bazı eserlerin politik ve eleştirel içerikleri, derinliklerinin keşfedilmesi sayılabilir. Yazarlar aynı zamanda yeni, farklı ve öncü denemelere yakınlaştıkları tarz arayışlarını girerler (bkz. İleri, 12.04.2016). Böylelikle bilimkurgu edebiyatı hem öykü anlatıcılığı bakımından zengin hem de muhalif, değiştirici ve dönüştürücü bir kimliğe sahip olur.

1.2. FEMİNİZM VE BİLİMKURGU EDEBİYATI

Feminist hareketin ortaya çıkmasıyla birlikte toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretilmesi üzerine inşa edilen sosyal yapı veya organizmaların, çekirdek aile yapısının sorgulanması ve bilim üzerinden kurulan hiyerarşik kavramların eleştirilmeye başlanmasıyla bilimkurgu edebiyatının içeriği de değişmeye başladı. Kadınların edebiyat, felsefe, politika ve sosyoloji gibi alanlarda etkin bir şekilde varlık göstermeye başlamaları bilimkurguda da tesirini gösterir. Feminizm ve ‘New Wave’ (Yeni Dalga) hareketinin bilimkurgudaki kadın ve erkek rollerinde yarattığı farklılık

ve değişim de önemlidir. Güliz Bircan'ın Marleen S. Barr'dan aktarımıyla ve eklediği kendi yorumuyla bu yeni anlayışın farkı şöyledir;

Kadın yazarların, kadının annelik ve eşlik gibi ezeli kimliklerinin yanında kendisine her daim uygun görülmüş olan fedakârlık, zayıflık, pasiflik vesaire sıfatlarının da katılmış bir erkeksilik içine hapsedmeden yenden yazdıklarını, hatta böylece türün kabuk değiştirmesine giden yolu araladıklarını belirtir (...) Çocuğu için varını yoğunu feda eden ya da tam tersi zorluklar karşısında acze düşen kadın yerine dirayetli, azimli, önce ben diyebilen, özgü ruhlu kadın kahramanlar belirdi kitap sayfalarında (Barr, 84-85; Akt. Bircan, 2017: 125; Bircan, 2017: 125).

Farklı uzam, zaman ve teknolojilerde varolan bedenlerin değişim metaforları kullanılır ve dikotomik ilişki biçimlerinin dayattığı egemen ve tâbi olan bağlamındaki toplumsal cinsiyet sisteminin yapı söküme uğratıldığı metinler üreilmeye başlanır. Bilimkurgu edebiyatında kadın yazarların eserlerinde kurgulanan karakterlerin hegemonik iktidar örüntüleri, toplumsal cinsiyet rolleri, alternatif ve farklı hayat formları ve kimliklere dair politik sorgulamalarda çok önemli bir işlevi olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Feminist bilimkurgu, son derece katı kuralları olan eril bilimkurgu edebiyatı kanonunda egemen kültürün kurulu kadın kimliğini, kadının ikincil, öteki konumunu ve eşit olmayan toplumsal cinsiyet rollerini, ikiliklere dayanan erkek söylemini politik bir biçimde sorgular. Feminist bilimkurgu toplumsal cinsiyet kaynaklı sorun barındıran hiyerarşik ilişki biçimlerini ve kimlikleri bir mercek altına alır. Kadınların bir özne olarak, tüm belirgin özellik ve çeşitlilikleri ile yansıtılmasını olanaklı kılar. Kimlik, farklılık ve öznelliğe dair sorular feminist bilimkurgu yazınının hedeflediği soru ve sorunlardır (bkz. İplikçi, 19.12.2015). Geleneksel bilimkurgu yabancı, yaratık ve uzay gibi izlekler üzerinden egemen ve tâbi olan arasındaki eşit olmayan, bir tarafın üstünlüğünü temel alan, ikili karşıtlıkların hiyerarşisi üzerinden sağlanan konum ve ilişki biçimlerini destekler, bu âdil olmayan örüntünün meşrulaştırılmasına imkân tanır. Toplumsal dokudaki kimlik ve farklılık sorunlarına dair kesin ve değişmez sınır ve kırmızı çizgilere sahiptir. Feminist bilimkurgu ise yeni ve farklı anlamlardan yola çıkarak toplumsal cinsiyet kimliğinin alternatif biçimlerini, hiyerarşiye dayanmayan olasılıklarını ve farklılığını keşfederek gerçekleştirir (bkz. İplikçi, 19.12.2015). Bu tarz eserler, daha önce de vurgulandığı gibi, bilimkurgu türünün sorgulayıcı, değiştirici, dönüştürücü, dinamik ve kimi zaman devrimci özellikleriyle feminizmin buluşması açısından büyük önem taşır.

İlk feminist bilimkurgu eserleri eğitim, ekonomi ve siyaset gibi alanların toplumsal cinsiyet üzerinden şekillendiğinden yola çıkan birinci dalga feminist

hareketten etkilenir ve bu eksen üzerinden inşa edilir. 1960'lı yıllarla birlikte ikinci dalga feminizmin etkisiyle bilimkurguda da önemli değişiklikler yaşanmaya başlanır. Temel hedefi kadının erkekle eşit ekonomik, siyasal ve sosyal haklara sahip olması olan birinci dalga feminizmden farklı olarak ikinci dalga feminizm, kadınların erkeklerden farklı bir dil ve kültüre sahip olduğu anlayışını öne çıkarır. Bu anlayış, “uygarlığın, dilin, kültürün sembolik düzenini sorgulamadan kadınların özgürleşemeyeceğini söyler” (Direk, 2016: 16). Bu anlayışla birlikte kadınların konum ve rollerinin doğadan değil, aksine yüzyıllardır sürmekte olan ve içselleştirilmiş toplumsal önyargı ve geleneklerden kaynaklandığı düşüncesi yaygınlaşır. Kadınların eşitlik mücadelesi devam ederken, aynı zamanda, erkek egemen tahakküm, eril söylem ve pratikler karşısında özgürlük mücadelesi verilmesi de amaçlanır. Edebiyat ve kültürde cinsiyet ve cinselliği temsil eden çelişkili simgeler incelenerek cinselliğin dili ve cinsel politika sorgulanır. Bu bağlamda, kuramsal çalışmalarının yanı sıra bilimkurgu, ütopya ve distopyalar erkek egemen düzenle mücadele araçlarından biri olarak görülmeye başlanır. Bu dönemde kadın yazarlar tarafından ortak, eşitlikçi, anarşist, anaerkil ya da sosyalist toplumların anlatıldığı örnekler sunulur (bkz. Baudou, 2005: 37-39). Bu eserler feminist bilimkurgunun gelişiminde yapı taşları olarak görülebilir.

1955'te başlayan ve 1975'te sona eren Vietnam Savaşı, özgürlük hareketlerinin yükselişine ve toplumsal cinsiyet konusundaki kuramsal tartışmaların çoğalmasına tanıklık eder. Toplumsal cinsiyetin etkileşimselliği, biyolojik cinsiyet üzerine inşa edilmesinin yanlışlığı gibi tartışmalar da yaşanmaya başlar; ancak biyolojiye yaslanma fikrini kuvvetli bir şekilde yerinden eden ivme üçüncü dalgadan gelir (Tidwell, 2011: 35).

Böylelikle de toplumsal cinsiyet ilişkilerinin, rollerinin üretilmesi ve yeniden üretilmesi üzerine kurulu olan normatif cinsiyet rejimi, ikili cinsiyet kurgusu ve heteroseksüel aile yapısı eserlerde sorgulanır. Kadın ve erkek kimliği ve toplumsal cinsiyet rollerinin felsefi, sosyolojik ve politik bağlamda, eleştirel bir biçimde sorgulanması ve getirilen alternatif düşünüş sistemleri, dünya görüşleri veya çözümleri feminist bilimkurguda ve feminist ütopyalarda görülür (bkz. Saluk, 13.12.2015). Bircan da feminist bilimkurgu ve feminist ütopyaları şöyle aktarır;

1960'ların sonu ve 70'ler boyunca bilimkurgu yazınında, dünyada bilhassa kadının sosyal hakları özelinde yaşanan politik gelişmelerde, feminist ütopyalarda bir artış gözlemlendi (...) Kadınlar, kendi özgün benliklerini bulabilmek adına erkeklerden keskin bir kopuş yaşar (...) Bu anlamda, heteroseksüellikle sınırlı olmayan, cinsel yelpazesi geniş, erkeğe bağımlı olmayan, çocuklarını kendileri yetiştirmeyen, savaşarak değil şarkılarla, şifalı sözlerle anlaşılan, eril sembolik dil yerine grameri ve sözcükleri yeniden düzenlenmiş kadınca bir dil kullan, doğayı ırzına geçilecek değil

kendine eş bir özne olarak gören kadın kahramanlar öne çıkar (Lefanu, 1988-Russ, 1995; Akt. Bircan, 2017: 125-126).

Dilin ataerkinin tekelinde ve denetiminde olmasının kadınlar üzerindeki tahakkümü artırdığı, onların ikincil ve bağımlı konumunu yeniden ürettiğinden hareket edilir. Böylelikle ataerkiden kurtulmanın en önemli yollarından birinin dilin sınırlılıklarını ve kalıplarını kırmakla olacağı düşünülür. Bunun sonucunda feminist bilimkurgu türüne dâhil edilen eserlerde zamanla çok boyutlu, katmanlı karakterler, alternatif ve farklı dünyalar, hayat formları kurgulanır (bkz. Saluk, 13.12.2015). Le Guin de pek çok eseri ile dil ve düşünüş kalıplarını yok etme denemelerinde bulunarak alternatif ve farklı dünyalar yaratır. Kurgulanan bu dünyalar kadınların mücadelesine edebiyat yoluyla yeni ses ve soluklar getirir.

1.3. LE GUİN VE BİLİMKURGU EDEBİYATI

Le Guin geleneksel bilimkurgu edebiyatını farklı disiplinlerden getirdiği anlayış ve bilinçle sorgular. Geleneksel bilimkurgu edebiyatı, “erkek tasarımlı dünyalar ile kadınların tecrübelerini geneller, indirger ve norm dışı kadınlık hallerini yok sayar. Bu dünyalar tüm insanlığı temsil ettiğini öne süren erkek özne ve onun kibirli aşkınlık iddiasını” (Tidwell, 2011: 40) barındırır. Bütün güç ve iktidarın erkekler üzerinde toplandığı, erkeklerin güç maceralarını anlatan bu romanlarda kadınlar, erkeğin hikâyesi içinde, onunla var olan ve onun arzularında, hayallerinde, macerasında yan ve uçucu bir silüet olarak bulunur. Cinsiyetler arası ikili heteronormatif anlayışı ve hiyerarşiyi gözetten bir anlayış ve yaklaşım ile etken/edilgen, fail/kurban, güçlü/güçsüz gibi geleneksel karşıtlıklar yeniden üretilir. Le Guin, bilimkurgunun mitlerini eleştirel bir üslupla şöyle ifade eder:

(...) Tuhaf silahları olan sarışın kılıç ve büyü kahramanları; çılgın ya da kendini tanrı yerinen koyan bilgisayarlar; deli bilginler; iyi kalpli diktatörler, cinayeti kimin işlediğini bulan dedektifler; galaksi alıp satan kapitalistler; cesur uzay genmiş kaptanları ya da askerleri; kötü dünya dışı yaratıklar; iyi dünya dışı yaratıklar; ve bu saydığım kahramanlardan biri tarafından canavarların elinden kurtarılan, nasihat verilen, babacanlık yapılan ya da son yıllarda tecavüz edilen dik göğüslü beyinsiz kadınlar (Le Guin, 2013: 98).

Le Guin, eleştirdiği bu anlayışı diğer feminisit bilimkurgu yazarları ile metinlerinde değiştirir. Eserlerinde hakiki, canlı, güçlü kurgulanmış figürler, imgeler, motifler ve simgeler yer alır. Stereotipler ve kahramanlık mitosları kurgusal metinlerinde yoktur. Böylelikle bilimkurguya çok farklı bir soluk ve derinlik getirir:

Le Guin de sonsuz hayal gücünü özgürce kâğıda aktardığı öykülerinde bize kendimizi, gerçekliğimizi ve dünyamızı; kendimizin, gerçekliğimizin ve dünyamızın kalıplarına sokmaya çalışmadan anlatır. Sınırsız bırakılan bu hayal gücüyle Le Guin, bilinçdışından gelen simge ve arketipleri doğrudan ve dolaysız olarak kullanır. Bir başka deyişle, Le Guin bize gerçeklerden bahseder (...) Simgelere bakabildiğimizde, onun bize ustalığı, birliği, dengeyi, bütünlüğü, iç yolculuğu, keşfetmeyi, büyümeyi, cinselliği, ölümü, insanın karanlık yönünü anlattığını görürüz (Muratoğlu, 2004: 7).

Le Guin'in edebi üretimlerini çoğu bilimkurgu yazarından ayıran özelliklerden biri, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası ana akım bilimkurgu romanlarında sıklıkla kullanılan teknik veya teknolojik ayrıntıların onun eserlerinde önemli olmamasıdır. Bunun yerine Le Guin, çerçevesi felsefe ve sosyal antropoloji ile çizilen, sosyolojik ve politik arka planın önem kazandığı bilimkurgu metinleri kurgulamıştır. Edebi metinlerinin çoğunda hem insan hayatının döngüsü olarak hem somut olarak gerçekleşen yolculuk izleği simgesel bir nitelik gösterir. Edebi gücünün yanı sıra ütopyaları, barışçı ve anti-empyralist siyasi tutumu, kendini tanıma yolculuğu, özgürlük, temas kurmaktan ve değişmekten korkmamak gibi temaları da onu özgün ve yenilikçi kılar (bkz. Güler, 13.12.2015). Bu unsurlar onun pek çok eserinin akademilerde feminist edebiyat derslerinde ve okuma gruplarında okunmasına neden olur.

1.3.1. Le Guin, Feminizm, Taoizm

Le Guin, kendini anarşizme, ekolojik harekete, feminizme ve Taoist felsefeye yakın konumlandırır. Bunun yanı sıra, antropoloji, arketipler, efsaneler, fen bilimleri, masallar ve tarih gibi pek çok farklı disiplin ve türü edebiyatında kullanır. Le Guin'in feminizm anlayışı, önceden farkında olmayarak sildiği farklı ses ve bakış açılarına temsil alanı vermeye çabaladığı süreç boyunca değişim ve dönüşüme uğrar. Bu feminist uyanışlar tek boyutlu ve sabit değil, süregiden ve sürekli yeniden değerlendirilen uyanışlar olarak nitelendirilebilir. Yazarın beslendiği anlayış, fikir ve de kuramlar onun edebi metinlerinin sadece dışsal değil asli unsurları olarak da görülebilir. Zaman içinde feminizmi kavrayışı gelişip olgunlaştıkça Le Guin, kendi yazma eylemini, geçerli ve baskın toplumsal ahlak anlayışını, toplumsal cinsiyet rollerini ve bundan kaynaklı eşitsizlikleri, heteronormativiteyi, hâkim eril ve beyaz ırk üstünlüğünü sorgulamaya başlar. İlk dönemki eserlerinde kahraman konumunda olan ve iktidarın kendisi erkek karakterleri ve onların serüvenlerini, kadın karakterlerin biraz dışarıda bırakılmasını

eleştirel bir bakışla dönüştürür. Tüm bu sorgulama ve uyanışlar da metinlerinin içeriğine, üslubuna ve anlatı yapısına yansır (bkz. Le Guin, 2013: 127-128). Bu değişimini şöyle özetler: “Benim ihtiyacım olan, feminizmin, feminist edebiyat kuramı ve eleştirisi ve pratiğinin bana vereceği şeydi (...) Bana yalnızca içinde yaşadığım toplumu ve kendimi değil,- şimdi bir an için- feminizmin kendisi de eleştirme gücü veren de yine feminizm oldu” (Le Guin, 2013: 128). Sorgulamadan kabul edilmiş, kanıksanmış hakikat ve olguların tahakkümünden kurtulmayı hedeflediği metinler ortaya koyar. Le Guin feminizmin hayatındaki yerini şöyle ifade eder:

Feminist ideoloji beni ve bu neslin düşünen kadınlarının hepsini çoğunlukla acılı bir biçimde, kadın olmak ve erkek olmaya dair bilinçaltımıza sirayet edecek şekilde öğretilen kolay hakikatler ve olgular ile bizim düşünce ve inançlarımızı birbirinden ayırmaya zorladı. Feminizmin gereçlerini kullanıyorum ve beni çalıştıran şeyin ne olduğunu, nasıl çalıştığımı anlamaya uğraşıyorum ki artık cahilce ve sorumsuzca çalışmayayım (Le Guin, 2004: 3).

Le Guin, yazarlık kariyerinin başlarında kurguladığı kahramanların çoğunlukla erkek olmasından dolayı zaman zaman eleştirilir. O, bu durumu şöyle açıklar: “Tüm hayatım boyunca kahramanlık hikâyelerini severek okudum. Bu benim ait olduğum gelenektir, bunlar benim arketiplerimdi, bu hikâyelerde kendimi evimde hissediyordum veya öyle sanıyordum” (Rashley, 2007: 24). Yazar, sanat ve toplumsal cinsiyete dair eril tanım ve anlayışların kendi eserleri ve kahramanları üzerindeki etkisini eleştirel bir biçimde sorgular.

Feminizm anlayışının ve bilincinin dönüşümüyle birlikte, önceden farkında olmayarak sildiği farklı ses ve bakış açılarına temsil alanı vermeye başlar: “Öğrendiğim şeylerden biri de fahri ya da sahte bir erkek gibi değil, bir kadın gibi yazmak oldu” (Le Guin, 2004: 3) ifadesiyle dönüşümünün ilk işaretlerini verir. Böylelikle, destansı kahramanlık hikâyelerinin geleneksel eril yapılarını çok da sorgulamadan kabul ettiği bazı eserlerini yeniden gözden geçirir.

Le Guin, bilimkurgu yazarının dolaylı olarak “tasavvur yaratma zorunluluğundan kaçınmasını” (Le Guin, 2013: 92) eleştirir ve bu bağlamda şu tespiti yapar:

Bilimkurgu, daha ziyade, kendilerinden başka hiçbir şeyi aydınlatmayan ve gerçek ahlaklı yanları olmayan mucizeleri, merakları, korkuları sıralayan bir yapay nesnellikle, hayaller, hüsnü kuruntular ve kâbuslarla yetinmiştir. İcatlar harikadır ama kendi içine kapalı ve kısırdır (...) Zamyatin'den Lem'e kadar nice yazar, bilimkurgunun sonsuz simge yelpazesi ve metaforları, özneyi merkeze alarak, romancı gibi kullanıldığında kim olduğumuzu, nerede olduğumuzu, hangi seçimlerle yüz yüze geldiğimizi emsalsiz bir açıklıkla ve engin, huzursuz edici bir

güzellikle gösterebildiğini ispatladığı halde, bu bayağılığın sürüyor olması çok acıdır (Le Guin, 2013: 92-93).

Kahraman geleneğinin erkek bakış açısını kullanmak yerine Le Guin, okura dünyayı kadının gözünden görüldüğü gibi gösterecek anlatı perspektifine odaklanır. Eserlerinde toplumsal cinsiyeti yeniden düşünme çabalarının ötesine geçer ve kendini bir kadın yazar olarak gözden geçirme sürecinde ilerler. “Baskı düzeninin en derin temeli, erkeği normal, baskın, etkin; kadını ise öteki, tâbi ve edilgen olarak adlandıran toplumsal cinsiyettir. Özgürlüğü hayal etmeye başlamak için toplumsal cinsiyet mitleri, tıpkı ırk mitleri gibi çürütülmelidir” (Lothian, 2006: 384) sözleriyle bu anlayışını ifade eder. Bu yeni farkındalığa erişmekle ve bilinçli bir biçimde bir kadın olarak yazmayı seçmesiyle Le Guin, daha önceki yapay ‘erkek/insan’, ‘toplumsal cinsiyeti aşmış yazar’ biçimindeki belirme halini sorgular ve dönüştürücü bir dili harekete geçirir. İçinde bulunduğu eril hiyerarşi ve ideolojik temayüller içerisinde kendisinin de başlangıçta bir ‘erkek’ gibi, erkeklerin merkezde ve birincil konumda olduğu, kadınların da çevrede ve ikincil kaldığı eserler yazdığını sorgulamaya başlamasını 1960’ların ve 1970’lerin feminist yazarlarına borçlu olduğundan söz eder. (bkz. Bayrak, 18.07.2018). Le Guin’in feminizm kanalıyla yaşadığı uyanışların kurgusal metinlerine yansımaları doğal olarak kaçınılmaz olur.

Le Guin, feminizmin onu ve pek çok kadını kadın olmak ve erkek olmaya dair bilinçaltlarına sirayet edecek şekilde öğretilip dayatılan hakikat ve olgular ile kendi düşünce ve inançlarını birbirinden ayırmaya sevk ettiğini düşünür (bkz. Lothian, 2006: 384). Özcülük karşıtı feminizm anlayışına göre, erillik ve dişillik kavramları ile ilişkilendirilen ikili tâbirler tehlikeli mitlerdir ve zıtlık üreten kültürel kurgulardır. Bu ikili kurgular kendi içlerinde bir anlama sahip olmayıp ancak karşıtıyla ilişki halinde bir anlam kazanabilir. İkiliklere dayalı veya iki kutuplu toplumsal cinsiyet örüntüsü hiyerarşik karşıtlıkları da içinde barındırır. Erkek/kadın, eril/dişil olanın bu ikiliklerin dışında düşünülemediği ve doğal/değişmez olarak kabul edildiği bir kültür hâkim olur. Bu durum bir nevi erillik ve dişillik modeli yani toplumsal cinsiyet dayatması olarak da okunabilir. Le Guin’e göre baskı düzenini, erkeği normal/baskın/etkin olarak, kadını ise öteki/tâbi/edilgen olarak adlandırıp sınıflandıran toplumsal cinsiyet algısı ortaya çıkarır. Özgürlüğü hayal etmeye başlamak için ise toplumsal cinsiyet mitleri tıpkı ırk mitleri gibi çürütülmelidir. Toplumsal cinsiyet mitleri çürütüldüğünde erillik ve dişillik kavramları radikal toplumsal kurgular olarak algılanabilir. Le Guin’e göre dil yapay bir olgu değil, bir süreçtir; evrim geçiren hakikati anlamının yine evrim

geçiren bir aracıdır. Pek çok yönüyle Le Guin'in edebiyatı, onun verili ve dayatılan bilgiye meydan okuma arzusuna dayanır. Toplumsal cinsiyete dair kavram, rol ve üslupları, kelimelerle bedenler arasındaki sorunsallaşan ilişkileri sorgular. Bütün bunlara meydan okuyarak cinsiyetli varoluşun gerçekçi ve metaforik hallerini, kelimelerin bütün bu oluş ve halleri yeniden nasıl tanımladığını sorgular. Yazarlık hayatının ilk zamanlarından beri durağan bir kimlik yaratarak onu koruma çabası veya hakikati tek ve değişmez bir kategori olarak tasvir etmek yerine kendi yazın tecrübesini yeni bir dünya yaratmanın aracı olarak görür. Yazar genel anlamda düalizmi, cinsiyetçi ikili bakış ve biçimlendirmelerin indirgemeciliği ve baskısıyla özdeşleştirir. Değerler düalizmine dayalı zihniyetin insanlığı mahvettiğini düşünür. Düalizmin dışında düşünülmemesinin nedeninin, bu anlayışın doğal ve değişmez bir hakikat kabul edildiği/ettirildiği bir kültürle kuşatılmak olduğunu vurgular. Daha sonrasında 'ikili bilgisayar zihniyeti' olarak adlandırdığı bu düalizme dayalı zihniyetle derdi, üstün/alçak, yöneten/yönetilen, sahip olan/sahip olunan, kullanan/kullanılan gibi ikili terimlerin mevcudiyeti değil, bunların temelinin dayandığı karşıtlıklardır. Le Guin'e göre sorun, eril ve dişil algı ve tecrübeler değil, karşılıklı bağın/bağımlılığın reddedilmesi ve ayrımların dayatılmasıdır (bkz. Le Guin, 2018: 39). Bu bağlamda Le Guin, kurguladığı karakterlerin alternatif hakikatleri dile getirmesini sağlar.

Le Guin kadınların dilini, seslerini ve tecrübelerini önemser. İngiliz yazar Virginia Woolf'un cinsiyetsizlik ve androjenliğin büyük sanatçıların zihinlerinin özelliği olduğu dair görüşüne katılır. Bunun geçerli, kalıcı ve talepkâr bir ideal olduğunu düşünür (bkz. Rashley, 2007: 22-23). Elizabeth Cummins, Le Guin'in metaforik kadın yazar bedeni ile feminist kimliğinin gelişimi arasındaki gerilimi nasıl yarattığına dair kıymetli bir kavrayış sunar: Temelde baba dilinin akıl yürütme değil mesafe koyma; yani 'özne/kendi' ile 'nesne/öteki' arasında bir boşluk bırakma üzerine kurulu olduğunu iddia eder. Burada tanımladığı haliyle baba dili, 'öteki'ni kontrol etmeye, hatta silmeye kalkışır; otoriter, yönlendirici, çizgisel ve ırkçıdır. Le Guin ise üslup geleneklerini altüst eden, onun boşluk ve tutarsızlıklarını teşhir eden, anlam ve otoritelerini sorgulayan bir yazardır. Tek sesli ve yönlendirici baba dilinin tersine anadili, yazılı veya sözlü, bir cevap talep eder, ilişki kurmak ve ilişkilenmek ister. Bu dil çok yönlüdür ve etkileşim içerir, bölmek değil bağlamak, uzaklaştırmak değil birleştirmek amacındadır. Dilin insanların deneyim ve hakikatlerini aktardığından hareket eder ancak bu yolla başka deneyimleri yok sayma, reddetme veya çürütmeyi

reddeder. Dili kültürel kurgu içinde, kadınlar, yoksullar ve Amerikan yerlileri gibi güçsüzleştirilmiş herkesi içerecek şekilde yeniden biçimlendirmeyi dener. Tüm bunları metaforik olarak adlandırırken öncelikle toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifini benimser ve ataerkil düzenin olumsuz tüm unsurlarını ifşa eder. Beden, toplumsal cinsiyet kimliği ve otoritenin ikametgâhıdır; kültürel kurgular ve edinilmiş kimlik kategorilerini bünyesinde barındırır. Hakikatler çoğul olup bir evrim içindeyse ve beden metaforik yönü en az fiziksel yönü kadar önemliyse dil, hem hakikatlerin hem de bedenlerin toplumsal cinsiyet kodlarını çözmek için esas olarak kabul edilebilir. Le Guin çoklu anlatıcılara ve ötekileştirilmiş anlatıcılara ses verir ve karakterlerin alternatif hakikatleri dile getirmesini sağlar. Durağan bir kimlik yaratmayı, onu korumayı ve hakikati tek ve değişmez bir kategori olarak tasvir etmeyi denemez. Ona göre, dil yapay bir olgu değil, bir süreçtir; evrim geçiren hakikati anlamının yine evrim geçiren bir aracıdır (bkz. Cummins, 2017: 30-31). Tüm bu unsurlar onun metinlerinin bilimkurgu edebiyatı içindeki sağlamlığını ortaya çıkarır.

Le Guin'in etkilendiği düşünce sistemlerinden biri olan Taoist felsefe ise doğruluk, iyilik ve güzelliğin, doğanın üstün ve mükemmel yapı ve işleyişine sağlanacak uyumla gerçekleşeceğini ve bu uyumun da beraberinde barış, huzur ve sükûnet getireceğini savunur. Kişinin kendini bilmesinin ve öz farkındalığının önemini vurgular. Bu felsefenin odağında 'yang-eril' (parlak, sıcak) ve 'yin-dişil' (karanlık, soğuk) güçlerinin bir denge içinde kavranması yer alır. Le Guin, Çinli filozof Lao Tzu ve Chuang Tzu'nun yazılarıyla Taoizm felsefesi ile tanışır. Taoizm anlayışını şöyle özetler: "Taoizm bir felsefe, daha doğrusu son derece devrimci ve tamamen kurumsallaşma karşıtı bir düşünme biçimi. 2000 yıl boyunca radikal kalmak kolay iş değil ama Lao Tzu bunu başardı" (Le Guin, 2004: 3). Onun edebi metinleri Taoist felsefenin yapılandırıcı ilkesinden etkilenir. Bu ilke onun feminizmini, karşıtlardan bütünlük ve birlik üreten ve eril ve dişil olanın karşılıklı birbirine bağımlılığını öne süren 'yang-eril' ve 'yin-dişil' sürekliliğinin gücüyle etkiler. Bu felsefenin 'birlik' imgesinden yola çıkarak erillik ve dişillik indirgeyici kategorilerine meydan okur (bkz. Le Guin, 2017: 8-9). Kimliğin çoğul temsilleri akışkandır ve Le Guin de bundan hareketle çok katmanlı kimlik kategorilerini sorgulayarak okuru cesaretlendirir.

O, metinlerinin salt politik argümanlarla yorumlanmasına sıklıkla karşı çıkar. Eleştirmenlerin onun hikâyelerini salt fikirlere indirgememelerini ister. Bir romanın

içsel ve estetik niteliklerini açıklamak için sadece kuramın yeterli olamayacağını ileri sürer. Seran Demirel'in de ifadesiyle;

Özgürlük, sorumluluk, dayanışma ve sevgi gibi çok temel insani temalar etrafında şekillenen edebiyatını düşündüğümüzde hayatında bütün bu kavramların ne kadar derinlikli bir biçimde var olduklarının altını çizmek yerinde olacaktır. İlk anlatısından son nefesine kadar ilişkileri kurgusal evrenlerinin merkezine koymasının arkasında insanlar- cinsler, türler, varlıklar- arasındaki birbirine bağlı olma, birlikte güçlü, mutlu olma hâlinin yattığı söylenebilir. Yoldaşlık ve dayanışma çocukluğundan yaşlılığa hayatının merkezindedir bir bakıma (...) Deneyimi yazdıklarına yansımış, insani ilişkiler bilimkurgusal dünyaların merkezinde konumlanmıştır (Demirel, 2019: 9).

Fikir, kuram ve politik unsurların onu edebi metninlerinin elbette dışsal değil asli unsurları olarak algılamak mümkündür. "Yarattığı evrenleri tarihi ve coğrafyasıyla ele alırken karakterlerinin ekonomik, kültürel ve sosyal arka planlarını köklü bir biçimde değiştirir" (Demirel, 2019: 7). Onun metinlerini algılamak için kuram belki tek başına yeterli değildir ama kesinlikle faydalıdır.

Le Guin normatif olmayan cinsiyet göstergeleri ile anlatı evrenini oluşturur. Böylelikle cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dair düzenleme, gelenek, kural, norm ve sınırlara karşı duruş sergileyen metinler kurgular. "Yazarın ve yapıtının, onu kuşatan maddi ve ideolojik koşullar tarafından belirlendiği" (Berktaş, 1998: 8) önermesinden hareketle, Le Guin'in edebi metninlerinin de bu koşullardan etkinlediği görülür. Pek çok felsefi, ideolojik, kültürel, toplumsal teori ve pratikten beslenen yazar, edebi metinleri aracılığıyla ataerkilliğe ve her türlü baskıcı, otoriter görüş ve ideolojilere politik bir başkaldırı sergiler, kendi açılımlarını yansıtır ve kendine özgü dil uzamları yaratır.

Bilimkurgu edebiyatının erkek egemenliğinin bir anlamda ideolojik araçlarından bir tanesi olduğundan yola çıkılırsa, bu edebiyatın aynı zamanda ataerkiye karşı bir duruş, sorgulama ve direnme mevzisi olabileceği, bu yöne de evrilebileceği söylenebilir (bkz. Bora, 2019: 40). Edebiyatın ötekileştirici söylemler üretmesi ve cinsiyetçi önyargıları besleyip ayrımcılıkları tekrar üretmesine karşın Le Guin, bu türe derinlikli feminist bir damar, dil ve kurgu getirir, edebiyat kanalıyla baskın kültürel ve toplumsal değerlerle çatışır: "Le Guin bilimkurguyu politik ve felsefi anlamda çok daha derin bir edebiyata dönüştürdü" (Demir, 2016: 230). Bilimkurgu kanonunun baskılayıcı, düalist ve hiyerarşik özellikler taşıdığı, önyargılarla dolu erkek egemen dil ve söyleminin sınırlarını zorlayarak aşar. Başka bir deyişle, sabitlenen ve doğallaştırılan kimlik kalıp ve sınıflandırmalarının eleştirisini yaparak onları aşmaya çalışır. Berktaş'ın genel ifade ettiği, "Edebiyat içinden direnme

imkânını arayan metinler” (Berktaş, 1998: 258) tanımı Le Guin’in metinlerinde karşılığını bulur. O, kurguladığı karakterler, çözümlenmeleri ile cinsiyet/toplumsal cinsiyet ve cinsellik izleklerinin yapısını sökerek kanıksanmış normları yıkmaya çalışır.

Le Guin edebi metinlerindeki dilini, kadınlar, yoksullar, Amerika’nın yerli halkı gibi kültürel kurgu içinde güçsüzleştirilmiş, ötekileştirilmiş veya dışarıda bırakılmış herkesi içerecek şekilde özgürlükçü ve eşitlikçi bir perspektifle biçimlendirme uğraşı verir. Bedenlerin toplumsal cinsiyet kodlarını edebi metinleri aracılığıyla çözmeye çabalar. Onun kurguladığı kimlikler, Judith Butler’in performans aracılığıyla yaratılan akışkan kimlikler anlayışıyla tarif edilebilir ve sabit olmayan bu kimlikler görünmezliği reddeder. Le Guin’i farklı kılan özelliklerinden biri de çok farklı disiplinlerden beslenmesi ve yazdıklarında bu disiplinler etkisinin görülmesidir.

Le Guin, kurguladığı anlatı evrenleri ile hâkim normlara sığmadığı için toplum veya iktidarlar tarafından kabul edilmeyen, yok sayılan, yasaklanan cinsel yönelim, arzu, haz, kimlik, söylem ve pratiklerin dışarıda bırakılmasına karşı çıkar. Doğallaştırılmış ve evrenselleştirilmiş hakikatler olarak kabul edilen değerlere, toplumsal cinsiyet ve cinsellik kalıplarına, sınıflandırmalarına edebiyat vasıtasıyla bir direniş oluşturarak toplumsal cinsiyet kodlarını aşan karakterler kurgular. Böylelikle, ataerkil sistemin cinselliğe dair hâkim olma, tahakküm kurma ve yönetme pratikleriyle yüzleşir, tüm bu pratikleri dil ve temsiliyet bağlamında sorgular ve analizini yapar. Edebiyat yolu ile ataerkinin kimi ahlakçı, baskıcı, kadını nesneleştiren, onu klişeler içinde hapseden veya dışlayarak yok sayan geleneksel yapı ve sınırlandırmalarına sağlam temelli eleştiriler getirerek bir çıkış noktası oluşturmaya çalışır. Le Guin, norm dışı ve geçişimli karakterler, cinsiyetçi olmayan bir söylem biçimi ile geleneksel bilimkurgu edebiyatındaki hâkim ataerkil söylem ve anlatıyı bozup değiştirmeye çalışır (bkz. Freedman, 2016: 23-25). O, kelimelerin gücüyle doğayı, teknolojiyi, ideolojileri ve toplumu anlama, hayal kurma, alternatifler sunma ve özgürleşme mücadelesi verir.

Le Guin, belli bir sınıflandırmaya dâhil etmeden yazdığı ilk edebi metinlerinden sonra 1960’larda bilimkurgu türünde eserler yazmaya başlar. Yazarın ilk bilimkurgu romanları olan *Rocannon’s World* (1966) (*Rocannon’un Dünyası*), *Planet of Exile* (*Sürgün Gezegeni*) (1967) ve *City of Illusions* (*Yanılsamalar Kenti*)

(1967) klasik bilimkurgu metinlerinde yer alan soğuk, mesafeli ve mekanik dünyaların tersine insan ilişkilerini merkeze oturtur. Kendi anlayışını şöyle vurgular:

Söylemek istediğim etik ve estetik değerler üstünden pürüzsüz bir bütünlük çıkarabilmenin müthiş bir beceri gerektirdiği (...) Benim için mesele, söyleyecek bir şeyimin olması ya da ahlaki bir değer, siyasi bir görüş hakkında çok güçlü duygularımın olması ile bunları eserlerimde sadece bilgi verecek, enerji katacak ama söyleye dönüşmeyecek denli iyi gizlemek arasındaki o üretken, hayati gerilim (Slaughter, 2017: 52- 53).

Eserlerinde, diğer pek çok bilimkurgu eserindeki mekanik, soğuk, tek boyutlu karakterlerin aksine, insana özgü duygu ve durumlarla karşılaşan gerçekçi ve çok boyutlu karakterler yer alır ve mevcut cinsiyet rollerini eleştirel bir biçimde sorgular. Bir çizginin iki ayrı ucunda var olan siyah veya beyaz karakterler değil, pek çok özelliğin iç içe geçtiği kaotik karakterler kurgular (bkz. Slaughter, 2017: 50-51). Karakter seçimindeki geleneksel iki kutuplu eğilimi kırarak tercihinin çeşitlilik ve değişkenlik yönünde kullanması da çok farklı biçimdeki varoluş yansımalarının metinlerinde görülmesini sağlar.

Le Guin'in keşfettiği mekânlar da çeşitlilik ve değişkenlik üzerinden anlam bulur. Ona göre zor olan, yeni ve değişik bir dünya veya bilimkurgu gezegenleri yaratmak değil, bir ütopya veya distopya olarak, politik bir hayal gücü yoluyla dünyayı yenilemek ve değiştirmektir. "Yazarlar sadece zalim dürüstlükleriyle tehdit etmek, dehşete düşürmek, bunaltmak için mi varlar: Dürüstçe umut vermeye hakkımız yok mu?" (Le Guin, 2004: 13) sözleriyle kendi anlayışını bir anlamda özetler. Okuyucuya sunduğu ve betimlediği dünyalar uzaktır ama var olan gerçekliğin alternatifleri sayılabilirler çünkü "Le Guin var olmayan şeylerden değil, var olabilecek şeylerden bahseder" (Freedman, 2016: 8). İlk dönem bilimkurgu eserlerinde odak noktası olarak kurgulanan gelecek kavramı, Le Guin'in eserlerinde farklı bir tarzda ortaya çıkar. Geleceğin insanlığın önünde, geçmişin de arkasında olduğu doğrusal zaman kavramının aksine, geçmişin insanlığın neyi bildiği ve görebildiği anlamına geldiğini düşünür ve bu yüzden geçmişi insanlığın ardında değil önünde konumlandırır. Geleceğin ise insanlığın göremediği, omuzlarının arkasında olan bir mefhum olduğunu ancak geriye dönüp bakıldığında geleceğin fark edilebileceğini vurgular. Bu anlayış, eylemden çok sezgiyi, gelişimden çok farkındalığı talep eden bir zaman anlayışıdır. Le Guin için gelecek, sadece gidilecek yer veya varılacak son nokta değildir (bkz. Saluk, 13.12.2015). Onun beslendiği, üzerinde eleştirel bir biçimde

sorgulamalar yaptığı pek çok düşünce, felsefe, kuram ve farklı disiplinlere hâkim olması tüm bu kavrayışlarının da temellerindedir.

Kurmaca eserlerinde biçim ve içerik açısından efsaneler, masallar, mitoloji, tarih, sosyoloji, psikoloji, felsefe, antropoloji ve fizik gibi pek çok damardan beslenen Le Guin, kapsamlı ve zengin bir içerik ve anlatı örüntüsü oluşturur. Aynı zamanda kadınların bilimkurgu dünyasında var olmasının ve yerlerini güçlendirmesinin de önünü açar. Onun edebi metinleri renksiz, ruhsuz ve soğuk bir anlayış ve teknolojinin hâkim olduğu uzamlardan ziyade, gelecek ve değişim izlekleriyle dolu ve düşlerle çeşitli deneylerin yapıldığı, olası yollar, zamanlar, sistemler ve uzamlar üzerine çeşitlemeler sunan metinlerdir. Muratoğlu'nun da ifadesiyle;

Fantezi, bilimkurgu ve ütopya yazarı olarak bilinen Amerikalı yazar Ursula K. Le Guin sonsuz hayal gücünü özgürce kâğıda aktardığı öykülerinde bize kendimizi, gerçekliğimizi ve dünyamızı; kendimizin, gerçekliğimizin ve dünyamızın kalıplarına sokmaya çalışmadan anlatır. Sınırsız bırakılan bu hayal gücüyle Le Guin, bilinçdışından gelen simge ve arketipleri doğrudan ve dolaysız olarak kullanır. Bir başka deyişle Le Guin bize gerçeklerden bahseder (...) Le Guin'in bilimkurgu ve ütopyaları ise dünyamızı aktarır, dünyamızı sorgular, dünyamıza alternatifler üretir. Mülkiyet, cinsiyet, aidiyet, siyasal sistemler, doğanın tahribatı, baskı, özgürlük, ideoloji, doğduğumuzdan beri bize dayatılan değerler karşılaştırılır ve sorgulanır. Bunlar yaratılan alternatif toplum türleriyle ve yıldızlar arası seyahatlerle güzelleşir, canlanır (Muratoğlu, 2004: 14).

Hem eleştiri hem kurmaca yapıtlarında Le Guin, Taoist felsefenin ikili cinsiyet algısına/düalizme sergilediği yaklaşımla toplumsal cinsiyet mitlerini yıkma arzusunu uzlaştırmaya çalışır. Özcülük karşıtlığı ve heteronormativite eleştirisini de yansıtarak indirgenmiş ve değişmez ikilikler/düalizm üzerine inşa edilmiş toplumsal cinsiyet kurgusunu reddeder (bkz. Lothian, 2012: 25). Yazar, feminist teoriye dair zamanla derinleşen kavrayışı ile Taoizm felefesini birleştirir.

Le Guin'in düşünce yapısını ve edebi metinlerini etkileyen bir başka düşünce akımı da anarşizmdir. O, siyasal kuramlar içinde kendisine en uygun gelen kuramı anarşizm olarak belirtir. Le Guin'e göre anarşizmin esas hedefi, kapitalist ya da sosyalist olsun baskıcı ve otoriter devlettir ve özünde ahlaki ve ilkesel dayanışmaya dayanır (bkz. Bayrak, 18.07.2018). Bu noktada onun anarşizm anlayışı; dayatılmış bir düzen olmaması ve organik bir örüntüye olan inancı noktasında Taoizm anlayışıyla birebir örtüşür.

Le Guin cinsiyet rollerini erk/iktidar ve cinsel erk/iktidar kavramlarıyla ele alırken 1960'ların ve 1970'lerin feminist yaklaşımlarını da yansıtır. Erilin düz ve tek

gerçekliğe bağlı dünyasına karşın kurguladığı dünyalar dışilin yuvarlak ve bütüncül özelliklerini taşır (bkz. Call, 2017: 22). Yazar, edebi üretim sürecine başlamadan önce sınırları kesin/net çizilmiş plan, hikâye ve uzam örgüleri belirlemez. Bunun aksine roman karakterleri, kurgu ve uzamı var oldukları yerden, kendi bilinçaltından alıp çıkardığını ifade eder (bkz. Saluk,13.12.2015). Eserlerindeki dünyaları aslında yaratmadığı, onları bir bakıma keşfettiği söylenebilir:

Kendisi ve başkası algısı, “ben” ile “ben olmayan”ı ayırt etme kabiliyeti hem farklılığı hem de aynılığı tanımayı sağlar. Buradan oraya, kendilikten başkılığa yolculuğu okur da benimser. (...) Onun sinyallerine zamanla alışır; onun dünyasını keşfetmenin yanı sıra kendi dünyalarını da keşfederler. Yolculuk onları dönüştürür; artık burayı ve orayı, yurdu ve yabancı diyarı farklı “görürler”. Kendiliği ve başkılığı, yerliyi ve yabancıyı aynı nedenle farklı “görürler”. Okurlar evin doğasını, yabancınn doğasını, “kim olduğumuzu, nerede olduğumuzu, hangi seçimlerle yüz yüze geldiğimizi” sorgular. Hem genel okur kitlesi hem de çetin eleştirmenler Le Guin’in sözcüklerle dünyalar yaratma kabiliyetinden övgüyle söz etmiştir. Genelde lirik olarak adlandırılan üslubu, dille oynarken ve dili yeniden yaratırken ses ve sentaksa duyarlılığından, kıvrak zekâsı ve bilgi birikiminden gelir (Attebery, 2000: 28).

Le Guin’in pek çok edebi metin ve denemelerinde keşfetme metaforu sıklıkla görülür. Eserleri İsviçre’li psikiyatir ve yazar Carl Gustav Jung’dan da izler taşır ve özellikle Jung’un bütünlüğü simgeleyen dört arketipinden yola çıkarak parçaların birleşmesinden oluşan birlik metaforu göze çarpar. İki arketip ‘anima’ ve ‘animus’ arasındaki bağ *Karanlığın Sol Eli*’nde tanımlanan androjen karakterlerde birleşerek eksiksiz bir *bütünü* oluşturur. Jung’un arketiplerinden ‘anima’, her erkeğin içinde olan feminen/dışil karakterken, ‘animus’ da her kadının içinde bulunan maskülen/eril karakterdir. ‘Persona’ ise, kişinin topluma karşı takındığı yüz veya bilinçdışı ‘anima’ ve ‘animus’ birleşiminden oluşur. Le Guin’in edebi metinlerinde kullandığı siyah/beyaz, karanlık/ışık, ben/öteki, ölüm/yaşam gibi kavramlar, birleşmeleriyle ancak tamamlanabilen ve bir ahenk oluşturan bileşenleri simgeler (bkz. Saluk, 13.12.2015). Yazarın eserlerinde ikili cinsiyet rejimininin kategorize edin, ayrımcı, dışlayıcı etki ve tezahürleri yerine, her şeyin iç içe geçtiği bir bütünlük/birlik/uyum ve gerçek bir özgürlüğün tezahürleri vardır.

Le Guin’in edebi metinlerinde, kimi zaman bir bilim insanı, kimi zaman bir büyücü, kimi zaman da seyyah olarak beliren karakterler fiziksel bir yolculuğun yanında kendi düşünüş ve eylemlerinin doğruluğunu veya yanlışlığını keşfedecekleri içsel bir yolculuğa da sürüklenirler. Taoizm felsefesinden de beslenen bu yolculuk yolu tamamlamak değil, yolda veya keşifte olmaktır. Bunun nedeni de Le Guin’in

yolun sonundaki nihai amaca ulaşmaktan ziyade bu yol/keşif sürecinin kendisiyle ilgilenmesidir. Edebi metinlerinde her bir karakter hem kişisel hem de toplumsal sonuçlar doğuran eylem seçenekleri ve yaşam pratikleriyle karşı karşıya kalırlar. *Karanlığın Sol Eli*'nde Genly Ai'nin ve *Mülksüzler*'de Shevek'in farklı hayatlara, gezegenlere yapmış oldukları yolculuklar bir anlamda içsel yolculuklarının da metaforu sayılır.

Le Guin'in edebi metinleri, 'öteki' karşısındaki endişe, korku ve öfkenin tehlikeli boyutlara varan yansımalarını, toplumsal cinsiyet rejiminin dayattığı kalıp ve rolleri, mevcut toplumsal ve ideolojik yapıları sorgulayan karakterleri içerir. Yazarın eserlerinde kurguladığı anlatı örüntüleri onu pek çok bilimkurgu yazarından önemli ölçüde ayırır. Benzerlik ve farklılık teorilerinden hiçbirisine sapmadan, toplumsal cinsiyet, kimlik ve rollerin belirleyici bir unsur olmadığı dünyalar kurgular. Bu kurmaca dünyalarda toplumsal cinsiyeti, bedenin üzerine inşa edilen ve icra yoluyla sürekli tekrar edilen bir kimlik olarak altüst edici anlamlandırma pratik ve söylemleriyle yapıbozuma uğratar (bkz. Le Guin, 2018: 22-23). O, erkek egemen anlayışın hâkim olduğu bir alan olarak kabul edilen bilimkurgu edebiyatında kadın yazar olarak öncü, yenilikçi konumunu ortaya koyar.

Le Guin geleneksel bilimkurgu edebiyatının farklılıklar söz konusu olduğunda en tepeye zengin, hırslı, güçlü, baskın ve saldırgan erkekleri kurgulayıp, en alta ise fakir, eğitimsiz, güçsüz, edilgen, görünür olmayan erkekleri ve tüm kadınları yerleştirerek sabit ve kalıcı bir hiyerarşik sistem kurduğunu ifade eder. Böylesi bir hiyerarşinin ortaya çıkarttığı eşitsizliği mümkün kılabilen düşünce örüntüsü ise erkeğin kadına, sınıfın sınıfa ve ulusun başka bir ulusa yaptığı gibi 'öteki'ni kendinden tamamen farklı, aşağı veya değersiz görüp, onunla olan her türlü benzerlik ve ortaklığı reddetmektir. Tüm bunlar ise beraberinde insana nesne olarak yaklaşmayı ve dolayısıyla yabancılaşmayı getirir (bkz. Le Guin, 2017: 227). O, bilimkurgu alanında yazdığı öncü ve yenilikçi edebi metinlerinde tüm bu klişeleri bir anlamda yok eder.

2. BÖLÜM

KAVRAMLAR VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde, cinsiyet ve cinselliğe dair bazı kavramlar ve kuramların üzerinde durmanın faydalı olacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda kavram ve kuramlara, çalışmanın kapsamı gereğince genel anlamda değinilmesi eserlerin incelenmesinde yol gösterici olmuştur. Bunun yanı sıra, özellikle cinsiyet ve cinsellik mefhumlarında çok önemli bir perspektif sağladığı düşünülen Michel Foucault'nun 'Cinsellik Tertibatı' kavramı, queer kuramı ve bu kuramın önde gelen düşünürlerinden Judith Butler'ın anlayışına değinmek de çalışmanın kuramsal altyapısını zenginleştirecektir. Le Guin'in etkilendiği anarşizm ve feminizm ideolojilerini birleştiren anarko-feminizme ve çalışmada yöntemsel anlamda faydanılan feminist edebiyat eleştirisine değinilerek de çalışmanın kuramsal ve yöntemsel bağlamı oluşturulmuştur.

Bu alanda önemli bilimsel çalışmalara imza atan akademisyen Zeynep Direk, cinsiyet mefhumunun insanın sadece bireysel bir varoluş özelliği taşımadığını, pek çok anlam ve sonuçlara açılan bir kapı olduğunu ifade eder:

Cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsellik gibi konuların nefret suçları, iktidar, egemenlik, savaş, inanç özgürlüğü gibi diğer toplumsal, siyasal sorunlarla bağının henüz yeterince kurulmadığı ama yavaş yavaş kurulmaya başladığı bir çağda yaşıyoruz. Bu bağın kurulmasında kendi içinde birçokluk ve tartışma alanı olan feminist düşüncenin açılımlarının elbette büyük payı var (...) Cinsiyet bize hazlar, ıstıraplar, bilgiler, direniş olanakları verir. Cinsiyetli bir varlık olarak üretilmişlikten özneleşmeye, kendi sözünü söylemeye, kendini tensel ve tinsel olarak ifade etmeye geçmektir belki de asıl dert (Direk, 2016: 7-8).

Le Guin'in her iki romanındaki cinsiyetli olma ve cinsiyetsizlik hallerinin edebi bağlamdaki analizi bu bölümde üzerinde durulan kavram ve kuramlardan yola çıkılarak yapılmaya çalışılmıştır.

2.1. AKLIN CİNSİYETLENDİRİLMESİ

Bu çalışmada kullanılan dikotomi (ikileşim) kelimesi, klasik ikilik, birbiriyle çelişkili kısımlar, kategoriler veya fikirler olarak ikiye ayrılma karşılığında kullanılmıştır. Aklın cinsiyetlendirilmesi, ona eril bir anlam atfedilmesi ve bunun sonucunda dikotomilerin oluşmasının ilk örneklerine filozof ve matematikçi Pisagor'un (Pythagoras)

düzenlediği karşıtlar tablosunda görülebilir. Bu tabloda sınırlı/sınırsız, tek/çift, bir/çok, sağ/sol, eril/dişil, durağan/hareketli, düz/eğri, aydınlık/karanlık, iyi/kötü, kare/dikdörtgen gibi karşıtlıklar yer alır. Bu karşıtlıklar dizgesinin solundaki kavramlar erillik ile ilişkilendirilir. Erillik ile ilişkilendirilen kavramlara dişillik ile ilişkilendirilen sağındaki kavramlara kıyasla hiyerarşik olarak daha üstün, güçlü ve önemli bir konum atfedilir (bkz. Lloyd, 1996: 23).

Kadınlık, açık bir biçimde, sınırlanmışın tam ve açık olarak belirlenmişin karşıtı olarak alınan sınırlanmamış olanla, muğlak ve belirsiz olanla ilişkilendirilmiştir. Pisagorculara göre dünya, iyi oldukları düşünülen belirlenmiş formlarla ilişkilendirilen ilkeler ile, formdan yoksunlukla, sınırlanmamış karışık veya düzensiz olanla ilişkilendirilen ve kötü veya değersiz olduğu düşünülen diğer ilkelerin bir karışımıdır (Lloyd, 1996: 23).

Bunun yanı sıra, zihinsel işleyişe dair daha kapsayıcı cinsiyet ayrımı ve karşıtlığı 17. yüzyılda filozof ve matematikçi Descartes tarafından ortaya konulmuştur:

Kartezyen Erkek Akıl'ın şeylerin doğru bilgisine ulaşmak için aşması gereken duyuşal alandan kadınlar sorumludur. O erkek ise, eğer bilimin nihai temelini yakalamak istiyorsa, bilimsel etkinliğin büyük bir bölümünde, disiplinli imgelem düzeyine ve katı, saf anlak düzeyine geçmek zorundadır. Kadının görevi, Erkek Akıl'ın avuntu, ısı ve gevşeklik ihtiyacını gidereceği alanı, zihin ve beden birbiri karıştığı alanı korumaktır. Erkek, eğer Akıl'ın en yüce biçimini uygulamak istiyorsa yumuşak duyguları ve duyuşallığı geride bırakmış olmak zorundadır; onları erkek için koruyacak olan, kadındır. Kadınların, sadece Akıl'a daha az sahip olma ile değil, aynı zamanda farklı bir anlaksal karakter, 'erkek' Akıl'ın bütünüleyicisi şeklinde tasarlanacak bir karakter ile eşleştirme kapısı, işte böylece açılmış olmaktadır. Bu hayati öneme sahip gelişme, artık en yüksek biçimi içinde, bir başarı olarak kabul edilen Akıl'dan kadının dışlanması vurgulanmış biçiminden doğmuştur (Lloyd, 1996: 74-75).

Bu anlayışların sonucunda erkek, akıl/us, bilim, akılcı/rasyonel olan; kadın ise beden, duygu ve akılcı olmayan/irrasyonel olan ile özdeş duruma getirilir. Filozoflar Friedrich Nietzsche, Theodor W. Adorno ve Max Horkheimer, modernizmin başat düşünce biçimi olan ikiliklere dayalı bu dikotomik örüntüyü Apollonik kültür olarak nitelendirirler. Bu noktada Apollon ve Dionysos dikotomisi ortaya çıkar. Kültür ile özdeşleşen cinsiyetlendirilmiş 'eril' akıl/us/zihin (Apollonik kültür), kendisine karşıt konumlandırılan doğa ile özdeşleşen 'dişil' beden ve duyguları (Dionysos/Dionyzak) şekillendirir, idealize eder ve onların üzerinde denetim, hâkimiyet ve tahakküm kurar (bkz. Braidotti, 2017: 128). Böylelikle bedenler bir iktidar veya güç alanına dönüşür. Bunun sonucunda ikili karşıtlıklar üzerinden oluşan ayrılıklar bedene, cinsiyet temsil ve ilişkilerine, hayatın her alanına hâkim olur.

Dikotomik örüntü zihin, aydınlanma ve modernite odaklı Batı felsefesi ve düşünce yapısını etkiler. Bunun sonucunda ise, “kültürel olguları hiyerarşik bir biçimde değerlendirebilmenin yolu açılmıştır. Öteki ya da başkaları, bu söylemsel yapı içinde hiyerarşik bir düzenlemeye tâbi tutulmuştur; doğu/batı, kadın/erkek, doğa/kültür, aşağı/yukarı karşıtlığında olduğu gibi” (Büyükdüvenci-Öztürk, 1997; Akt. Gürses, 2007: 16). Bu anlayış toplumsal cinsiyet rejimini ve dayattığı kalıp, sınır ve rollerinin yeniden üretilmesinin temelini oluşturur.

Eleştirmen Camille Paglia da doğa ve kültür dikotomisini Antik Yunan mitolojisinden Apollon ve Dionysos dikotomisi üzerine temellendirir. Apollon erildir; akıl, bilim, tekillik, nesneleştirme, aydınlık, görme, tanımlama, sınıflandırma, sınırlılık, biçim verme, yapıcılık, doğrusal ilerleme ve kültür ile özdeşleşir. Dionysos ise dişildir; duygu, çoğulluk, özdeşleşme, sınırsızlık, akışkanlık, şekilsizlik, enerji, taşkınlık, esriklik, yaratma, tüketme, yıkıcılık, yatay ilerleme ve doğa ile özdeştir. Bu karşıtlıklara karşın, Apollon ve Dionysos bir arada varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu kaçınılmaz gerçek de hayatın dikotomik özünden kaynaklanır (bkz. Paglia, 2004: 104-105). Çalışmada yer alan Apollonik ve Dionyzak kavramları yukarıda yer alınan bu açıklamalar ekseninde kullanılacaktır.

Aydınlanmacı felsefe rasyonel aklı, düşünceyi, bilgiyi, kesin doğruları ve ilerlemeyi öncül tutan bir anlayışla doğa'nın kontrol altına alınmasını ve hatta onu karşı üstün gelme anlayışına sahiptir. Akıl bu bağlamda, Apollonik/eril akla karşılık gelir:

Simone de Beauvoir erkek faaliyetinin, yaşamın karmaşık güçlerine üstün gelirken hem Doğa'yı hem kadını itaat altına aldığı söyler. De Beauvoir'ın burada anıttığı Doğa ile kadın arasındaki bağ, Batı kültürünün kendi tanımı içerisinde uzun bir tarihe sahiptir. (...) Rasyonel bilgi arayışı, kendini Doğa'ya karşı tanımlayan Batı kültürünün önemli bileşenlerinden birisi olmuştur. Bu arayışı, birçok bakımdan Kültür'ün Doğa'yı dönüştürmesi veya aşmasıyla bir tutabiliriz. Rasyonel bilgi, doğa güçlerinin bir tür aşılması, dönüştürülmesi veya kontrol altına alınması olarak anlaşılmalıdır. Buna karşılık, kadınlık, rasyonel bilginin aştığı, tahakküm altına aldığı veya sadece geride bıraktığı şey ile eş tutulmuştur (Lloyd, 1996: 22).

Rönesans ve Reform hareketleri, matbaanın icadı ve Aydınlanma ile ortaya çıkan ve sanayi devrimiyle gelişimini sürdüren Modernizm, doğayı ve hayatı bazı kavramları öne sürerek ve merkez alarak anlamlandırıp açıklamaya başlar. Bunlar; düalizm, evrensellik, idealizm, ilerleme, hümanizm, pozitivizm ve rasyonalite gibi söylem ve kavramlardır. Tartışılabilen beden ve cinsiyet kavramları modern ideolojinin bu söylemlerinin birer parçası haline gelir (bkz. Elgün, 2010: 84-85). Bu

anlayış içinde beden ve cinsiyet kalıplara konular, sınırlandırılmalar ile tekrar biçimlendirilip disipline edilir ve rasyonalize edilmeye çalışılır. Bedenler ve cinsiyet rolleri tektipleştirilir, tekilleştirilir ve gelişimini tamamlamış, sabit ve durağan bir biçimde kurgulanır. Aynı zamanda beden, cinsiyet ve cinsiyet rollerinin akışkanlığı, geçişliliği ve çok katmanlılığı reddedilerek tüm bunlar ataerkil anlayışın boyunduruğu altına girer. Bu bağlamda dişil beden eril tahakkümün bir nesnesi haline dönüşür.

Filozof ve edebiyat teorisyeni Mikhail Bakhtin de söylemleri ile akıl-beden dikotomisine, düalistik zihniyete karşı çıkar. Bakhtin ‘karnavalesk’ beden algısını ortaya koyar. Bu anlayış,

Apollonik beden tasviri ile Dionyzyak beden arasında bir hiyerarşi gözetmez. Her iki beden de karnavalesk kavramında eşit durumda yer alır (...) Bakhtin’in karnavalesk kavramı diyolojik bir işleve sahiptir. Simgeler birbirinin içine geçmiştir, birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmamaktadırlar. İktidarın söylemi yerini karnavalın çoğulculuğuna bırakmıştır. Karnavalesk imgeler beden ve cinsiyete ilişkin farklı söylemleri görünür hale getirir (Elgün, 2010: 105).

Bakhtin’in kullandığı ‘grotesk bedenler’ oluşumunu tamamlamamışlardır. Apollonik olmayıp Dionyzyak niteliklere sahiptirler; bir devinim halindedirler ve kendilerini farklı şekillerde de olsa üretmeye devam ederler. Grotesk bedenler döngüsel bir seyir halindedir, geçişlidir ve dikotomik unsurları bünyelerinde barındırmazlar (bkz. Elgün, 2010: 105-106). Bu çalışmada incelenen Le Guin’in her iki romanındaki kurgu gezegenlerde ‘grotesk bedenler’ vardır.

2.2. CİNSİYETE DAİR KAVRAMLAR

İngilizce’de ‘sex’ kelimesine karşılık gelen cinsiyet, biyolojik olarak kadın ve erkek kategorilerini belirlemek için kullanılmakta olup anatomik olarak ikiye ayrılışı temsil eder. Cinsiyet mefhumu beden, biyoloji/fizyoloji/anatomi kavramlarıyla tanımlanır. Latince bir fiil olan ‘generare’, üremek ve yaratmak anlamına gelir. Yine Latince bir kök olan ‘gener’ ise ırk veya tür kelimelerinden gelir ve Almanca’da ‘geschlecht’, Fransızca’da ‘genre’, İngilizce’de ‘gender’ kelimelerine karşılık gelir; tür, çeşit ve sınıf kavramlarına atıfta bulunur ve aynı zamanda dilsel ve edebi ulamları da tanımlar. İngiliz yazar Virginia Woolf, kadın hareketinin önemli kitaplarından biri olarak kabul edilen *A Room Of One’s Own (Kendine Ait Bir Oda)* (1929) adlı eserinde cinsiyete dair şöyle yazar: “(...) Belki de, son iki gündür benim yaptığım gibi, bir cinsin ötekenden farklı olduğunu düşünmek çaba gerektiriyordur, diye geçirdim

aklımdan. Zihnin bütünlüğünü bozuyordur” (Woolf, 2012: 108). Anlaşılacağı gibi Woolf, zamanının çok ötesinde bir bilinçle cinsel kimlik ve cinsiyet kategorilerinin mevcudiyetini sorgular.

Cinsiyet mefhumuna dair de pek çok farklı anlayış ve kavrayış vardır. Onun salt biyolojik/anatomik olarak doğuştan mı verili olduğu, yoksa bir kurgu veya söylem sonucu mu anlamlandırıldığı uzun süredir tartışılabilir. Kavrama dair Nicole-Claude Mathieu'nun şu saptaması önemlidir:

Cinsiyet kavramı çok evrensel bir kavram gibi görünmektedir (...) Cinsiyetin ikiye bölünmesinin kökeni, üremedeki işlevi ya da yeni doğmuş bir bebeğin ‘gerçek’ cinsiyeti üzerine, Aristoteles öncesinden başlayıp modern biyologlara ve yeryüzünün bir ucundan öbürüne, çok çeşitli teoriler vardır. Farklı toplumlara göre, ya her zaman iki cinsiyet vardır (kutsal ya da doğal düzen böyledir), ya tek cinsiyet (ama ilginç bir biçimde cinsiyetlendirilmiş veya aynı anlama gelmek üzere androjen bir cinsiyettir bu), ya da aynı cinsiyetten iki varlık (Mathieu, 2015: 78).

Anlaşılacağı üzere cinsiyete dair anlayış ve tutumlar tarihsel seyir içinde pek çok farklı kültürde ortak unsurlar barındırır. Bunun yanı sıra cinsiyet mefhumunun kişilerin üzerinde kurduğu etki ve yüklediği zorunluluklar da evrensel nitelikler barındırır. Direk, cinsiyetin kişinin üzerinde oluşturduğu yaptırımları dile getirir. Ona göre cinsiyetli olma hali, “bir dizi toplumsal düzenlemeye tâbi olmaktır. Bu düzenlemeleri yöneten yasa hem insanın cinsiyetini, toplumsal cinsiyetini ve hazlarını biçimlendiren bir ilke gibi hem de kişinin kendisini yorumlamasının ilkesi gibi işler. Cinsiyet kategorisi kaçınılmaz bir biçimde ‘regülatiftir’ (Direk, 2015: 74). Cinsiyetli olma hali beraberinde pek çok kural, sınırlılık ve yaptırım getirir.

Toplumsal cinsiyet de en az cinsiyet kadar çok tartışılan bir kavramdır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında bir ayrım olup olmadığı üzerine farklı görüşler belirir. Toplumsal cinsiyet;

Cinsiyet farklılığı sorusuna odaklanır; ikiye bölünmüş haliyle cinsiyet farklılığının toplumsal ve tarihsel olarak nasıl üretildiğini ve anlamlandırıldığını açıklamayı hedefleyen bir kavramdır (...) Toplumsal cinsiyet siyasi, tarihsel, toplumsal iktidarın veya tahakküm biçimlerinin bedeni, cinsiyetli bir varlık olarak insanı ürettiği sorununa evrilmiştir (Direk, 2016: 12).

Toplumsal cinsiyet ve iktidar kavramı arasındaki doğrudan bir ilişki vardır. Bu iç içe geçmişlik hali, kaçınılmaz kaçınılmaz olarak beraberinde bazı sonuçlar getirir:

Toplumsal cinsiyet temel ve birincil bir iktidar alanıdır (...) İktidar, kadın ve erkek arasında tarihsel ve toplumsal bağlamda eşit olmayan bir biçimde dağılmıştır (...) ‘Eril tahakküm’, ‘ataerkillik’, ‘fallokrasi (...) toplumsal cinsiyet bir normdur (...)

Toplumsal cinsiyet kadınlara ve erkeklere uygun varoluş ve davranış biçimlerini reçete etmekle kalmaz, onlar arasında bir iktidar ilişkisi de tesis eder (...) Toplumsal cinsiyet, kurumları da boydan boya kat eder ve oradaki iktidar ilişkilerini üretir, kurar. Kadınları tabi olacakları konumlara, erkekleri de hükmedecekleri konumlara getirir. (...) Bu iktidar ilişkilerinin doğal gibi gösterildiğini, doğalcı bir biçimde meşrulaştırıldığını da görmekteyiz (Scott, 1988: 1053-1075, Akt. Direk, 2016: 17-18).

Toplumsal cinsiyet çoğu kez biyolojik/anatomik yapı ile ilgili olan, başka bir deyişle biyolojik/anatomik özellikleri imleyen sosyal ve kültürel bir sınıflandırma olarak adlandırılabilir. Bu sınıflandırma, kişide bulunan cinsiyet hormonları ve kromozomları gibi biyolojik özelliklerinin etkisi altında olduğu kadar, kişinin içinde yaşadığı kültür, toplum, ideoloji gibi toplumsal ve politik etmenlerden de etkilenir. “Cinsiyet ve cinselliğe ilişkin temsillerin çeşitliliğine karşın, toplumlar cinsiyetler arasındaki, büyük çoğunlukla hiyerarşik olan bir farklılığı somut bir biçimde (ritüeller, evlilik kuralları ve çeşitli buyruklar aracılığıyla) düzenlerler” (Mathieu, 2015: 78). Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyete dayanan farklılık ve eşitsizliklerin doğallaştırılmasına, kanıksar hale getirilmesine, toplumsal alanda yarattığı hegemonya ve bunun üzerinden kurgulanan ilişki biçimlerine, iktidara ve sisteme karşı söz söylemek, bunları değiştirmek için kullanılan bir kavram özelliği gösterir. Queer kuramının teorisyenlerinden Judith Butler da toplumsal cinsiyeti, “bir nevi kültürel kurgu, kendini, tekrarlayan edimlerin performatif bir etkisidir. Toplumsal cinsiyet bedenini tekrar tekrar stilize edilmesidir, kaskatı bir düzenleyici çerçeve içinde tekrar edilen bir dizi edimdir” (Butler, 2014: 89) olarak nitelendirir. Beden algısı, arzu, haz, sevgi, bağlılık ve cinsel pratiklerin nasıl gerçekleştiğine dair anlayış ve normlar kaçınılmaz olarak edebi metinlere yansır. Toplumsal cinsiyet erillik ve dişilliği belirleyen toplumsal ve kültürel normlar çerçevesinde tanımlanır.

Kadın veya erkek olmanın; bedene iliştilen cinselliğin/cinsiyetlendirilmiş bedenlerin, insanın ‘anatomik/biyolojik’, ‘özel’ veya ‘doğal’ bir kaderi olup olmadığı hep tartışılmalıdır. Beden, “toplumsal hiyerarşileri yansıtan simgesel inşalar alanı” (Özbudun vd., 2007: 139) olarak da tanımlanabilir. Benzer bir şekilde Direk de, “toplumsal cinsiyet üzerine düşüncülerin temel ontolojik varsayımlarından birisi, bedenini başkası ve başkalarıyla ilişkide toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş bir beden haline geldiğidir” (Direk, 2016: 14) fikrini ortaya koyar. Beden öznedir ama varlığının devamı toplumun ona atfettiği anlam ve ilişkilerde yatar.

Cinsiyetli olma halinin toplumdaki hiyerarşik ilişki biçimlerini doğuran en temel etken olduğu yadsınmaz. Bunun sonucunda cinsiyetler arasında tahakküme dayalı ilişki biçimleri kurulur. Cinsiyet temelli hiyerarşiyi Daniele Kergeot şöyle açıklar:

Erkeklerin pratikleriyle kadınlarınkiler arasında saptanan farklılıklar toplumsal olarak kurulmuştur ve biyolojik bir nedenselliğe dayanmaz; bu toplumsal kuruluşun yalnızca ideolojik değil, aynı zamanda maddi bir temeli vardır (...) Bu toplumsal ilişkiler, ilkin ve her şeyden önce cinsiyetler arasındaki hiyerarşik bir ilişkiye dayanır; burada söz konusu olan tam tamına bir iktidar, bir egemenlik ilişkisidir (...) Toplumsal cinsiyet ilişkisini egemenlik ilişkilerinin paradigması olarak düşünmek mümkündür” (Kergeot, 2015: 92).

Cinsiyet temelli hiyerarşik bağıntı topluma ve tek tek kişilere bir ‘ayar’ çeker, ilişki biçimlerini, rolleri şekillendirir. Gayle Rubin cinsiyet sistemi için, “biyolojik cinselliğin toplum tarafından bireye dayatıldığı bir ayarlamalar bütünüdür (...) Ancak bu yapı, ilişki sarmalı içerisindeki belirli kişilere belirli güçler sağlamaktadır” (Akt. Çalışkan, 2019: 303) diyerek meşruiyetini cinsiyetten alan eşitsizlik temelli, hiyerarşik, kural koyucu anlayışı vurgular. Beden, cinsiyet, cinsellik kavramları ile beraberinde gelen kural, sınırlama, yasak ve cezalar bir anlamda Adem ile Havva’nın hikâyesi ile başlar denilebilir. Tarihsel seyir içinde Hammurabi Kanunları da bünyesinde cinselliğe dair bazı yasak ve cezalar barındırır. Bunlardan biri, başka erkekleri ‘baştan çıkararak’, zina yapan evli kadınların öldürülmesine hükmedilmesidir. Başta evlilik dışı olarak adlandırılan ilişkiler ve eşcinsellik gibi cinsiyete ve cinselliğe dair pek çok olgu tarih boyunca farklı din, inanış ve erkler tarafından yaptırım ve cezalara mâruz kalır. Sodom ve Gomora topluluklarının cezalandırılma nedenleri kutsal kitaplarda, peygamberlerine itaat etmemeleri, eşcinsel oluşları; yani günahkâr olmaları şeklinde geçer (bkz. Yüksel, 2013: 17). Anlaşılacağı gibi, beden, cinsiyet ve cinsellik kavramları insanın varoluşundan bugüne dek hep üzerinde düşünülmüş, konuşulmuş ve sorgulanmıştır. Bir nevi dünyayı döndüren, yaşamsal önemde hakikatler; kimi zaman ‘temiz/saf/kutsal’, kimi zaman ise ‘kirlenmiş/günahkâr/bozulmuş’ yaftalarına maruz kalmıştır. Beden ve cinsiyet arasındaki ilişki;

Bedende tekil fakat her zaman ilişkisel bir biçimde yaşadığı düşünülen cinsiyet ile kültür arasında, birincisinin ikincisi tarafından kurulduğu tek yönlü bir belirlenimden çok dönüştürücü bir etkileşim vardır (...) Cinsiyet bir öğrenme alanıdır: insan başkalarını, aynılığın desteklendiği, farklılığın ezildiği toplumsal hayatı her zaman bir durum içinde bulunan bedeniyle deneyimler. Beden ve onun duygulanımları, iktidar ilişkilerini idrak etmenin, yorumlamanın en kritik araçlarından birisidir. Bedensel hafızamız toplumsal cinsiyet normlarını tekrar tekrar işleme sokmayı ve icra etmeyi dayatan ve sorgulaması kolay olmayan anılarla, bilgilerle doludur (Direk, 2016: 7-8).

Böylelikle cinsiyet, toplumsal ve kültürel kural, normların kişiyi biçimlendirdiği şiddet içerebilen bir hayat formuna da dönüşebilir. Bununla birlikte kişinin çokluk/çoğulluk, özneleşme, kendi sözünü ve hakikatini arayıp bunu kurabilmesi ve söyleyebilmesi, kendini tensel ve tinsel olarak ifade etme gibi farklı/yeni arzu, haz, düşünce, davranış, duygulanım ve anlayışlara yönelmesi de kendi bedeni ve cinselliğine dair farklı/yeni bir dilin ortaya çıkmasının yolunu açabilir. Böylelikle kişi, cinsiyet ve cinselliğe dair içinde yaşadığı toplumdaki hâkim anlayışa direnme yollarını genişletme olanağını da yakayabilir (bkz. Direk, 2016: 7-8). Anlaşılacağı gibi, cinsiyet ve cinsellik mefhumlarının kişiye çok çeşitli ve farklı sorgulamalar ile birlikte, beraberinde farklı seçenek ve yollar açıp tecrübeler yaşatabileceği söylenebilir.

İktidar kavramı bu çalışmada çoklukla kullanılacak ve içinde pek çok anlamı barındıran bir kavramdır. Bu noktada iktidar kavramına dair şu çerçeve bu çalışmada yol gösterici olabilir: “Onu hem toplumun kılcal damarlarına kadar sızmış tahakküm biçimlerini kastetmek için, hem siyasal egemenlik hem de daha genel bir biçimde ‘güç’, ‘kudret’ anlamında kullanıyoruz” (Direk, 2016: 21). Cinsiyet farklılığı, ataerki sistemde kadınların geleneksel rollere maruz bırakılması ve hapsedilmesinin bir gerekçesi olarak kullanılmış denilebilir. Ataerki, bunu gerçekleştirirken anatomik/biyolojik, dinsel ve metafizik zemin ve yorumlardan güç alır. Böylelikle farklı varoluşları mümkün kılan ve bu farklılıkları yeniden anlamlandıran, onları aşmak isteyen ‘başka/farklı’ bakışları reddeder. Ataerki sistem,

Erkeği insan modeli olarak inşa ederken, kadını erkek olmayan, tam olarak insan olmayan ‘mutlak başka’ olarak temsil etmiştir. Erkek kendisini bu ‘mutlak başka’ karşısında ‘kadın olmayan’ olarak tanımlar ve böylece sahip olduğu özellikleri sürekli bir biçimde yeniden olumlar (...) Ataerkillik, kadınların özne değil, mübadele edilen meta, mal olarak konumlandırıldığı bir sembolik sisteme dayanır (Direk, 2016: 16).

Modernizm ile de ideal beden, cinsellik, arzu ve haz öngörülebilir, kontrol altında tutulabilir, sınırlandırılabilir ve hatta dönüştürülebilir kişi ve toplum imgeleminde tanımlanır. Levent Pişkin’in de ifade ettiği gibi;

Genelde modernleşme, özelde ise aydınlanma hareketinin başlamasıyla beraber baskı ve dışlama mekanizmalarının genel olarak cinsellik ve cinsiyet üzerinden şekillendiğini söyleyebiliriz. Bu tarihsel süreçte, -bildiğimiz anlamda- modern devletlerin varoluşu ve sınıfların belirginlik kazanmasıyla birlikte üreme temelli cinsellik yüceltilmiş ve yatak odası, özel alan ve ayrı bir rejim olarak kurgulanarak adeta bir fabrika işlevi üstlenmiştir. Başka bir deyişle, cinsellik iktidar ilişkileri çerçevesinde kurgulanmış ve pratiği kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır (Pişkin, 18.11.2019).

Çalışmanın başında da belirtildiği gibi cinsellik, tarih boyunca insanı baştan/yoldan çıkmaya, günah işlemeye sevk eden ve denetlenmesi, üzerinde tedbir alınması gereken yaşamsal bir hakikat olarak algılanır. Bu yüzden onu denetleme ve kontrol etmek adına pek çok kural ve yasalar konur ve norma aykırı olarak nitelenen davranış biçimleri yasali ahlaki veya dinsel bağlamda mahkûm edilir. Bu noktada, cinselliği ve dolayısıyla insanları, bedenlerini kontrol etmek ve denetim altında tutmak adına farklı iktidar türleri oluşturulur (bkz. Arpacı, 2013: 137). İktidar/erk tüm unsurlarıyla, her boyutuyla ‘cinsiyetli’ bedenleri, cinsel pratiklere hâkim olmaya çalışır. Bununla mevcudiyetini pekiştirir.

Brigitte Lhomond’un ifade ettiği gibi cinsellik olgusu, içinde pek çok etmeni barındırır. Cinsel edimlere, cinsel pratiklere dair normlar, kurallar, yasaklar toplumsal yapıyı şekillendirir:

Anatomik-fizyolojik cinsiyetleri, bunların her birinin işlevlerine ve genital organlar üzerindeki müdahalelere ilişkin çeşitli anlayışları gözden geçirmeden, cinselliği tasarlamak mümkün değildir. Bu anlayışlar belli bir toplumda, hem her bireyin cinsiyetinin ne olduğu ve ne olması gerektiğinin -erkek ve dişi insan tekleri tanımlarının-, hem de bu bireylerin, herkesin uyması gereken özellikler ve işlevler taşıyan toplumsal gruplardan hangisine ait olması gerektiğinin erkek ve kadın tanımlarının toplumsal kuruluşunda rol oynar. Birleşmeye ilişkin kurallar -yani kimin kimle birleşebileceği ya da birleşmesi gerektiği-, heteroseksüellik kurumu ve üreme zorunluluğuyla birlikte, cinselliği örgütleyen diğer öğeleri oluşturur (Lhomond, 2015: 62).

Anlaşılabacağı üzere cinsellik çok çeşitli norm, kural ve iktidar türlerini içerir. Cinsellik temelli iktidar türlerinden en belli başlısı, “tek eşlilik, zevkin sınırlandırılması ekseninde teni kavrayan söylem ve buna dair geliştirilen cinsellik ahlakı” (Arpacı, 2013: 137) olarak nitelendirilebilecek evlilik kurumudur. Evliliğe, cinselliği, özellikle de kadın cinselliğini kontrol altına alan bir kurum olma hali atfedilir. Evlilik bir anlamda, “üremeyi ve cinselliğin iktidar tarafından arzu edilen normatif yapısını denetim altına alan elverişli bir kurumdur (...) Kadın cinselliğinin aksine erkek cinselliğinin alanı hiçbir şekilde evlilik kurumunun içine hapsedilmiş değildir” (Arpacı, 2013: 139-140). Normatif ve mülkiyetçi unsurları bünyesinde barındıran aile düzeni ve bu düzene atfedilen değerler, düzenin taşıdığı kodlar ve bu kodlara bağlı oluşan ve gelişen heteroseksist kalıplar evlilik kurumu ile yeniden üretilir.

Toplumsal eğilim, gelenek, inanç ve önyargılar toplumsal rolleri belirleyip sınırlayan öğeler olarak sayılabilir. Bu bağlamda beden, arzu ve cinsellik gibi kavramlar ataerkil sistemde, salt üreme/çoğalma eksenindeki gereksinim ve mecburiyet anlayışıyla

aile, evlilik ve iktidar arasında kurulan katı bağ ve ilişkiler çerçevesinde konumlandırılır: “Tensel olanı ve cinselliğin alanını giderek kontrol altında tutmayı amaçlayan düzenekler iktidarı tanımlayan en önemli unsurlardır” (Foucault, 2005: 231; Akt. Arpacı, 2012: 137). Cinsel arzu, haz ve şehvetin kötü, insanı günaha sevk eden ve insan ruhunu alçaltıcı olarak algılanması nedeniyle beden, “cinsel bir eyleme indirgenen ve meşru bir şekilde müdahale edilebilen bir söylemin içine yerleştirilir” (Arpacı, 2012: 145). Bu bağlamda cinsellik sınıflandırılır ve birleşme veya üreme hedefinden sapma gösteren cinsel pratik ve biçimleri pek çok düşünce ve inanç tarafından çoğunlukla cinsel sapkınlık olarak tanımlanır.

Bu alanda önemli çalışmaları yapan Judith Butler da cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımına eleştirel yaklaşır:

Kimi feminist kuramcılar cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımını desteklemek ve açıklamak için sorunsal doğa-kültür ayrımı da dâhil olmak üzere Lévi-Strauss’un yapısalcı antropolojisini sahiplendiler. Bu konuma göre doğal veya biyolojik bir dişi vardır, sonradan toplumsal olarak ikincil konumdaki ‘kadın’a dönüşür, yani sonuçta ‘cinsiyet’ doğaya ya da ‘çiğ/ham’a tekabül ederken, toplumsal cinsiyet kültürüne ya da pişmiş tekabül eder (...) Bu tür bir görüşte ‘cinsiyet’ yasadan önce gelir çünkü kültürel ve siyasi bir belirlenimi yoktur; kültürün hammaddesini oluşturur ve ancak akrabalık kurallarına tabi olduktan sonra anlam kazanır (Butler, 2014: 93-94).

Butler *The Bodies That Matter (Bela Bedenler)* adlı eserinde cinsiyet için, “bir eylem ve performans, aynı zamanda ideolojik, kültürel ve söylemsel bir kurgu ve yapıdır” (Butler, 2012: 7-8) tanımını yapar. Bu çalışmada Butler’ın cinsiyet için yaptığı bu saptamadan hareketle Le Guin’in kurguladığı ‘cinsiyetsiz’ uzam ele alınmaya çalışıldı. Kişinin kendini ‘cinsiyetlendirilmiş’ özne olarak bilme şeklinde ve toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirmesinde dil ve edebiyatın etkisi yadsınamaz. Diğer bir deyişle, ataerkilliğin başlıca güç mecralarından biri olan, kültürün ve söylemin aktarıcısı olarak ortaya çıkan dil ve edebiyat, kültürün ve toplumun ‘cinsiyetlendirilmiş’ özneler yaratma şeklini belirler.

Bu çalışmada kullanılan kavramlardan olan cinsel kimlik, bireyin kendi bedeni ve benliğini belli bir cinsiyet içine dâhil edip algılayışı olarak adlandırılabilir. Cinsel yönelim ise, bireyde cinsel arzu, his, haz ve davranışların belli bir cinsiyete yönelik olan çekimidir (bkz. Kaos Gl, 10.10.2015). Sara Ahmed, cinsel yönelim kavramının çok daha geniş bir kapsamı olduğunu ileri sürer. Ona göre cinsel yönelim, “sadece kişinin bir arzu nesnesi olarak hangi eğilimi gösterdiğiyle ilgili değildir. Cinsel yönelim bedenlerin dünyaya sızmasını içerir; bedenin bazılarında doğru yönelmesi, bazılarında uzaklaşması

demektir (...) Yönelimler bedenlerin ne yapabileceğine tesir eder” (Ahmed, 2015: 183). Cinsel rol kavramı, toplum içinde cinsel pratikler açısından dışa vurulan tutum ve eylemlerin bir görünümü olarak nitelendirilebilir. İnterseks (cinsel organ, kromozom modelleri dâhil olmak üzere tüm cinsiyet özellikleriyle birlikte ne kadın ne kadın vücudunun tipik görüntülerine uyan kişiler) vakaları hariç bireyin biyolojik cinsiyetinin doğuştan tayin edildiği, kabul edilir. Kişinin kimliğinin bireysel (öznenin içsel ve tinsel süreçlerini barındırır) ve sosyal (öznenin toplumdaki konumu ve onun için tanımlanmış rolleri barındırır) iç içe geçmiş iki parçalı bir bütünlük özelliği gösterdiği söylenebilir (bkz. Kaos Gl, 10.10.2015). Kişinin bedeni bağımsız bir unsur özelliği taşımaz, aksine toplumsal, kültürel ve ideolojik anlam ve biçimler taşır, hayat bu doğrultudaki cinsiyet ve cinsellik anlayışları ile biçimlendirilir.

Erkek egemenlik veya ataerkillik kültürel, toplumsal ve politik bir sistemdir. Dâhil olduğu ekonomik, kültürel ve toplumsal yapı insanın kişiliğini ve kimliğini kaçınılmaz olarak şekillendirir. Böylelikle kişi, arzuladığı şeyi ve onu arzulama biçimini kişiliğinin, kimliğinin sabit ve değişmez bir özelliği olarak addeder. İnsan doğal olarak biyolojik cinsiyetini kendi belirleyemez veya seçemez. Buna karşın, kadınlık ve erkeklik rolleri salt biyolojik bir varoluş olmanın ötesinde toplumsal kimlik kurulumudur. Serpil Sancar’ın da ifadesiyle, “cinsiyetlendirilmiş toplumsal ilişkilerin bir ürünü” (Sancar, 2009: 25) olma özelliğini barındırır. Kişinin kim olduğunu anlamasını sağlayan toplumsal cinsiyet normları bir ‘öteki’ne bağlıdır ve kişi kendi özne oluşunu tecrübe ederken kendi seçmediği bir dünya ile karşı karşıya kalır. İnsanın bedeninin sınırları hiçbir zaman tamamen kendisine ait değildir çünkü o, herkesten veya herşeyden yalıtılmış, arasına bir sınır konulmuş bir varlık değildir. Tam tersine insanın sınırları, iradesiyle veya iradesi olmaksızın ‘öteki’ne, diğerlerine tâbidir. Sosyalliğin, ortak veya benzer şekilde yaşamının şartlarından biri bu karşı karşıya kalma durumudur.

Ataerkillik, baskın erkek odaklılık ve eril tahakkümle tanımlanabilecek toplumsal cinsiyet kurguları/normları bireyin cinsel arzu, haz ve pratiklerine kurallar, sınırlar, yasaklar koyar ve bunların sonucunda kimi zaman bireyi yargılayarak mahkûm eder. Cinsiyet rejimi, “(...) en güçlü ‘eril’ tarzın iktidarı etrafında; farklı kadınlık ve erkekliklerin bu egemen erkeklik tarzını benimseme/benimsememe ölçüsüne mesafelenmesi ile şekillenen ilişki örüntüleridir” (Sancar, 2009: 215-216). Toplumsal cinsiyet rejiminin bir uzantısı olan eril tahakküm, erkeklerin kadınlar üzerindeki

sistematik iktidarını, onların bedenleri, cinsellikleri ve kullandıkları dil üzerindeki kontrolü, ekonomik kaynaklara, iktidara ve bilgiye erişimlerindeki sistematik eşitsizliği de beraberinde getirir. Böylelikle baskın eril normlar öncelikli kılınır, eril pratik ve deneyimlerin dikkate değer yegâne pratik ve deneyimler olduğu dayatılır (bkz. Peel, 2000: 54-55; Akt. Marcellino, 2009: 203). Her iki eserinde de Le Guin, baskın eril tahakkümü ve odaklılığı eleştirel bir sorgulamaya tâbi tutar ve bunların mevcut olmadığı düşsel uzamlar kurgular.

Ataerkillik ile ilintili diğer bir kavram olan hegemonik erkeklik ise, "iktidarı elinde tutan erkeklerin sahip olduğu erkeklik değer ve yapılarının toplumun geri kalanına, erkeklere ve kadınlara, farklı biçimlerde özendirerek, zorlayarak, dışlayarak ya da paylaşarak kabul ettirilmesini sağlayan düzenin adı" (Sancar, 2009: 30) olarak tarif edilebilir. Raewyn Connell da ataerkillik kaynaklı şiddet ile kadın ve erkek arasında hiyerarşik bir sınıflandırma barındıran hegemonik erkeklik kavramı arasında oldukça yakın bir temas ve bağ olduğunu ileri sürer. Hegemonik erkekliğin sürekliliğinin teminatının salt erkeklik algısı, kodları, rol ve davranış kalıplarının yinelenmesi olmadığını vurgular. Aile, devlet, hukuk, ordu, sendikalar ve şirketler gibi yapı ve kurumların da bu sürekliliği sağladığını savunur (bkz. Connell, 1998: 246-247). Anlaşılacağı üzere, ortada çok geniş uzantıları olan, kapsamlı, eşitsizlik temelli ve baskıcı bir küresel cinsiyet rejimini söz konusudur.

Çalışmada incelen metinleri anlamlandırmada önemli bir diğer kavram olan, iktidar/erk, güç, sahip olma, hâkim olma, doğruluk, akıl, mantık, uygunluk, anlam ve merkezde olma hali ile özdeşleştirilen fallus kavramıdır (bkz. Bennett, 2018: 231-232). Bu kavramdan hareket eden bir anlayış olan fallosentrizm (fallus merkezlilik) de şöyle tanımlanır:

Her iki cinsin temellerinin 'insan' ya da 'erkek' adı verilen tek bir modele indirgenmesi ama aslında bu modelin sadece eril olanla ilişkilendirilmesi anlamına gelir. Erilliğin belirli niteliklerinin, sanki bunlar iki cinsin gerçek temsilleriymiş gibi evrenselleştirilmesi söz konusudur (...) Başka bir deyişle fallosentrizm, dişi olanın özerk temsilini engeller. Fallosentrik paradigmalarda dişillik ancak erillığe olan zorunlu ilişkisiyle temsil edilebilir (Grosz, 1990: 150; Akt. Berktaş, 2019: 268).

Çalışmada sıklıkla yer alan cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dair kullanımlardan biri olan heteroseksüel (karşıt cinsel) kişi, kendi cinsiyetinden farklı olana duygusal, cinsel ve erotik arzu duyarlar, uyarılırlar ve ilişki kurarlar. Eşcinsellik ise biseksüellik ve heteroseksüellik gibi insanda tanımlanan üç yönelimden biridir.

Eşcinsel kişiler, duygusal cinsel ve erotik arzuyu kendi cinsinden kişilere duyarlar, uyarılırlar ve ilişki kurarlar (bkz. Kaos Gl, 10.10.2015). Eşcinselliğin bir cinsel kimlik olarak hâkim iktidarın mevcudiyetine, otoritesine, toplumsal cinsiyet rejiminin sürekliliğine karşı bir tehlike barındırdığına dair olan algı, beraberinde yok sayma, reddetme, norma sokma, baskı ve yaptırım gibi sonuçları getirir. Heteroseksüel yönelimi doğal, normal, meşru ve hatta üstün kabul eden ikili cinsiyet kurgusu eşcinselliği yok sayar, dışlar ve baskılar. Tüm bunlar homofobik bir anlayışı ortaya çıkar. Biseksüel tanımı da hem kadınlara, hem erkeklere duygusal, cinsel ve erotik arzu duyan, uyarılan ve her iki cinsle de cinsel ilişki kuran kişilerin karşılığı olarak kullanılır (bkz Kaos Gl, 10.10.2015). Homofobi kavramı da toplumsal ve siyasal hayata, ilişkilere sirayet eden önemli bir anlayış ve tutum özelliğine sahiptir. “Eşcinselliğin tıpkı heteroseksüellik gibi bir cinsel yönelim biçimi değil de ahlaksızlık ve utanılması gereken bir mesele haline getirildiğinde norm, ötekini yaratır. Tüm bunlar homofobik tutumu, söylemi hem içinde barındırır hem de yeniden üretir” (Tiftik, 2019: 46-47). Pek çok anlayışa göre cinsellik ediminin birleşme veya üreme haricindeki tüm form ve halleri sapkın davranışlar olarak yaftalandığı için eşcinsellik de bir sapkınlık hali olarak nitelendirilmiştir (bkz. Lhomond, 2015: 63). Cinsel yönelim ve cinsel kimliklere dair kavramlar bu çalışma kapsamındaki eserlerin incelenmesinde kullanılmıştır.

Önemli bir diğer kavram olan heteroseksizm ise, “heteroseksüelliği bir zorunluluk olarak görme ve biricik varoluş biçimi olarak dayatma halidir” (Kaos Gl, 10.10.2015). Remzi Altunpolat’ın da ifade ettiği gibi, “karşı cinsten bireyler arasında ilişki ve pratikleri ifade eden bir cinsel yönelim olan heteroseksüelliği ‘normal’ ve ‘meşru’ yegâne cinsel kimlik olarak gören, heteroseksüellik dışında cinsel yönelim ve kimlikler yok sayan ya da ikincilleştiren ve düşmanlaştıran bir ayrımcılık ideolojisidir” (Altunpolat, 2018: 20). Bu bağlamda heteroseksizm, kişinin kendi cinsiyetinden farklı olana duyduğu duygusal, cinsel veya erotik arzuyu normal, olması gereken, insan ‘doğası’yla uyumlu, hatta üstün ve evrensel olarak insanlar arasındaki duygusal ve cinsel ilişkilerin esası olarak tarif eder. Böylelikle cinsel davranışları açısından kişiye ‘kim olduğunu’ dayatır, ondan beklenen ya da varsayılan tutum/tavır ve davranışları sergilemeyen kişileri ‘günahkâr’, ‘hasta’, ‘sapkın’ olarak tanımlar (bkz. Scott-Jakson, 2012: 18; Akt. Bolat, 2016: 1094). Heteroseksüel mantığa dayalı düşünce biçimi, cinsel öznelerin özdeşim kuracakları ve arzu duyacakları nesnelere normlar

çerçevesinde sınırlar. “Cinsiyeti arzuyu açıklayacak ilke olarak tahayyül etmiş, özdeşim ve arzuyu karşılıklı olarak birbirini dışlayacak şekilde konumlandırmıştır (...) Örneğin, ‘kadın bedenine’ sahip biri kadın kimliğiyle özdeşleşmeli ve yalnızca erkeği arzulamalıdır” (Yardımcı, 2014: 300). Heteroseksist zihniyet yansımalarını hayatın her alanına gösterdiği gibi edebi eserlerde de kendini gösterir.

Eşcinsellik ile ilintili bir diğer önemli kavram da heteronormatiftir. Heteronormatiftik, “norm düzenleyicidir ve cinsel davranışları diğer davranış türleriyle ilişkilendiren bir ‘ideal’ tarafından desteklenir (...) Normatif kültür meşru olan ve olmayan yaşam şekilleri arasında bir ayrımı da içerir” (Ahmed, 2015: 187). Bu anlayışa dayalı bir varoluş bir ‘değilleme’ içerir. Karşıtı olarak konumlandığı kimliği ‘olmayarak’ kendi varoluşunu ortaya koyar. Bir diğer önemli kavram olan heteronormativite ise, “heteroseksüelliğin doğal ve toplumsal norm olarak kabülünden hareketle bir toplumdaki bütün bireylerin heteroseksüel olarak varsayıldığı, tüm kavram ve kurumlar ile sosyo-kültürel yapının bu varsayım etrafında şekillendiği, günümüz ataerkil kapitalizmle iç içe geçmiş bir iktidar sistemidir” (Altunpolat, 2018: 20) şeklinde tanımlanabilir. Altunpolat, heteronormativiteyi normatif bir düzen, heteroseksizmi ise ideolojik bir çerçeve olarak nitelendirir (bkz. Altunpolat, 2018: 30). Zorunlu heteroseksüellik bedenlere biçim verir ve bunu da, “bir bedenin farklılık fantezisiyle ideal olarak güvence altına alınmış nesnelere bazılarını yönelmesinin ve bazılarını yönelmemesinin bir zorunluluk olduğu varsayımıyla” (Ahmed, 2015: 182) gerçekleştirir. Bunun sonucunda, bugüne kadar toplumdaki yerleşik veya kalıplaşmış olan cinsiyet rollerinden farklı veya ‘aykırı’, bir anlamda genele oranla anormal/patolojik/başka/öteki olarak görülen LGBTİ kişiler (Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Trans, İnterseks) bu zihniyet tarafından çeşitli biçimlerde uygulanan fiziksel, duygusal, psikolojik ve toplumsal şiddete maruz kalırlar.

Düalist düşünüş ve algı, mevcut her kavramı karşıtı ile birlikte tanımlayarak var eder. Karşıtlık kendi bünyesinde doğal olarak dışlama ve yabancılaştırma davranışlarını barındırır. Bunun en belirgin örneği, kadın ve erkek kavramının ‘farklı cinsler’ şeklinde tanımlanması yerine ‘karşı cinsler’ olarak tanımlanıp inşa edilmesidir. Kişinin kendi kimliğini ‘öteki’ ve ‘karşıt’ olarak konumlandığı kimlikler üzerinden tanımlanması ise beraberinde kendi kimliğine köklü bir biçimde bağlı kalmayı, bu kimliği doğru, iyi, mutlak ve değişmez bir hakikat olarak algılamayı getirir. ‘Öteki’ne veya ‘karşıt’ olarak tanımlanana dair duyulan endişe, korku, nefret

ve öfke ve onu dışlama, ezme, kendine benzetme, ona karşı baskı uygulama, savaş verme ve üzerinde iktidar kurmaktır. Bu normların üretimi ve yeniden üretimi hegemonik, başka bir deyişle ötekine karşı üstünlük gösterme ve üzerinde baskı kurmaya dayalı kimlikler ve ilişki biçimlerini ortaya çıkarır. Buna karşın bu ayrıştırıcı, tahakküm kuran ve eşit olmayan dikotomik cinsiyet algısından ve bunun getirdiği tek ve sabit cinsel yönelim dayatmasını eleştirel bir sorgulamaya tâbi tutmak, ona direnebilmek, çoğulluğu ve çeşitliliği tüm renkleriyle kabul etmek önemli bir çabadır.

Cinselliğin kategorilere bölünerek tanımlanması kişinin cinsel arzu ve yöneliminin mutlak ve değişmez olduğunu temel alır. Bu mutlak ve değişmez tanımlar bireye dâhil olduğu kategori çerçevesinde sınırlar, yasaklar koyar ve böylelikle cinsel arzunun özgürlüğünü sınırlar. Tüm bu kategorik/sınırlayıcı tanımlamalar dışlayıcı, baskı kuran ve yasaklayıcı toplumsal cinsiyet modelleri üreten yapılara dönüşür (bkz. Sayılıgil, 2016: 10-11). Bu cinsiyet rejimi içinde kişi, hayatı boyunca arzusunun cinsel nesnesini alışıl gelmiş bir şekilde tek, sabit ve değişmez addeder ve bu algısı hayatının bütün pratiklerine yansır.

Biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsel arzunun toplumu egemenliği altına almış olan heteroseksüellik tarafından kurulup şekillendirilmesi sonucu cinsel kimlik ve cinsel yönelimler üzerinde hiyerarşik ve tahakkümcü bir anlayışla ayrımcı, dışlayıcı, yasak koyucu veya cezalandırıcı uygulamalar oluşur. Cinsiyetli bedenler kültürel ve toplumsal olarak üretilir. Kişinin anatomisinden, biyolojik cinsiyetinden yola çıkılarak ona norm(al) olarak öne sürülen ikili kadınlık ve erkeklik kategorisi dayatılır. Bu kategorileştirme toplumu kadın ve erkek dikotomisi çerçevesinde kurgulayan, heteroseksüelliği doğal, normal, meşru ve tek bir varoluş olarak kabul eden heteroseksist ideoloji ve heteronormatif anlayış ve sistemden ileri gelir (bkz. Özküralpli, 2016: 214-215). Böylelikle cinsiyetçi pratikler, toplumsal cinsiyet rolleri ve rejimi yeniden üretir.

Toplumsal iletişim mecrası cinsel, dinsel, kültürel ve toplumsal tabu ve yasakların da mecrasıdır. Tabu ve yasaklar bu mecra içinde yeniden kurulur, meşrulaştırılır ve bunun sonucunda normatifleştirilir. Alışılmış ve genelleştirilmiş tüm önyargılar da tabu ve yasakları besler. Bazen kalıpyargı ve önyargıların etkisiyle vücut bulan klişeler sebebiyle norm veya normalin karşıtı olarak tanımlanan kişi veya topluluklar ötekileştirilmenin, bir nevi toplumsal nefretin, lincin, psikolojik veya fiziksel şiddetin nesnesi haline gelebilir. Farklı kültürel, toplumsal bağlamlarda ve

mecralarda farklı suretlerde bulunan önyargıların arka planında onları her an yeniden üreten yasaklar vardır. Bu yasaklar ‘ben’ ile ‘öteki’ veya ‘benzerlik’ ile ‘farklılık’ arasındaki içkin ilişkiyi kökten biçimlendirir (bkz. Cheviron, 2010: 178). Bu yasakların farklı ekonomik, kültürel, tarihsel ve toplumsal bağlamlarda aldığı biçim, neyin/nelerin ‘normal’ sayılacağı ve neyin/nelerin dışlanıp ‘anormal’ sayılacağını derinden etkiler.

Cinsiyet temelli düzeni ve normatif yapıyı heteronormatif anlayış ve yapıdaki ataerkil/erkek egemen düzen sağlar. Bu düzenin temelinde de ensest yasağı vardır. Farklı ekonomik, kültürel ve toplumsal bağlamlarda farklı görünümlere bürünebilmesine rağmen aile, iki farklı cinsiyetin cinsel birliktelik yoluyla türünün yeniden üretimini güvence altına aldığı temel bir birlik ve düzen olarak tanımlanabilir. Dinler de iki karşı cinsi, aile kurumunun temeli ve güvencesinde insan türünün ve mevcut düzenin devamlılığının sürdürücüsü ve koruyucusu olarak görevlendirir. Böylelikle, karşı cinsler arası cinsel birlikteliği doğal, meşru ve yasal olarak tanımlamış da olur. Bu kutsal ailenin varlığının ve devamının yegâne güvencesi ise aynı cinsten aile üyeleri ile farklı cinsten aile üyeleri (kardeşlerin) arasındaki ve de anne-baba ile çocukları arasındaki cinsel ilişkinin yasaklanması, yani cinselliğe dâhil edilen ve dışarıda bırakılanın ne olduğunun tayinidir. Bu bağlamda, düzeni/normu bulanıklaştıran, koyduğu sınır ve yasakları yok sayan varoluş biçimleri, durum ve eylemler tuhaflik, sapkınlık, ötekilik ve tehdit olarak tanımlanır. Ötekileştirme, dışlama, yok sayma ve tüm bunlara bağlı olan önyargıların gerisinde cinsel arzunun ve eylemin doğrudan tatmin arayışından duyulan kaygı ve korku yatar (bkz. Cheviron, 2010:178-179). Bunun sonucunda normallik ile anormallik/patojiliklik, heteroseksüellik ile eşcinsellik, dâhil etme ile tecrit etme/dışarıda bırakma gibi ikili karşıtlıklar çok daha keskinleşir. Birbirinin karşıtı olarak konumlandığını diğerinden veya ötekinden üstün, müspet ve doğru olarak adlandıran, bu karşıtlıklar arasında hiyerarşik bir ilişki kuran düşünce sistemi, diğerini/ötekini buna dayanarak yok sayar, olumsuz olarak yaftalar ve yargılar.

2.3. MICHEL FOUCAULT- CİNSELLİK TERTİBATI

Fransız düşünür ve yazar Michel Foucault, beden ve cinsiyete dair anlam ve uygulamalar ile bunların iktidarla olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin nasıl kurulup şekillendiğini sorgular. Foucault, 19. yüzyılda yaşamış Fransız bir hemafrodit olan

Herculine Barbin'in anıları üzerinden Şu soruyu sorar: "Gerçek bir cinsiyete gerçekte ihtiyacımız var mı?" (Foucault, 1980: 3; Akt. Bennett-Royle, 2018: 237). Foucault'nun ilk olarak 1976'da yayımlanan *Histoire de la sexualité (Cinselliğin Tarihi)* adlı eseri cinsiyet çalışmalarında çok önemli bir eser olarak kabul edilir. Foucault bu eserinde yaklaşık olarak 18. yüzyıldan itibaren cinsiyet/cinselliğe dair oluşan söylem ve pratikleri değerlendirir:

Cinselliğin Tanrısal veya tinsel terimlerle değil, modern, seküler ve büyük oranda tıbbi-psikolojik veya nüfusa dair-ekonomik terimlerle sorunsallaştırıldığı, bu tür bir dikkatin konusu haline geldiği bir dönemdir. Böylece Ortaçağ'ın bütünlüklü günah/ten söyleminin yerini, kamu yararını öne çıkaran, parçalı ama birbirine eklemlenen ve meseleyi rasyonel/bilimsel bir yaklaşımla ele alan söylem ve pratikler alır (Yardımcı, 2014: 298). Foucault, cinsiyet ve söylemsellik arasında bağlantı kurar. Erk/iktidarın bedenlere, arzunun yöneleceği nesneye; cinselliklere müdahale ettiğini vurgular. Dolayısıyla bu durumda baskıcı bu mekanizmanın bedenlerin hazlarını merkeze almadığını ifade eder. Direk'in de belirttiği gibi,

Cinsiyet kategorisinin bir birliğe sahip olmadığını vurgular (...) Cinsiyet mefhumu doğal olana dayanmaz, yapay ve kurgusal bir biçimde pek çok şeyi bir araya getirmeyi olanaklı kılan bir mefhumdur (...) Anatomik öğeler, biyolojik işlevler, davranışlar, duyumlar, hazlar vs. vardır (...) Beden, ona doğal ve özsel bir cinsiyet fikri yükleyen bir söylem tarafından belirlenmesinden önce cinsiyetli bir varlık değildir. Beden, söylem içinde ve iktidar ilişkiler bağlamında cinsiyetli bir varlık olma anlamının kazanır. 'Cinsellik' iktidarın, söylemin, bedenlerin ve duygulanırlığın tarihsel bağlamda özgül bir düzenleniştir (...) Cinsellik, cinsiyeti yapay bir kategori biçiminde üretir (Direk, 2015: 71).

Foucault, cinselliğe dair tüm bu söylem ve pratikler için 'cinsellik tertibatı' terimini kullanır. Ona göre, cinsellik mefhumu bundan böyle çok farklı alan ve disiplinlerin (ekonomi, nüfus politikaları, biyoloji, hukuk, tıp, psikiyatri gibi) öznesi konumuna yerleşir. Tüm bu anlayış ve disiplinler kendi cinsellik tanım, anlayış, sınır ve normlarını oluşturur ve cinselliği kategorize ederler. Böylelikle normal/anormal/masum/sapkın/sağlıklı/hasta/patolojik gibi çeşitli tasvir ve tasnifler yapılır. Olumsuz değer atfedilen, düzenlenmiş ve beklenen cinsel tutum ve davranışı sergilemeyen özneler modern iktidarın tahakkümü altına alınır, tedavi edilir veya cezai yaptırımlara maruz kalırlar. Cinsellik etkinliği, erk/iktidarın bedenleri kontrol altına aldığı, 'disipline ettiği', çeşitli hedefler (üreme, sağlıklı ve genç olma gibi) ve normlardan oluşan ve bu yolla da iktidarın bedenler üzerinde tahakküm kurmasını sağladığı bir tertibat halini alır. Doğal, sabit ve değişmez olarak addedilen biyolojik/anatomik cinsiyet 'cinsellik tertibatı'nın bir sonucudur ve hâkim iktidar

örüntüsünün devamlılığını sağlamaya yarar. Böylelikle cinsellik, tahakkümcü bir erk/iktidara karşı verilen bir özgürleşme mücadelesini içeren bir içgüdü değil, bu erk/iktidarın varlığının devamlılığının sağlanmasında odak noktada bir tertibattır (bkz.Yardımcı, 2014: 298-299). Anlaşılacağı gibi cinsellik, modern erk/iktidarlar için hep bir kontrol, şekil verme, tasnif etme ve baskı kurma aracı olmuştur.

Foucault, modern erk/iktidar mekanizması için ‘biyoiktidar’ terimini kullanır: Biyoiktidar, “bedeni bir ‘tür’ olarak ele alır; nesnesi beden değil nüfustur (İşlekel, 2016: 29). Bu iktidar mekanizması, “Cinsel özne; altta yatan, sabit bir cinsel kimliği olan, bu kimlikten doğan arzulara sahip, bu kimliğin hakikatinin aranmasına adanmış özne bu kurgunun üretimidir” (İşlekel, 2016: 41-42). Foucault’ya göre, “iktidar tek biçimli değildir, çoklu ve istikrarsızdır” (Chanter, 2019: 90). Bu noktada Foucault, iktidar ilişkilerinden azade bir cinsellik olgusunun hayat bulamayacağını öne sürer.

Elgün, Foucault’nun bedenler üzerindeki etkisini yorumlar. Ona göre bedenler, “Foucault vari bir okuma ile biyoiktidar ile Apollonik birer imgeye dönüştürülmüşlerdir” (Elgün, 2010: 88). Anlaşılacağı gibi bedenler veya cinsel özneler, erk/iktidarın mekanizmaları kanalıyla kurgusal düzlemde biçimlendirilir, yeniden üretilirler. Foucault’nun iktidar ve cinsellik kavramı arasında kurduğu bağlantı, cinsiyet ve cinselliği söylemsel ve kurgusal olduğuna dair görüşleri cinsiyet çalışmalarında çok önemli bir yer edinir.

2.4. QUEER KURAMI

Queer kuramı, dünyada 1990’larda feminist ve LGBTİ çalışmalarında ortaya çıkan ve cinsiyet kategorilerini eleştirel bir biçimde yeniden değerlendirerek alaşağı eden bir teori olarak kabul edilir. Bu alanda önemli çalışmalar yapan akademisyen Sibel Yardımcı’nın da ifade ettiği gibi,

Queer kelimesi Türkçede garip, tuhaf, yamuk gibi anlamlara geliyor (İngilizceye ise Almanca çapraz kesen, transversal anlamına gelen ‘quer’den geçmiş). Bunun yanı sıra argoda ‘ibne’ demek. Queer kuramının merkezinde de acayip, tuhaf, yamuk, anormal, iğrenç, aşağılık olana; normatif alanın dışında kalana; bu alanın dışında bırakılana; normu ihlal edene bir gönderme ve bu ‘kötüyü’, ‘anormali’ yeniden anlamlandırma imkânı yatıyor. Olumsuz anlamlarla yüklenmiş bir kelimenin hem bir hareketin hem de bir kuramın adı olarak benimsenerek dolaşıma sokulmasının bizzat kendisi bile bu yeniden anlamlandırma çabasının bir işareti olarak okunabilir (Yardımcı, 2014: 297).

Kuram, merkezine toplumsal cinsiyete dair durumları alarak kadınlık, erkeklik, heteroseksüellik, eşcinsellik, transeksüellik ve normallik, anormallik/patolojilik gibi

mutlak ve sabit olarak tanımlanan bazı kavram ve kimlikleri derinlemesine sorgular.

Queer bakış,

Cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsel pratiklerle ilgili her bir etikete, dolayısıyla da kimlik ve cinselliğin üzerine kurulduğu ‘apaçık’ her tür kategoriye karşı durur. ‘Normali’, normalliği kuran normların kuruluş ve işleyiş yapısını sorgularken amacı kenarda kalanın, merkeze çağrılması değil, bizzat merkezin darmaduman edilmesidir. Cinsiyetle ilgili algılarımıza damgasını vurmuş ikili düşünce yapılarına (cinsiyet, toplumsal cinsiyet; eşcinsellik/heteroseksüellik; kadınlık/erkeklik), bu yapıların beraberinde getirdiği uyumluluklara (kadın, kadın gibiyse erkeğe arzu duyar) karşı, cinsiyet/toplumsal cinsiyet/cinsel yönelim kimliklerinin hiçbirinin ‘doğal’ olmadığını, tarihsel, kültürel ve toplumsal olarak kurulduğunu ve dolayısıyla iktidar ilişkilerinden bağımsız düşünemeyeceğini savunur (Yardımcı-Güçlü, 2013: 18).

Queer bir anlayışla her türlü kimlik reddedilir. Bu noktada önerilen;

Biyolojik ve kültürel arasında karşılıklı, diyalektik bir ilişki, iki kutbu bağlayacak, uçurumu kat edecek bir köprü değil; dili ve anlamlandırmayı önceleyen, ona temel teşkil ettiği düşünülen bir biyolojinin (biyolojik cinsiyet dâhil olmak üzere) tümüyle reddidir (...) Bugün ‘biyoloji’ dediğimiz şey de dâhil olmak üzere, tüm yaşamın dilin içinde anlam ve şekil bulduğu, tasnif ve tercüme edildiği, dolayısıyla her zaman dilsel, toplumsal, tarihsel ve politik olduğu anlamına geliyor. Yani dönüştürülebilir, yani yeniden anlamlandırılabilir olduğu anlamına (...) Etkileri itibariyle son derece gerçek, kimi zaman ölümcül tüm bu tasnifler tarihsel ve toplumsal olarak kurulmuştur; bu kurulumun öncesinde/dışında değişmez hiçbir temele dayanmazlar ve dolayısıyla yine aynı tarihsellik içerisinde dönüştürülebilirler (Yardımcı, 2014: 296).

Queer kuramına göre bedenler, kimlikler akışkandır ve bu bağlamda sorgulanarak normalleştirilmez veya anormalleştirilmez. İlkey Özküraplî’ye göre,

Kişi bir penise sahipken kendini bir kadın gibi hissedebilir ve yine kadınları arzulanabilir ya da penise benzeyen bir klitorise sahipken kendini erkek olarak tanımlayabilir, kadınları arzulanırken cinselliğini penetre etmek üzerinden değil de farklı biçimlerde yaşayabilir (...) Heteronormatif sistemin hizasını bozan bu imkânsız kimlikler, sabit olmayan, olumsal, kaygan, değişip dönüşebilen özneler olarak queer teorisinin merkezinde yer alırlar (Özküraplî, 2016: 216-217).

Queer kuramı, normal/anormal/patolojik/sapkın/makul/makul olmayan gibi ikilikleri ve her türlü kimlik dayatmalarını reddeder. Yardımcı, queer kuramının aslında bedenlerin maddi niteliklere sahip olmadığını dair bir görüşü ortaya atmadığını vurgular. Buna karşın kuramın cinsiyet bakışını şöyle özetler:

Cinsiyet denilen şeyin tarihe ve coğrafyaya bağlı olarak değişken bir şekilde, kendisini üretip çerçeveleyen söylemler veya pratikler, başka bir deyişle tertibatlar aracılığıyla geçerlilik kazandığı ve etkin hale geldiğidir. Bu söylem ve pratikler, biyolojik olduğu varsayılan işaretleri, dış görünüşleri, hal ve tavırları, kıyafetleri, düşünme ve duygulanma biçimlerini ve daha birçok şeyi ‘cinsiyet’ denilen bir atfa dönüştürür, sonra da (biyolojinin de icadıyla) bu atfi oluşturan öğeleri biyolojik ve kültürel olarak birbirinden ayırır (...) Beden, ona özsel bir cinsiyet fikri atfedilmeden önce cinsiyetli değildir- fakat bunu tahayyül etmekte zorlanırsanız çünkü hemen her zaman bedeni bu fikirle birlikte düşünürüz (Yardımcı, 2014: 299).

Bedenler söylemsel olarak cinsiyetli hale getirilir. Queer kuramı “kötü, anormal ve gayri tabi olarak yaftalanan her türlü cinselliği içerir” (Özküraplı, 2016: 222). Bu anlayış, farklı toplumsal cinsiyet rollerini ve cinsellikleri alt üst edip parodileştirir ve cinsellik ediminin dayatılan mevcut toplumsal cinsiyet ve cinsellik kategorileriyle mecburi bir bağının olmadığını, ‘bedenler’ ve ‘hazlar’a dayandığını ortaya koyar (bkz. Barker-Scheele, 2018: 83) Kuramın cinsellik anlayışı da şöyle açıklanabilir:

Cinsiyetleri, cinselliğin bir uzanımı ‘yorumu’ saymak yerine, cinsellik de kararsız, yapılanmamış ve kendi içerisinde keyfilikler taşıyan bir kavram gibi yorumlanır. (...) ‘Yazgı’ya ait olan etkenler, biyolojik ya da anatomik türeden gerçeklikler değil, kültürel ve söylemsel belirlenimler olur. Cinsellik kavramı da söylem öncesi, bedensel, olgusal bir gerçeklik olmaktan uzaklaşır. (...) Cinsiyet gibi cinsellik de, özünde şekilsiz ve temelsiz olan beden yüzeyine geçirilmiş bir ‘maske’ işlevi görür” (Taburoğlu, 2013: 10-11).

Queer bakışa göre, her türlü cinsellik pratiği, cinsiyet yönelimi ve cinsel kimlik birer toplumsal ve kültürel inşadır. Bu düşünce, “inşa edilmiş ve zaman ile coğrafya içerisinde değişen diye kavranan toplumsal cinsiyet ve cinsel ikiliklere meydan okumak” (Wolf, 2012: 171) şeklinde de nitelenebilir. Bu meydan okuma, geniş bir alana yayılmış çeşitlilik ve anlama sahip bedenleri kadın ve erkek gibi kategoriler ile sınırlamak veya daraltmanın indirgemeci bir tutum ve davranış olduğundan hareket eder.

Sevcan Tiftik’e göre queer, “canlıların birbirinden farklı oluşu, farklı şeylerden haz alışı ve normları bozuma uğratmasıyla akışını bulan; teori, edim, davranış, kimlik, cinsellik, varlık ve eylemliliklerdir” (Tiftik, 2019: 46). Cinsiyet kromozomları, hormonlar, üreme organları, cinsel organlar insan cinsiyetin biyolojik temellerinin göstergeleri olarak kabul edilirler. Buna karşın, bu biyolojik temelli göstergeler hiç kimsede yüzde yüz oranında bulunmaz. Örneğin, kişilerin hormon seviyeleri değişken ve bir diğerinden farklıdır, bazılarının üreme organı yoktur, bazı kişiler üremeyi tercih etmez, bazıları ise cinsellik yaşamamayı tercih ederler. Bütün bu çeşitlilikler, heteronormatif olan, penetrasyon ve üreme odaklı, şekillendirici, kural koyucu bir tertibat aracılığıyla ikili bir cinsiyet kurgusuna indirgenir. Bu indirgeme de beraberinde ‘hizaya sokulma’, ‘düzeltme’, ‘normalleştirilme’, tecrit edilme veya ayrımcılığı getirir (bkz. Yardımcı, 2014: 298). Bu anlayış, “toplumsal cinsiyet çekimine odaklanmayan, çok boyutlu, (sabit ve değişmez olmayan) hem dinamik, hem

akışkan çerçeve” (Barker-Scheele, 2018: 118) olarak özetlenebilir. Dayatılan dikotomik cinsiyet kurgusunun heteronormatif kodlara sahip toplum yapısının temel dayanak noktası olmasının hayattaki zenginliğe, farklılıklara, çeşitliliğe ve çok boyutluluğa karşılık gelmediğinden hareketle eleştirel bir perpektifle yeni ve başka dünyalar açar.

2.4.1. Judith Butler ve Queer Kuramı

Foucault’un düşünceleri Amerikalı akademisyen ve yazar Judith Butler ve diğer queer teorisyenlerin çıkış noktalarından birini oluşturur. Butler’e göre Foucault, biyolojik cinsiyet kavramına karşı çıkmakla kalmamış, aynı zamanda ikiliğe ve karşıtlığa dayalı bir toplumsal cinsiyet rejimi kurmak adına biyolojik/anatomik farklılıkların ‘iktidar’ tarafından kullanıldığını da ifşa etmiştir (bkz. Butler, 2014: 20). Butler, feminist teori, psikanaliz ve postyapısalcılığı felsefi olarak bir araya getirir ve cinsiyet kavramının da tıpkı toplumsal cinsiyet gibi bir inşa/kurulum olduğunu, durağanlık ve kesinlik barındıran kadın ve erkek sınıflandırmalarının bu inşa/kurulum öncesinde aslında var olmadığını ileri sürer. ‘Doğal’, ‘sabit’ veya ‘değişmez’ olduğu varsayılan kadın ve erkek karşıtlığı ekseninde biçim bulan sınıflandırmalar, düalist anlayış ve bu çerçevede şekillenen iktidar modelleri farklı veya çoğul cinsel kimliklerin varlığını ve performans/icrasını anlamlandıramaz. Butler, bedenlerin, kadın veya erkek olarak dünyaya gelmenin ve kimliklerin, performans gösterilen/icra edilen birer mecra haline geldiğini, böylelikle de cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kimliğini belirlediğini ifade eder. Bu tekrara dayalı performans/icralar yoluyla cinsiyetin tekrar, yeniden üretildiğini düşünür. Butler’a göre kadın ve erkek sınıflandırmaları sabit/durağan değil, aksine değişkendir ve bir devinim içindededir; tarihsel bir nitelik barındırır. Bu değişkenlik ve devinimiçinde ‘alternatif kimlik performansları’ mümkün hale gelir ve böylelikle sürekli bir yineleme/tekrar içeren toplumsal cinsiyet normları alaşağı edilebilir (bkz. Rahle, 2010: 16). Butler, “toplumsal cinsiyet ayrımcılığı terimi, cinsiyetlerinin gereğini ‘normal’ şekilde yerine getirmeyen herkese dokunur” (Butler, 2010: 14) ifadesini kullanır. Ona göre,

Bir erkek olmak veya bir kadın olmak içsel olarak dengesiz meselelerdir. Günümüzün iktidar rejimleri içinde bir toplumsal cinsiyetle özdeşleşmek (cinsel kimlik kazanmak) bir dizi normu üstlenmeyi ve onlarla özdeşleşmeyi gerektirir. Ama burada indirgenemez bir iki yanlılık vardır. Bir cinsel kimlik kazanmak için bir bedel ödenir. Örneğin başka birtakım özdeşleşme dizileri kaybedilir. Veya hiçbir zaman bizim seçmediğimiz, bizi seçmiş olan ve bizi belirlemede bütünüyle

başarısız kalacak ölçüde işgal ettiğimiz bir normla zoraki bir yakınlaşma içine girmek zorunda kalırız. Onu işgal ederken tersine çevirir, yeniden anlamlandırırız (Butler, 2012: 129; Akt. Direk, 2015: 83).

Butler, cinsiyetin de tıpkı toplumsal cinsiyet gibi bir kurum/inşa olduğundan hareketle, bu inşa/kurulum veya söylemsellik öncesinde bir kadınlık-erkeklik kategorisi olamayacağını düşünür. Kadın kimliğinin toplumsal cinsiyet üzerinden tanımlandığı ve toplumsal bir kurgu olarak kabul edildiği hallerde bile kendi bünyesinde bir kalıplaşma ve sabitlik barındırarak kişiyi özgür kılmadığını savunur. Kadınlık kavramının ne olduğunun, içeriğinin ve sınırlarının tam ve kesinlik içinde tanımlanması ve belirlenmesi yerine sorunsallaştırılmasını yeğler (bkz. Butler, 2010: 19-20). Cinselliğin düalizm kaynaklı yapay, ikiliğe/karşıtlığa dayalı düzenlemesinin ve zorunlu/doğallaştırılmış heteroseksüel yönelimin, baskılayıcı-dışlayıcı- düzenleyici rejimlerin bir sonucu olduğunu ileri sürülebilir (bkz. Baş, 2014: 84). O, dikotomik kimlik ve cinsiyet kategorilerinin varlığını ve kalıcılığını sorgular. Tekrara dayalı performansların, bedenlerin ve cinsel pratiklerin bünyelerinde barındırdığı çeşitliliği, çoğulluğu yok saydığını ileri sürer. Kadın ve erkek kategorileri, biricik/değişmez kadın-erkek ikiliği ve karşıtlığı etrafında konumlanan söylem ve anlayışlar özneyi sınırlar, tahakküm altına alır.

Butler performativite/performans kavramını ortaya atar: “Kimlikler iktidar ilişkileri içerisinde inşa oluyorsa, bu performatif bir inşadır (...) Özne, iktidar içerisinde hem inşa edilir hem de kendisini inşa eder: iktidar ilişkisi biçimi olarak toplumsal cinsiyet, hem özneleri üretir hem de öznelerin eylemleri üzerinden yenilenir” (İşlekel, 2016: 25-26). Butler’a göre kimlik, “kendisinin birer sonucu olduğu söylenen ‘dışavurumlar’, ‘ifadeler’ tarafından performatif olarak kurulur (...) Toplumsal cinsiyet, ‘bir tiyatro oyunundaymışız’ gibi performativeyle ya da bir rolü icra etme yoluyla üretilmektedir. Bu bağlamda bir eyleme halidir” (Butler, 2014: 77). Performativitenin/icranın bedenlere nasıl biçim verdiğini aktarır: “Bir birliği ya da tutarlı bir kimliği olan aktörler yoktur, onun yerine, sadece ve sadece, rolün tekrar edilen performansları vardır (...) Bedenimiz de- ki beden özne, cinsiyet kavramlarından bağımsız düşünülemez- tarihsel ve politik olarak kurulmuştur ve hatta sürekli bir biçimde yeniden kurulmaktadır” (Talay, 2016: 170). Bedenlerin söylemsel ve kurgu olduğu, bedenlerin performativite/performans/icra/canlandırma aracılığıyla tekrar edildiği ve bu yolla cinsiyetli bir hale dönüştüğü düşüncesi queer kuramının dayandığı temellerden biridir.

Queer kuramı normatif kimlik örünülerini eleştirel bir sorgulamaya tâbi tutar. Ancak bununla kalmaz ve “normların sürekli olarak saptırılmasını içeren bir düşünce” (Kaos Gl, 14.10.2015) biçimine dönüşür. Butler’a göre de queer tahayyül,

Bir kimlik değildir, her tür kimliğin saptırılması, yoldan çıkartılmasıdır (...) Toplumsal bir kurgu olduğu kabul edildiği hallerde bile ‘kadınlık’ kavramı bir sabitlik, bir belirlenim, bir kalıplaşma içeriyor. Oysa cinsellik de, cinsiyet de iktidar ilişkilerinin günlük hayatta sürekli olarak yeniden içselleştirilmesini gerektiren birer performanstırlar. Hâkim normların güdümüyle tekrar tekrar ürettiğimiz kimlik rolleri, kimliğin asla sabitlenemediğine de işaret ederler (Kaos Gl, 14.10.2015).

Hayatları boyunca insanları bağlayıcı pek çok norm vardır. Bu bağlamda kişi, bedeni ve cinsel kimliğinin gerektirdiği veya zorunlu kıldığı maddesel ve toplumsal sınırlarda, kurulu ve sabit bir şekilde normal olmak veya bunun karşıtında konumlandırılan anormal/patolojik olmak seçenekleri arasında bir seçim yapmak zorunda bırakılır. Bu normal olma çabası ise bir anlamda boyun eğme, uyuşma, farklılıkları kaybetme ve kimi zaman görünmez olma halini içerir.

Kişinin cinsiyetinin kaynağı kendi bedeni veya biyolojisi/anatomisi değilse, cinsiyet ve cinsiyetli bir oluşum olarak özne nasıl inşa edilir/kurulur sorusuna verilen cevap ise, cinsiyetli olma halinin öznenen değil, aksine özneye hitap eden iktidardan (toplum) yola çıktığıdır. Kişi daha doğmadan ona sesleniş başlar ve kendisine verilen isim, alınan oyuncaklar ve onunla özdeşleştirilen renklerle bu durum fazlasıyla pekiştirilir. Kişi, nüfus kayıtlarına dair yapılan işlemlerde, ‘karı-koca’ ilan edildiğinde ve/veya ‘anne-baba’ olduğunda hep kadın veya erkek olarak kategorize edilerek cinsiyeti vurgulanır. Özel alanda, kamusal alanda, yaşamı boyunca ve hatta ölümünde bile (defin işlemleri) kişinin parçası olduğu söylem ve pratiklerden oluşan tertibatlar bu sesleniş/hitabı farklı biçimlerde tekrarlar (bkz. Yardımcı, 2014: 299). Yardımcı şöyle devam eder bu hususu,

Özneyi cinsiyetli olarak kuran bu sesleniş ve tekrarıdır. Ona cevap veren kişi, bu cevapla kendisine yönelen hitabın (örneğin, ‘kadın’) hem öznesi olur, hem de o hitabın koşullarına tabi hale gelir. Başka bir ifadeyle, onu kadınlığa çağırın hitabın koşullarını yerine getirmeye çalışır, kadınlığı icra ederken [perform] ‘kadınlaşır’. Bu, bir anlamda, toplumsal yaşantı içinde kavranılabilirliğin sınırları içinde kalmanın, toplumun tümüyle dışına atılmamanın koşuludur (...) Cinsiyeti kuran ve istikrarlı hale getiren, bu seslenişler ve onlara verilen cevapların bedende ve tavırda tortulanmasıdır (...) Cinsiyet kimliğimizi belirleyen bir özden değil, ona istikrar kazandıran bir tekrardan söz edilmektedir. Bu aynı zamanda, cinsiyet kurumunun kırılğan niteliğini de açığa çıkarır: cinsiyetin istikrarı değişmez bir öze değil de tekrara dayanıyorsa, belki de cinsiyet sandığımız kadar değişmez bir şey değildir. (Yardımcı, 2014: 299).

Bu anlayışla, kişinin fikirlerini, zihniyetini, algılarını yapılandıran ve yeniden üreten normların sürekli olarak parçalanması, saptırılması veya yıkılmasıyla alternatif

kimlik performansları imkân bulur. Bunun sonucunda da sürekli olarak yinelemeye sebebiyet veren toplumsal cinsiyet normları da yerinden edilir. Böylelikle, her türlü kimlik yapısöküme uğratılır. Butler biyolojik, doğal, verili, sabit cinsiyetinden de söylemsel olarak üretildiğini ileri sürer;

Biyolojik ve doğal olarak tezahür eden, toplumsal olarak üretilmektedir. Toplumsal olarak üretilen ve bize sunulan dilin kavramsal kuralları olmaksızın kendi bedenimizi algılama olanağı bulunmamaktadır. Sadece kadın-erkek ikiliğinin olabileceğini belirleyen, bunların heteroseksüel yanyanalığını buyuran, böylece normal ve normal olmayana belirleyen ve neyi tahayyül edebileceğimizi düzenleyen toplumsal normlar, düşüncemizi ve algı dünyamızı belirlemektedir (Kaos Gl, 14.10.2015).

Bu anlayışa göre, kadın olma ya da erkek olma göndermesi de gerçek dışı ve olanaksızdır. Kişinin, kendisine yapılan kadın/erkek göndermesi ile çağrılarak/hitap edilerek kadın/erkek kimliğini ‘sergilediğini/icra ettiğini’, onu sahiplendiğini ve bir müddet sonra da ‘sergilediği/icra ettiği’ o kadınlık/erkeklik haline dönüşmeye başladığını ifade eder. Buna karşın, tüm kadınları/erkekleri kolektifleştiren yegâne bir kadınlık/erkeklik hali söz konusu değildir çünkü kadın/erkek olma halleri, bünyesinde din, etnisite, sınıf, bedensel engeller gibi pek çok farklı unsuru barındırır ve tüm bu unsurlar kadınlık/erkeklik icralarını etkiler. Bunun yanı sıra, kişinin kendisine yönelen çağrıya/hitaba karşı verdiği yanıt, bünyesinde bir ‘yeniden anlamlandırma’ imkânı da barındırır. Şöyle ki, kendisine yapılan kadın/erkek çağrısını/hitabını benimseyen kişi, buna rağmen kendisinden hiç beklenilmeyen ya da içinde cinsiyete dair normatif unsurlar barındırmayan bir kadınlık/erkeklik hali sergileyebilir/icra edebilir. Genel anlayışla ‘ideal’ veya ‘mükemmel’ bir kadınlık/erkeklik hali de mevcut olamayacağı için bu kadın/erkek olma çağrı/hitapları ve kişinin o sergileme/icra çabaları da anlamsız ve sonuçsuzdur (bkz. Yardımcı, 2014: 299). Yardımcı bu durumu Butler’ın anlayışına bağlar ve şöyle açıklar: “Cinsiyet artık bizim değişmeyen özümüz, derinlerdeki sırrımız, ispata çalıştığımız hakikatimiz değil, yeni oluşlara açılabilceğimiz bir kapıdır (Yardımcı, 2014: 299-300). Böylelikle kişi, ‘cinsiyetli’ olduğu düşünülen varoluşunu, cinsiyet ve arzu arasında kurulan bağ ve ilişkinin ‘doğallığını’, ‘değişmezliğini’, ‘devamlılığını’ sorgulamaya başlayabilir. Queer kuramı, “cinsiyetle ilgili algılarımıza damgasını vurmuş ikili düşünce yapılarına (cinsiyet/toplumsal cinsiyet; eşcinsellik/heteroseksüellik; kadınlık/erkeklik), bu yapıların beraberinde getirdiği uyumluluklara (kadın, kadın gibiye erkeğe arzu duyar) karşı, cinsiyet/toplumsal cinsiyet/cinsel yönelim kimliklerinin hiçbirinin ‘doğal’ olmadığını, tarihsel, kültürel ve toplumsal olarak kurulduğunu ve dolayısıyla iktidar

ilişkilerinden bağımsız düşünülemediğini savunur. Bu bağlamda, ana soruları cinsel kimliğin inşası, bu kimliklerin nasıl düzenlendiği ve bu kimliklerle özdeşleşmelerin (ne tür bir) beni/bizi (nasıl) mümkün kıldığı ve/ya kısıtladığı etrafında yoğunlaşır”. Böylelikle, queer bir kavrayış ile dikotomik cinsiyet kurgusu hasar alır ve alışlagelen heteroseksüel mantık alaşağı edilebilir.

2.5. ANARKO-FEMİNİZM

Çalışmanın başında da söz edildiği gibi, Le Guin *Mülksüzler*'de anarşist bir gezegen kurgular. Anarşizm politik bir felsefe ve ideoloji olarak kabul edilir. Kurumsal veya sembolik bir otorite, erk, iktidar ya da devletin olmadığı, yönetilmeyen bir topluluk fikrine karşılık gelir (bkz. Yücel, 2009: 75). Nazlı Yücel'in de ifade ettiği gibi anarşizm, “belirli bir dünya görüşünü temel alan sabit bir düşünce yapısı sunamaz. Anarşizmin temel hedefi bütün insanların kendi potansiyellerini tam olarak gerçekleştirmelerine izin veren özgür bir toplum yaratmaktır” (Yücel, 2009: 75). Anarşizm, her türlü hiyerarşiyi, otoriteyi, hâkimiyeti, hükmetmeyi, tahakkümü ve de bunu sağlayan anlayışları, ilişki biçimlerini, yapıları, yasa ve kuralları ve de tüm unsurlarıyla mülkiyeti reddeder. Peggy Kornegger'a göre anarşizm,

Rekabeti ve başkalarının gereksinimlerine saygısızlığı körükleyen ‘arızalı bireycilik’le, başkalarının özgürlüğüne tecavüz etmeksizin özgürlük demek olan gerçek bireysellik arasında bir ayrım (...) Karar almanın ‘temsilciler’ veya ‘liderler’in eline değil, grup, topluluk ya da fabrikadaki tüm herkese verilmesini sağlayan yapıların yaratılması yoluyla– bireysel inisiyatif ile kolektif eylemin dengelenmesi (...) Küçük grup veya toplulukların hiyerarşik olmayan ağı (yani bir piramitsel yapı değil, iç içe geçen halkalar) kanalıyla koordinasyonu ve hareket etmesi (...) Nihayet bu, başarılı bir devrimin, manipüle edilmemiş, özerk birey ve grupların ‘toplumun ve kendi yaşamlarının doğrudan, aracısız denetimini’ele geçirmek üzere birlikte çalışmasını içinde barındırdığı anlamına gelir” (Kornegger, 04.12.2015).

Anarşizmin çıkış noktası, tam anlamıyla mülkiyetin olmadığı, dayanışma ve gönüllü paylaşımaya dayalı, eşit, özgür ve özerk insan ve toplumların tahayyülüdür. William Godwin, Max Stiner, Pierre- Joseph Proudhon, Michael Bakunin, Peter Kropotkin, Emma Goldman anarşizm felsefesinin temsilcilerinden birkaçı sayılır.

Anarşizm ile feminizmi bir araya getiren anarko-feminizm, ilk olarak 19. yüzyılda ortaya çıkar. Bu anlayış, kapitalizm ve devlet mefhumunun radikal bir eleştirisinin yanı sıra ataerkilliğin de aynı oranda güçlü bir eleştirel sorgulamasını içerir. Anarko feminizm, her türlü hiyerarşik anlayış ve yapılanmaya, cinsiyetçi, ırkçı ve sınıfsal fark ve eşitsizliklere dayanan baskıcı egemenlik biçimlerine karşı çıkar.

Kadınların gerçek anlamda özgürlük ve kurtuluşunun, sırtını cinsiyet, din, ekonomik ilişkiler ve baskıcı ideolojilere dayayan toplumsal ve politik otorite/iktidarlarla mücadele ederek gerçekleşebileceği ileri sürülür. Ataerkinin de her türlü hiyerarşinin bir görüngüsü olduğu vurgulanır (Anarsistbakis Wordpress, 10.12.2015). Bu anlayış Ursula K. Le Guin’i de etkiler ve *Mülksüzler* romanındaki Anarres gezegeninde böylesi bir idealin tezahürünü kurguladığı görülebilir.

Anarko-feministler hiyerarşi, rekabet, saldırganlık, sömürü, tahakküm gibi otoriter nitelik ve değerlere ‘eril’ özellikler atfedilip ‘kutsal’ bir konuma getirildiğine işaret ederler. Buna karşın dayanışma, işbirliği, paylaşım, temas ve yakınlık gibi otoriter olmayan veya otorite karşıtı nitelik ve değerlerin ise geleneksel olarak ‘dişil’ bulunup değersizleştirildiklerini, düşük bir konum atfeldiğini vurgularlar. Oysa ki, cinsiyetçilikle mücadele özgürlük mücadelesinin çok önemli bir odağıdır. Hakiki manada bir kadın özgürlüğü ve kurtuluşunun, kadınların her türlü anti-demokratik, tahakkümcü, cisniyetçi, hiyerarşik, katı ve otoriter anlayışa dayalı örgütlenme şekillerine karşı çıkıp, doğrudan kendi eylemlilikleri ile sağlanabileceği vurgulanır (bkz. Anarsistbakis Wordpress, 10.12.2015). Anlaşılacağı üzere, anarşizm ve feminizm hem düşünsel hem de eylemsel bağlamda ortaklıklar barındırır.

Benzer şekilde anarşist ve feminist yazar Penny Kornegger, anarşizm ile radikal feminizm arasında bir bağ ve ortaklık olduğunu düşünür. Ona göre,

Ana teori, tüm otoriter sistemlerin temelini çekirdek aile olduğunu varsayar. Çocuğun babadan, öğretmene, Tanrı’ya kadar öğrendiği ders, otoritenin o büyük anonim sesine itaat etmektir (...) Geleneksel eril politika insanları nesne konumuna indirger, ardından soyut ‘hedefler’ için onlara tahakküm uygular ve onları manipüle eder (...) Radikal feminist teori yine –akılcılığın duyarlılığa, aklın sezgiye hükmettiği, devamlı bölünme ve kutuplaşmaların bizi, bir bütün olarak akıl-beden deneyiminden ve insan deneyiminin sürekliliği’nden yabancılaştıran– eril hiyerarşik düşünce kalıplarını eleştirir (Kornegger, 04.12.2015).

Anarko-feministler karşılıklı işbirliğine, paylaşım, yardımlaşmaya dayanan, otoriter olmayan, kendinden yönetim ve merkezsizleşme anlayışına sahip anarşist bir topluluğun yaratılmasından ‘toplumun dişilleştirilmesi’ diye söz ederler. Ataerkinin hâkimiyetindeki otoriter değer ve gelenekler emek sömürsünü, ücretli köleliği, hiyerarşik anlayış ve ilişkileri de içerir. Bu örüntü kendini sürekli yeniden üretir ve bu sistemin yıkılması gerektiği kaçınılmaz bir gerçektir. Anarko feminizm, çeşitliliklerin ve farklılıkların eşit ve özgür biçimde özgürce varoluşunu savunur. Hiyerarşiye ve rekabete dayalı anlayış ve karar alma mekanizmaları, yerine kolektif anlayışa dayalı feminist örgütlenme biçimleri savunulur; özgür organizmalarda dayanışma içinde olan özgür özneler söz konusudur (bkz. Nalbantoğlu, 13.12.2015). Bu anlayışa göre,

kadınların eşitliği, kurtuluşu ve özgürlüğü için verdikleri uzun soluklu mücadele siyasal ve toplumsal hiyerarşilere, cinsiyetçi, baskıcı, otoriter ideolojilere, emek sömürüsüne, merkezi örgütlenme biçimlerine ve de her türlü iktidarın hâkimiyetine ve kurumlarına karşı verilir.

Le Guin'in bu çalışmada cinsiyet bağlamında incelenen *Mülksüzler* romanında kurguladığı Anarres gezegenindeki Odo'cu anlayış anarşizme ve feminizme dayanır. Yazar, Taoizm düşüncesinde de öngörülmüş olan, bunun yanı sıra İngiliz yazar Mary Shelley, anarşist düşünür ve eylemciler Pyotr A. Kropotkin, Emma Goldmann ve Paul Goodman'ın geliştirdiklerinin anarşizm sentezinden etkilenir. Bu anlayış karşılıklı yardımlaşma, dayanışmaya, cinsiyetler arası eşitlik, kadın özgürlüğü temelli ilişkiler, ortak mülkiyet, bireysel özerklik ve kişinin kendini tam anlamıyla bilmesine ve gerçekleştirmesine dayalı bir toplum organizması olarak da nitelendirilebilir.

2.6. FEMİNİST EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ

1960'lı yıllarda kadın hareketinin ivme kazanmasıyla birlikte gelişen feminist edebiyat eleştirisi, edebi eserlerde kadının aşağılandığı, ayrımcılığa maruz kaldığı ve bu yolla ataerkinin yeniden üretildiği noktasından hareket eder. Berktaş'ın ifadesiyle feminist edebiyat eleştirisi,

Edebiyatın, kadınlara yönelik toplumsal tutumların ve yargıların oluşmasında ve kadınların kendilerine karşı yaklaşımlarında merkezi bir rol oynadığını savunur ve söylem olarak edebiyatın taşıdığı ataerkil taraflılıkları açığa çıkarmaya çalışır. Bir yandan edebiyatta kadınlar hakkındaki negatif klişeler ve istismar, itaat, cinsel aşağılama vb. üzerinde dururken aynı zamanda kadınların yokluğunu, yani bizzat eksik oluşuyla mevcut olan şey (ler)i sorunsallaştırır (...) Edebiyat eleştirisinde güçlü bir okuma stratejisi, metindeki kasıtlı veya kasıtsız eril savunma mekanizmalarını, cinsiyetçi çarpıtmaları ve logosentrizmi deşifre etmek, öte yandan direnen okuyucunun kendisinin de sistem dışında olmadığını sürekli hatırlayarak evrenselliğin merkezindeki erkek bilincinin (logosunun) kuşatıcı değil, sınırlı olduğunu ortaya sermek (Berktaş, 2019: 253-254).

Feminist eleştirinin cinsel söylemi eleştiren ilk tanrıça hakkında yazılmış bir metin olan *Inanna* ile başladığı kimilerince ifade edilse de, bu edebiyat eleştirisi ikinci dalga feminizme kadar akademide entelektüel bir çabanın temsilcisi olarak pek de kabul görmez. Feminist edebiyat eleştirisinin, "(...) geleneksel eril edebiyat eleştirisinin önyargılarını, atladıklarını, boşluklarını, kısacası 'şuursuzluğunu' göstermenin ötesinde artık ne kanonu ne de kanonik eleştiriyi eskisi gibi okumanın mümkün olduğunu gözler önüne seriyor" (Berktaş, 2019: 258) olması önemli bir niteliğidir. Bu edebi eleştirinin çıkış noktasında, eril edebiyat tarihi kavramının ve

edebi metinlerin yeniden incelenmesi, bunların ataerkil varsayım ve görüngülerinin saptanması ve bu metinlerde kadının toplumsal, kültürel ve ideolojik normlara göre nasıl temsil edildiğinin ve konumlandırıldığının ortaya çıkarılmasıdır (bkz. Humm, 2002: 15). Böylelikle de edebi metinlerde kadınlara dair sergilenen cinsiyetçi klişeler, önyargılar ve ayrımcılık ve üzerinde odaklanılır

Feminist edebiyat eleştirisi, “edebi metinlerin her biri cinsiyet farklılıklarını yansıtmaya biçimleri ve cinsiyet rolü klişelerini destekleme ya da sorgulama raddeleri çerçevesinde incelenebilir” (Royle, 2018: 230) anlayışına sahiptir. Bunun yanı sıra kadın yazarların görünmezliğini de ele alır. Böylelikle, görünmezden gelinmiş ya da dışarıda bırakılan kadınların metinlerine ve kadınların daha önce ‘edebiyat dışı’ alan içinde olduğu düşünülen sözlü geleneklere dayanan kültürüne önem veren alternatif ve yeni bir edebiyat tarihi oluşturulabilir. Böylelikle, okura değişik bir okuma ve eleştiri pratiği sunulur (bkz. Humm, 2002: 15). Bu bağlamda feminist edebiyat eleştirisinin çok geniş kapsamlı bir eleştiri pratiği olduğu söylenebilir.

Eleştirmen Andrew Bennett’in de ifade ettiği gibi, “metinler bizi cinsiyet karşıtlığını sorgulamaya teşvik eder. Metinler ya da metinlerin belirli yönleri yalnızca ataerkillik bakımından değil ayrıca fallus merkezli ya da fallus mantığı merkeziliği bakımından tasvir edilebilir (Bennett, 2018: 231). Bennett, bazı kurgusal metinleri, “cinsiyet hakkında sahip olduğumuz rahatsız edici varsayımlara sahip” (Bennett, 2018: 233) olarak nitelendirir. Feminist edebiyat eleştirisi, tüm bu ‘rahatsız edici’ metinleri ortaya çıkarır, görünür kılar.

İngiliz yazar Virginia Woolf, *A Room of One’s Own (Kendine Ait Bir Oda)* adlı eserinde kadının farklılığının toplumsal, edebi ve kültürel cephelerini ele alır. Woolf, feminist gözle okunan bir edebi eserin ilk olarak kadının toplumsal gerçekliğinin cinsiyet tarafından belirlendiği gerçeğinden yola çıkarak kadın yaşantısının edebi biçim içindeki betimlenmesinin de cinsiyetlendirilmiş olduğunu ifade eder. O, edebiyattaki kadın betimlemelerinin kadının varoluşundan getirdiği hakiki belirleyici özelliklerini betimleyip ataerkinin alışıldık sembolik dil ve dil sistemini bozabileceğine inanır (bkz. Humm, 2002: 20). Bunun yanı sıra, toplumsal ve kültürel olarak belirlenmiş cinsiyet rolleri yaratım sürecinde de önemli bir konuma sahiptir. Hayal gücünün kişinin bilinçaltından bağımsız olamayacağından hareket edildiğinde, bilinçaltının da toplumsal olarak kısıtlanmış, belirlenmiş, sınıflandırılmış sistem ve yapılardan bağımsız olamayacağı söylenebilir. Feminist edebiyat eleştirisi, okuduğu her metne disiplinler arası bir yaklaşımla, tarihsel ve toplumsal bir boyut ve

farklı yorumlar getirir (bkz. Irzık, 2009: 14). Bu yöntem ile kadınların sembolik olarak yanlış betimlenmelerin bilincine varmaları sağlanmaya çalışılır.

Feminist edebiyat eleştirisi, cinsiyetin dil, söylem kanalıyla kurulduğu, yazılı metinlerde görünür hale geldiği ve metinlerdeki üslubun cinsiyete dair düşünce ve ideolojileri ifade ettiği noktasından hareket eder:

Feminist teori ve politika gibi, ataerkil edebiyatı ve kavramsal çerçeveleri yapısöküme uğratarak ya da parçalarına ayırarak analitik stratejilerin ve ilkelerin politik anlamlarını ortaya koymaya çalışır. Bunun ötesinde edebiyat metinlerinin kadınların deneyimleriyle ilgisi olmayan toplumsal cinsiyet temsillerini üretme iktidarını nasıl uyguladıklarını çözümler (...) Eleştirel edebiyat metinleri; elbette esas olarak dili, söylemi, metinselliği, yazarları ele alıyorlar ama aynı zamanda cinsiyetlendirilmiş direnme okumanın sınıf, ırk, etnisite, türçülük, transfobi vb. başka ayrımcılıklarını dikkate alan daha geniş bir kültürel politik çerçevede gerçekleşmesi gerektiğini gösteriyorlar (Berktaş, 2019: 261).

Feminist eleştiri, cinsiyet kaynaklı hiyerarşik iktidar örüntüsüne ve yine cinsiyet kaynaklı ayrımlarla ilgili genel sorunları içeren edebi metinleri sorgular, Metinlerde cinsiyet bağıntılı yazı stratejilerinin ve eril norm kalıplarının izini sürer. Özellikle üçüncü dalga feminizm anlayışına sahip eleştirmenler, erkeklerin ve kadınların dili farklı bir biçimde kullandıkları, farklı söz dağarcığına sahip oldukları ve bu dağarcıkları farklı ifade biçimlerinde kullandıkları görüşündedir (bkz. Humm, 2002: 27). Farklı feminist anlayışlar yansımalarını feminist edebiyat eleştirinde de gösterir.

3. BÖLÜM

KARANLIĞIN SOL ELİ VE MÜLKSÜZLER'DE CİNSİYET SORUNSALI

Çalışmanın bu bölümünde, Ursula K. Le Guin'in feminist bilimkurgu türündeki *Karanlığın Sol Eli* (1969) ve *Mülksüzler* (1974) romanları daha önceki bölümlerde irdedelen bilimkurgu edebiyatı, feminist bilimkurgu anlayışı, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsellik ve edebi eleştiri ile ilgili kavram, kuram ve anlayışlar çerçevesinde, karşılaştırmalı edebiyat verileri ışığında incelenecektir. Cinsiyetsiz ve toplumsal cinsiyetsiz uzamların kurgulanışı detaylandırılacaktır.

3.1. GETHEN: CİNSİYETSİZ BİR DÜŞÜNCE DENEYİ

Karanlığın Sol Eli romanı belirsiz bir zaman diliminde geçer. Ekumen olarak adlandırılan, insan ırkının barındığı ve seksen üç gezegenden oluşan bir kolektif veya konfederasyon diye nitelendirilebilecek bir oluşum, Genly Ai adında bir elçiyi Dünyadan Gethen/Kış (gezegen sakinleri buraya Gethen derler ancak Ekumen kolektifi bu gezegeni, yaşanan tek mevsimin kış olması, çok soğuk ve zorlu kutup ikliminden dolayı Kış diye adlandırır) gezegenine gönderir. Gönderilen elçinin görevi, gezegenin sakinlerini Ekumen oluşumuna katılmaya ikna etmektir.

Romanın olay örgüsü, Dünyadan gelen bir 'yabancı' ve 'öteki' olan Genly Ai'nin Gethen gezegenindeki monarşi ile yönetilen ve sembolik bir kralın olduğu, görece daha özgürlükçü Karhide ile kendi içinde özerk yapılardan oluşan baskıcı Orgoreyn ülkelerinde yaşadıklarına dayanır. Genly Ai ve siyasal çekişmelerden dolayı ülkesi Karhide'den sürgün edilmiş eski başbakan Estraven'ın kesişen yolları, birbirlerini ve kendilerini keşfettikleri zorlu kaçış yolculuğu da olay örgüsünde önemli bir yere sahiptir. Elçi Genly Ai'nin gezegene dair yaptığı gözlem raporları, tecrübe ettiği olayların anlatımı, daha önce gezegene gelen çeşitli araştırmacıların gözlem notları, Gethen arşivlerinden çıkma efsane ve mitler ile Gethen'li sürgün politikacı Estraven'in günlüğünden bazı bölümler kurguyu oluşturur. Hikâye, onların sesleriyle zamanda ileri ve geri giderek, sürekli geçişler halinde anlatılır. Okuyucu bir zihinden diğerine, bir bakış açısından diğerine doğru salınır. Romandaki hareket halindeki bu bakış açısı okuyucunun sadece tek bir karakterin zihnine girmesini engeller (bkz.

Freedman, 2016: 195). “Elçinin gelişiyle birlikte yerli ile yabancı, erkek ile dişi, benzerlik ile benzemezlik, parça ile bütün arasındaki ilişki ve çelişkiler insanlardaki karşılıklarını bulup yaşamaya başlar” (Güler, 13.12.2015). Yazar, cinsiyetsiz ve toplumsal cinsiyetsiz bir yaşam biçiminin kişileri nasıl şekillendirdiğini, toplumsal ve siyasal etkilerini dngüsel bir anlatım biçimiyle aktarır.

Foucault, 19. yüzyılda yaşamış Fransız hemafrodit Herculine Barbin’i çıkış noktası olarak insanlığın gerçek bir cinsiyete ciddi manada gereksinim duyup duymadığını sorgular (bkz. Foucault, 1980: 3; Akt. Bennett-Royle, 2018: 237). *Karanlığın Sol Eli*, Le Guin’in “ihtilaflı toplumsal cinsiyeti yeniden tanımlama alanına sergilediği bir karşı duruş özelliği gösterir” (Rashley, 2007: 24). Le Guin, *Karanlığın Sol Eli*’nin çıkış noktasını şöyle ifade eder:

Bir adım öteye gitme ihtiyacı hissettim. Hem kendi hayatımdaki hem de toplumumuzdaki cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarını tanımlama ve anlama arzusu duymaya başladım. Gerek şahsi, gerekse kolektif bilinç dışında çok daha fazlası vardı ve bilinç düzeyine çıkarılmadıkları takdirde sonuçları yıkıcı olacaktı (...) Ben ne bir kuramcı, ne siyaset felsefecisi ne aktivist ne de bir sosyologdum. Bir kurmaca yazarıydım ve hâlâ da öyleyim. Benim düşünme biçimim roman yazmaktı. Bu bağlamda yazdığım *Karanlığın Sol Eli* romanı bilincimin kaydıdır, düşünce sürecimdir (...) *Karanlığın Sol Eli* feminist bir kitap olduğundan şimdi dönüp de kitaba bir bakmak, ne yaptığımı, ne yapmaya çalıştığımı, ne yapmış olabileceğini görmek ilginç olabilir (...) Mesele şu ki kitabın cinsiyet toplumsal cinsiyet yönüyle tamamen iç içe geçmiş başka başka yönleri de var (Le Guin, 2018: 25-26).

Le Guin, romanında cinsiyet ve toplumsal cinsiyet mefhumlarının yanı sıra ihanet ve sadakat kavramlarını da kışın, soğukta ve karda geçen bir yolculuk metaforu ile de sorguladığını ifade eder (bkz. Le Guin, 2018: 26). Lewis Call’a göre; “Gethenliler Le Guin’in Kartezyen felsefe ve takipçilerine cevabıdır.(...) Kendilerini sabit bir özne olarak konumlandırmazlar” (Call, 2017: 16). Yazar, cinsiyet ve cinsel kimlik gibi kavramları kurguladığı gezegen, kullandığı yaratıcı dil (bu hususta bazı açılardan eleştiriler de alır) ve imgelem yoluyla ters yüz etme denemesinde bulunur. Le Guin’in cinsiyet, toplumsal cinsiyet bağlamında okuyucuya sorgulattıkları kendi ifadesiyle:

Hayat boyu maruz kaldığımız sosyal şartlandırmadan dolayı, bütünüyle fizyolojik biçim ve işleve dayanan farklılıklar dışında, erkek ve kadını gerçekten birbirinden ayıran nitelikleri net bir şekilde görmemiz zordur. Mizaçları, kapasiteleri, yetenekleri, ruhsal süreçleri vs. gerçekten de farklı mıdır? Eğer öyleyse bu farklar nelerdir? (...) Dünya’dan hayali, yine de geleneksel, hatta oldukça muhafazakâr genç bir adamı hiçbir surette fizyolojik bir cinsiyet ayrımı olmadığı için cinsel rollerden bütünüyle muaf, hayali bir kültüre yollayabilirsiniz. Geriye ne kalacağını anlamak için toplumsal cinsiyeti saf dışı bıraktım. Geriye kalan her ne idiye muhtemelen yalnızca ve bütünüyle insani olacaktı (Le Guin, 2018: 28).

Le Guin kendisiyle yapılan bir röportajda, *Karanlığın Sol Eli*'nin toplumsal cinsiyet kavramı ve dayattığı cinsiyetçi rollere ilişkin bir yapı-söküm denemesini gerçekleştirdiği ilk feminist eseri olduğunu ifade eder. Kadın ve erkek olmaya dair soruların romanda çıkış noktası olduğunu ve toplumsal cinsiyeti dışarıda bıraktığı, bir nevi içini boşalttığı androjen bir metin kurguladığını vurgular (bkz. Freedman, 2016: 130-131). Zeynep Güler de *Karanlığın Sol Eli* için, “cinsiyet rollerini, içine tıklıp kaldığımız, başka türlü-sünü düşünmediğimiz mevcut biyolojik referanslardan, zorunlu kadın ve erkek rollerinden ve ikiliğinden kurtardığı için feminist bilimkurgunun önemli örneklerinden sayılır” (Güler, 13.12.2015) yorumunu yapar. Fredric Jameson da *Karanlığın Sol Eli* için; “(...) bir ütopyik huzura, cinsellik veya tarihin, kültürel lüzumsuzlukların, insan hayatıyla ilgisi olmayan bir nesne-dünyasının verdiği eziyetleri çekmeyen bir kolektivitinin nihai bir "olmayan yer"ine ulaşmaya yönelik bir dürtü” (Jameson, 2008: 272) değerlendirmesinde bulunur. Le Guin, bu roman ile pek çok önemli edebiyat ödülünü alır. Roman kimi akademilerde kadın çalışmalarında ders olarak okutulur.

Karanlığın Sol Eli'nde yazar cinsiyet ve toplumsal cinsiyet sınırlarını ihlal eden bir zemin oluşturur. Roman için eleştirmen Bennett'in “ataerkilliğin delirtici klostrofobisinden kurtulmak için dinamik bir feminist talep” (Bennett, 2018: 233) genel ifadesi karşılığını bulur. Cinsiyet ve cinselliğin oluşturduğu isimlendirmeler, statüler ve kimlikler Gethen'de yoktur. Sancar'ın genel ifadesiyle, “toplumsal olanın cinsellik üzerinden anlamlandırılması” (Sancar, 2009: 178) anlayışı yoktur. Kadın ve erkek normatif kimliklerinin baskıcı ve dışlayıcı etkisi de bu cinsiyetsiz uzamda görülmez (bkz. Durudoğan, 2015: 88). Gezegendekilerin bedenlerinin muğlaklığı, değişkenliği, devingenliği, cinsel edimlerinin çeşitliliği buna karşın arzu ve hazlarının değişmezliği hayat döngülerini oluşturur. Direk'in belirttiği gibi:

Cinsiyetli olmak bir dizi toplumsal düzenlemeye tâbi olmaktır. Bu düzenlemeleri yöneten yasa hem insanın cinsiyetini, toplumsal cinsiyetini ve hazlarını biçimlendiren bir ilke gibi hem de kişinin kendisini yorumlamasının ilkesi gibi işler. Cinsiyet kategorisi kaçınılmaz bir biçimde regülatiftir (...) Öyleyse toplumsal cinsiyet belası, ikiye bölünmüş cinsiyetin temel bir varsayım olarak biyolojik ve toplumsal varlığın anlamına musallat olmasından yola çıktığında düşünülebilir hale gelir ve temeldeki bu tasallutun bizi nasıl cinsiyetli bedenler olarak inşa ettiğini çözümlenmeyi dener (Direk, 2015: 74).

Cinsiyetli varoluşa sahip okuyucu *Karanlığın Sol Eli*'nde tamamen farklı, yabancı, yeni bir uzamı, hayatı ve ilişki biçimlerini keşfeder.

3.1.1. Androjen Bedenler

Androjen Yunanca kökenli bir kelimedir; ‘andros’ erkek, ‘gyny’ ise kadın anlamına gelir. Hermes ve Aphrodite’in oğulları Hermaphroditos’in cazibesi ve güzelliğini gören su perisi Salmakis, ona tutkulu bir aşk besler ancak karşılık bulamaz. Bu nedenle tanrılara ikisini hiç ayırmaması, hatta bir beden yapması için yakarır. Tanrılar bu içten yakarışa kayıtsız kalmaz ve ikisini bir bedende birleştirir. Metamorfoza uğrayan çift ‘adrogynos’ (androjen) olur; bedeninde hem kadın hem erkek özelliği barındırır. Sonrasında hem erkek hem dişi olanlara Hermaphrodite adı verilir (bkz. Antiktarih, 14.08.2019). Androjenler, her iki cinsiyetin de özelliğine sahiptirler ve geleneksel cinsiyet kalıplarının keskinliklerini kıran cinsiyetsiz bir yapıdadırlar.

Androjen kelimesi Yunan filozoflar Aristophanes ve Platon’un diyaloglarını barındıran *Symposion* (*Şölen*) adlı eserde yer alır. Bu eserde, başlangıçta insanın üç ayrı cinsiyette yaratıldığından söz edilir. Buna göre erkek Güneş’ten, kadın Dünya’dan ve üçüncü cins olan Androgynos da hem Güneş’in hem Dünya’nın çekiminde olan Ay’dan doğmuştur. Bu üç insan türü de dört ayaklı, dört kollu, çift kafalı olarak yaratılmış olup, gün gelince tanrıların katına talip olurlar. Tanrılara bu kafa tutma ve karşı gelme durumundan sonra tanrı Zeus, bu erdişileri cezalandırır ve onları ortadan kadın ve erkek olarak ikiye bölerek sürekli birbirlerine arzu duyup muhtaç olmalarını, bir diğeri ile tek beden olmayı istemelerini ve bunun sonucunda da zayıf düşmelerini sağlar. İnsan ikiye bölününce çiftleşmesi ve sayısının çoğalması da gerçekleşecektir. Bu bölünme, çoğalma ve soyun devamı aslında bir cezalandırmadır (bkz. Antiktarih, 14.08.2019). Androjenlik kavramının mitolojideki önemi şöyle ifade edilebilir:

Androjenlik terimi mitolojide, eril-dişil karşıtlığı bağlamında, ayrıştırılan tüm nitelikleri bir araya getirerek, tüm kutuplulukları ortadan kaldırmayı ifade eder: Buna göre her şey, hiçbir ayırım gözetmeksizin holistik bir biçimde bir arada olmalıdır. Bu holistik dünya görüşünde hiçbir şey bir diğerinden üstün veya aşağı değildir. Bu eşitlikçi dünya düzeninde ataerkil eril kültür tarafından yaratılan iyi-kötü gibi karşıtlıklar henüz oluşmamıştır. Mitolojide, kadın- erkek karşıtlığı temelinde yaratılan, bu dualizmin androjen varlıklar/ tanrılar sayesinde aşıldığı görülebilmektedir. Androjenliğin (andros + gyn= erkek + kadın), sadece kadın ve erkeğin tek vücutta bir aradalığını değil, aynı zamanda kadın- erkek kutupluluğu altında ayrıştırılan her şeyi bir araya getirerek, kültürel bir ütopya oluşturduğu söylenebilir (Akmaz, 2019: 60).

Androjeni kavramının mitolojide önemli bir yeri vardır; androjen bedenler ile dikotomik eril ve dişil unsurlar bir araya gelir, bir bütün oluşturur. Böylelikle bu karşıt unsurlar arasındaki de ayrım ya da farklılık ortadan kalkar ve bir denge, uyum yakalanır (bkz. Akmaz, 2019: 60). Serkan Ertin de *Şölen* eserinin cinsiyet ve cinsellik bağlamındaki önemini şöyle ifade eder:

Bu anlatı, bir meta anlatı olan heteronormativiteye ve heteroseksüelliğe ters düşer ve onun güvenilirliğini sarsar derinden. Farklı bir çağda cinsel yönelim ve kimliklerin bugünkünden çok farklı algılandığını gözler önüne seren Platon, bugünkü cinsellik ve cinsel kimlik normlarının kurgusallığını da açığa vurur. Modernleşme sonucu norm haline gelen ve baskı rejimi oluşturan heteronormatif söylemler nedeniyle de bu yapıt kendi başına bir ütopya niteliği taşımazken artık özlem duyulan bir özgürlüğe ve bambaşka bir hayat olasılığına duyulan arzunun temsilcisi haline gelmiştir (Ertin, 2019: 251).

Mitolojiden beslenen bir yazar olarak Le Guin *Karanlığın Sol Eli* romanında Gethen'de yaşayanlar androjen (erdişi) olarak kurgular; Gethen bu manada bilimkurgu edebiyatında bir deney uzamı özelliği gösterir. Androjeni bir nevi direniş sahasıdır ve toplumsal cinsiyet rejiminin bedeni kurgulayış/biçimlendiriş yollarını tekrar tanımlar. Cheryl Walker, androjeninin cinsel hermafroditizm değil ruhsal/tinsel biseksüellik olduğunu ifade eder. Sandra Gilbert ve Susan Gubar da kavram için çok biçimlilik ifadesini kullanırlar. Bu noktada androjenbir algı, farklılık ile karmaşık bir bağı olan tahakküm ve tâbi olmanın zıtlaşmalarından bir uzaklaşma sağlayabilir (bkz. Fayad, 1997: 59). Androjeni edebiyatta bir metaforudur; davranışın cinsiyetinin, cinsiyete dair önyargıların, toplumsal cinsiyet kaynaklı eşitsizlik, kısıtlama ve baskıların olmadığı bir dünyanın metaforudur. Androjen karakterlerin edebiyatta temsiliyeti sabit, değişmez, katı, kesin cinsiyet stereotiplerine meydan okumada ve cinsiyet adına ütopyik bir toplum tahayyülünün sunumunda yardımcı olur (bkz. Cox, 2000: 3-4). Toplumsal cinsiyet normlarının olmayışı ve yok oluşu cinsiyet kurulum biçimlerinin çoğalmasına sebebiyet verir, cinsiyet biçimlerinin bir çoğulluk halinde olması toplumsal cinsiyet normlarını yerinden eder. Bu durum da cinsiyete dair düalist (ikicil) bir yaklaşımı alaşağı ederek onun kökensel yapaylığını ortaya çıkarır. Çağdaş feminist eleştiri, androjen varlıkların edebiyatta temsilini cinsiyet farklılıklarına meydan okuma ve insan yaşamını etkileme gücü bağlamında yararlı ve önemli bulur. Cinsel kutuplaşmaların androjeni yoluyla gösterilmesi cinsiyetler arası bir nevi uyuma yol açabilir. Androjeni, toplumsal cinsiyet klişeleri ve kalıp yargılarının yerine çeşitlilik barındırır ve ideal bir alternatif varoluş biçimi olarak da düşünülebilir (bkz. a.g.e.: 9-12). Androjenler bünyelerinde sonsuz çeşitlilikte davranış, rol, tutum ve özellik

barındırırlar. Bu bağlamda esnek, değişken, istikrarsız, akışkan, çoklu ve değişebilir bir varoluş sergilerler (bkz. a.g.e.: 133-135). Le Guin, *Karanlığın Sol Eli*'nde androjen karakterler kurgulayarak bütün bu çeşitliliği sağlar. *Mülküzler* romanında ise androjen karakterler yer almaz, buna karşın kurgulanan gezegenlerden birinde (Anarres) biseksüel karakterler vardır.

Yazar, androjen karakterler kurgulamasının gerekçesini bir söyleşide şöyle ifade eder: “Kitaptan yaymaya çalıştığım şeylerden biri, erkekliğe ve kadınlığa dair kanıksanmış rollerden uzaklaşmaktır. Bunu da basit bir hileyle, kahramanları hem erkek hem de kadın olarak yaratmakla başardım” (Freedman, 2016: 63). Cinsiyet dikotomisi ve toplumsal cinsiyet hiyerarşisi cinsiyetler arası ezme ve ezilme ilişkisinin ve cinsiyet temelli tahakkümün en temel dayanağıdır. Le Guin'in *Karanlığın Sol Eli*'nde, queer kuramının gerçekleştirdiği, “egemen söylemin ikili kategorilerinin dışına çıkabileceği bir direnişin olanağını kurgulamıştır” (Özküraplı, 2016: 219) eylemi karşılığını bulur. Bir cinsiyetin diğeri üzerinde hâkimiyet kurmasının ve onu kendine tâbi bırakmasının doğal, verili, değişmez ve kesin olduğu genel anlayışından hareket eder ve androjen kişiler yoluyla bu anlayışı eleştirel bir sorgulamaya tâbi tutar. Bu noktada,

Kişilerin cinsiyet ya da toplumsal cinsiyetlerine göre tanımlandığı bir toplumda cinsiyet ikiliğinin ötesine geçen, onu aşan androjeni politik bir karşılığa sahiptir, bir tepkidir Androjeni bir anlamda cinsiyet kalıp yargılarının olmadığı, toplumsal cinsiyet kaynaklı eşitsizlik, kısıtlama ve baskıların olmadığı bir dünyanın metaforu sayılabilir (Annas, 1978: 155; Akt. Cox, 2000: 157)

Le Guin *Karanlığın Sol Eli*'ndeki Gethen gezegeninde androjen karakterler tahayyül edip kurgulayarak sabit, değişmez ve katı cinsiyet stereotiplerine meydan okur. “Erkek ve kadını birbirinden kesin sınırlarla ayıran ikili karşıtlık, bu türden kuramsal bir çerçeveye uygun düşmeyen cinsellikleri yok sayan normatif bir güce kavuşmuştur” (Chanter, 2019: 20). Le Guin bu anlayışa direnen bir metin ortaya koyar. Androjeni kavramı biyolojik özcü olmayan bir yaklaşıma dayanır. Romanda da bu anlayışın yansımaları görülebilir:

Androjeni sadece cinsel bir birlik değil, bu birlik çevresinde yüzyıllarca sürmekte olan düalizmin de ortadan kaldırılmasını simgelemektedir. Kadın ve erkeğin tek bedende birleşmesi, aynı zamanda akıl ve maddenin, kültür ve doğanın birleşmesi anlamına gelmektedir. Androjeni, ayrı tutmayı ve ikiliği reddeden, bir sentez, bütünselliğe ve dengeye ulaşmayı hedefleyen düşünce tarzının ifadesidir (Yıldırım, 2005: 88; Akt. Sümer, 2011: 306- 307).

Değişime, dönüşüme ve özgürlüğe açık androjen özneler akışkan, kaygan, çoklu, devingen ve değişebilir özelliklere sahiptir. Androjeni, dengenin ve uyumun sembolü olarak görülebilir. Toplumsal cinsiyet kaynaklı, ön yargılı ve yanlış kavrayışlarla sınırlanan insanın tüm boyutlarıyla ahenk, uyum, bütünleşmiş ve denge içinde var olmasını simgeler. Cinsiyetin yok edilmesi beraberinde insan ve doğa sömürünün, cinsel şiddetin ve yayılmacı savaşların da yok edilmesini getirir (bkz. Rass, 17.08.2016). Le Guin, *Karanlığın Sol Eli*'nde androjen kimlikler ile sabit, hiyerarşik cinsiyet rollerine ve toplumsal cinsiyet kaynaklı eşitsizliklere bir nevi meydan okur. "Romanda androjen imgesiyle, bilme eylemi ile özdeşleşen, baskın, gözlemci ve sahiplenen özne ile bu öznenin kontrol altında tuttuğu, sınıflandırdığı ve sınırlandırdığı itaat eden nesne arasındaki hiyerarşik ikilik ve tahakküm ilişkisi aktarılır" (Farad, 1997: 62). *Karanlığın Sol Eli*'nde androjeni, "yeni bir bakış ve görüş sağlar, kurulu cinsiyet rollerine ve baskıya karşı koymak adına bir politik çaba ve karşı koyuşa neden olur (...) Kurumsallaşmış cinsiyet rol ve davranışlarındaki değişim ihtiyacını gösterir" (Cox, 2000: 1-2). Le Guin'in *Karanlığın Sol Eli*'ndeki kurmaca dünyasında erkek ve kadın, açıkça ve sabit tanımlanmış özne konumlarına sahip olmayan nesnelere çünkü erillik ve dişlilik, romanda hem kadın hem de erkek olma potansiyeline sahip androjen varlıkları olan Gethen halkı kadar akışkandır. Cinsiyet ayrımı ancak cinsiyetin iki terimli olduğu bir kültürel bağlamda mümkündür" (Özküraplı, 2016: 214). Androjen Gethen kültüründe dikotomik cinsiyet rolleri ve bunlardan kaynaklı ayrıştırıcı ve kutuplaştırıcı ilişki biçimleri yer almaz;

Gethen'de kadın-erkek düşüncesi, gerçek uyumun, bütünleşmenin ve birleşmenin yansıması gibidir. Boşluk anlamsızlaşmış; insan düşüncesini belirleyen düalizm eğilimi azalmış; insanlığın güçlü/zayıf, koruyucu/korunan, hükmeden/hükmedilen, sahip olan/sahip olunma ve benzeri ikiliklerini oluşturan temeller zayıflamış gibidir (Koç, 13.12.2015).

Cinsiyet farklılığı görünmez hale geldiğinde erili dişilden ayıran fiziksel, psikolojik ve sosyolojik farklar da görünmez hale gelir. Jung her erkeğin içinde bilinç dışı bir 'kadın imgesi' (anima) taşıdığını, bunun bilinçsizce tutkuya veya nefrete neden olduğunu vurgular. Kadınların da 'eril bir imge' taşıdığını (animus) ve böylelikle cinsiyetin ayrıştırdığı eril ve dişil unsurların bir bedende birleştiğini ifade eder (bkz. Jung, 2015: 38). *Karanlığın Sol Eli*'nde kurgusal Gethen gezegeninde kimlik, "tutarlı olmaktan ziyade, kendi içinde yarılmış, çoklu, parçalı ve kaygan bir oluşum" (Özküraplı, 2016: 219) özelliği gösterir. Kimliğe dair Yardımcı'nın görüşüne değinmekte fayda olacaktır: "(...) Kimlik, ancak stratejik olarak alıp bırakabileceğimiz

bir araçtır. Onu, olabileceğimiz ve yapabileceğimiz şeyler için bir başlangıç noktası, kendi başına bir amaç, sahiplenilmesi, savunulması gereken bir nitelik olarak aldığımız sürece ise, hareket alanımızı daraltan bir engelden (zincirden) başka bir şey olmaz” (Yardımcı, 14.08.2015). Bu bağlamda gezegendeki bu değişken, hareketli ve çoklu kimlikler, Le Guin’in onları toplumsal cinsiyet norm ve kategorileri ile sınırlandırmamasının neticesidir. Bu bağlamda *Karanlığın Sol Eli*’nde queer varoluşların sergilendiği okunabilir.

Karanlığın Sol Eli bu noktada tarafsız/cinsiyetsiz/merkezsiz bir sahaya yerleşir. Roman, hem erkek hem de kadın okurun kendi cinsel kimliklerinin karşıtıyla özdeşleşen ve bu klişeleri eleştiren direngen okur olmasını talep eder. Metin, cinsiyetçi okumaları köstekleyen bir androjen metin olarak da adlandırılabilir. Okur, toplumsal cinsiyet farklarını yapısöküme uğratmayı denedikçe bu tepki toplumsal cinsiyet süzgecinden geçer. Androjen bir metin olarak bu roman, okuru kendi cinsiyetçi bakışı ile öncelikle yanlış okumaya kışkırtır ve sınırlı perspektifini ona hatırlatır (bkz. Pennington, 2000: 351-358). Toril Moi ve Kari Weil, toplumsal cinsiyet rol ve kalıplarının sosyal inşalar olduğunu ve androjeninin önceden saptanmış, kurgulanmış sınırlayıcı cinsiyet kimlikleri yerine cinsiyet çoğulculuğunu veya farklıların bir denge, uyum ve eşitlik içindeki bütünleşmesini simgelediğini ifade ederler (bkz. a.g.e.: 351). Le Guin *Karanlığın Sol Eli*’nde, bütünün parçaları arasındaki ahengin çok önemli olduğu bir uzam kurgular: “(...) Karşıtlıkların birbirini tamamladığı bu kurgusal düzende cinsiyet, hem kadın hem erkek olarak aynı bedende toplanır. Artık karşımızda kadın ya da erkek değil, uyum, anlayış ve eşitliğin sağlandığı bir bütün olarak insan vardır” (DipnotKitapNet, 09.10.2015). Düalist anlayışın ötesine geçen, onu aşan androjeni kurgusu ile Le Guin, *Karanlığın Sol Eli*’nde aynı zamanda bu kavrayışın kökensel yapaylığını da ortaya çıkarır ve cinsiyet farklılıklarına meydan okur.

Gezegendeki androjen toplum, Dünyadan buraya gelen ‘cinsiyet’li elçiler Geny Ai ve Ong Tot’un aktarım ve bakış açılarından okunur. Gethen’deki androjenler Dünyalı elçiler tarafından ‘kadınsı’ veya ‘erkeksi’ olarak sınıflandırılarak aktarılır. Romanın ana karakterlerinden Geny Ai için, herkesin androjen olduğu Gethen’de sabit cinsiyetli olmak/erkek olmak alışılmadık derecede zor ve tuhaftır. “Foucault’un tanımladığı yeni iktidar, yukarıdan dayatmayla değil kendi içimizden gelerek bedenlerimizi ve benliğimizi birtakım disipline edici süreç ve beklentilere göre yönettiğimiz çeşitli teknikleri içerir” (Chanter, 2019: 83). Genly Ai de geldiği uzamın

'cinsellik tertibatı'nın şekillendirdiği cinsiyet ve cinsellik algısının kaçınılmaz olarak tesiri altındadır. "Ataerkil iktidarın etkileri, yaşamlarımızın en mahrem köşelerine kadar sızar. Sonra iktidar bedenimize yerleşir; hareketlerimize, tavırlarımıza, bedenimizin duruşuna, yürüyüşümüze, giysilerimize ve dünyada bulunuşumuza siner" (Chanter, 2019: 87). Genly Ai de kendine dayatılan 'erkeklik' normlarının etkisiyle cinsiyet ve cinsellik algısını şekillendirmiştir. O, erkekliğini 'icra ederek' yaşayagelmiştir.

Romanın diğer ana karakterlerinden Gethen'li sürgün politikacı Estraven de bir androjen karakter olarak erkek ve kadın okurun cinsiyetçi okumaya direnmesinin gerektiği gri bir alanda, bir boşluktur çünkü Estraven'in cinsiyeti/toplumsal cinsiyeti yoktur. Bir anlamda okurun, metni hem bir erkek hem de bir kadın olarak veya queer bir kavrayışla, ne bir erkek ne bir kadın olarak okuması beklenir de denilebilir. *Karanlığın Sol Eli'nde*, erkek ve kadın ikiliği yazar tarafından farklı bir cinsiyet perspektifinden tanımlanmaya çalışılır. Metnin, queer bir perspektiften şimdi bakıldığında cinsiyetten azade olma iddiası onu biraz sorunlu ve zahmetli kılabilir. Bu durum okurun okuma deneyimini tedirgin eder çünkü androjen anlatı, erkek ve kadın okurları kendi cinsiyetçi perspektiflerine direnir hale getirmiş olur. Bu bağlamda *Karanlığın Sol Eli'nin*, okuyucuyu cinsel kimliklere direnmeye sevk eden ve bu yönüyle queer bir metin olarak nitelendirmek mümkündür çünkü muğlak olan toplumsal cinsiyet alanına hitap eder ve cinsiyetçi perspektifleri ortadan kaldırmaya çalışır. Bu çaba oldukça zordur çünkü dil toplumsal cinsiyet imalarıyla doludur. *Karanlığın Sol Eli*, ikili karşıtlıkların paradigmatik sistemine yönelik bir eleştiri getirme çabası sayılabilir ve Le Guin romanı aracılığıyla, ihlal ettiği cinsiyet farklarına dayanan sistemin farklı bir bakış ve anlayışla, daha önce algılanmamış bir biçimde görülmesini sağlar (bkz. Pennington, 2000: 351-358). Okur androjen varlıkları bir 'öteki' veya 'yabancı' olarak, kendi düalist cinsiyet kodlarına göre okumaya başlar fakat sonrasında bir değişim geçirdiğini farkedebilir; kendi cinsiyetçi algı ve anlamlandırmalarını sorgular. *Mülksüzler* ise cinsiyet bağlamında okuruna daha tanıdık ve bildik uzamlar sunar. Romanda kurgulanan her iki gezegende de cinsiyetli varlıklar bulunur. Buna karşın Le Guin, anarşist ve feminist anlayışın nüfuz ettiği Anarres gezegeni ile kurgusal zeminde toplumsal cinsiyet rejimini ve dayattığı rol ve kalıpları alaşağı eder. Gezegende ikili, heteroseksüel mantık geçerli değildir. Devletçi, kapitalist, tahakkümcü, otoriter bir toplumsal ve politik bir anlayışa sahip Urras

gezegeni ile de yazar, toplumsal cinsiyet rejimini, ataerkiyi, eril tahakkümü ve hegemonik erkeklği ifşa eder.

3.1.2. Gethen ve Cinsellik: *Kemmer* ve *Sommer* Döngüsü

Karanlığın Sol Eli 'nde kurgulanan Gethen gezegeninde yaşayanlar ayın yirmi altı gününü cinsiyetsiz ve cinsel yaşamları olmadan androjen olarak geçirirler. Gezegen sakinlerinin gündelik işleyiş ve süreklilikleri içinde cinsellik yoktur. Bu döneme *sommer* döngüsü adı verilir. Daha sonrasında ise gezegendekiler ayın son dört gününde o zamanki hormonal durumlarına göre biyolojik olarak kadın veya erkek cinsiyeti kazanıp cinsel ilişkiye hazır duruma gelirler. Bu dönem de *kemmer* döngüsü diye adlandırılır. Ana karakterlerden Genly Ai *kemmer* dönemini, “menstrual döngüye çok benzer” (Le Guin, 2015: 91) diyerek tanımlar. Bu farklı cinsellik pratiği Gethen’de toplumsal cinsiyet hiyerarşisine dayalı ikilikleri ve üstünlükleri ortadan kaldırır (bkz. Yanıkoğlu, 2008: 108) Butler’ın queer kuramı açıklarken ifade ettiği, bedenin performans tarafından yani icra yoluyla üretildiği tezi gezegendeki *kemmer* döngüsü ile geçerlilik kazanır (bkz. Grosz, 2011: 17). *Kemmer* döneminde gezegendekiler çalışmaz ve bir nevi tatildedirler. Çiftlerin birbirlerine dokunmasıyla vücutlarında hormonlar salgılanmaya başlar ve bu hormonlar sayesinde eşler kadın veya erkek cinsel organlarına sahip olurlar. Kişilerin bu evrede eril ve dişil rolleri vardır. Bu dönemde kadın veya erkek cinsiyetini ‘edinen’ çiftler bu süre boyunca cinsel birliktelik yaşarlar. Buna karşın gezegendekiler, *kemmer* dönemi dışında herhangi bir cinsiyete mensup değildir. Edinilen bu geçici cinsiyetli hal bu süre zarfında değişmez; cinsel özne geçici olarak sabit kalır. *Kemmer* evresinden sonra eğer hamilelik oluşmamışsa kadın ve erkek cinsiyetli özneler yeniden androjen olur. Eğer hamilelik oluşmuşsa kişi, doğum yapma ve altı ile sekiz aylık emzirme süresi boyunca hayatına kadın olarak devam eder. Emzirmenin bitmesiyle kişi tekrar tam bir androjen olur ve kendisinde hiçbir fizyolojik, anatomik ve psikolojik sonuç ya da alışkanlık oluşmaz. Gethen’deki iki ülkeden biri olan Karhide’de, doğum gerçekleştikten sonra çocuğa onu doğuran kişi bakar. Orgoreyn ülkesinde ise çocuklar devlet tarafından alınıp yurtlara yerleştirilir.

Bu dönem Gethen’liler eğer eşlerini bulamazlarsa bir cinsiyete kavuşamazlar. ‘Eş’ini bulup *kemmer* döneminde kadın olan bir Gethen’li başka bir dönem erkek

olabilir. Gethen'liler *kemmer* döneminde Yanıkoğlu'nun da ifadesiyle, "salt kişiliklerinin çeşitli boyutlarıyla değil biyolojik olarak hem erkekliği hem kadınlığı tecrübe ederler. Vurgu, onların sommer dönemindeki cinsiyetsizlikleri üzerinde olmasına rağmen Gethen'liler hâlâ bünyelerinde biyolojik anlamda kadın ya da erkek olma halini barındırırlar" (Yanıkoğlu, 2008: 107). Buna karşın bu evrede edindikleri kadın ya da erkek cinsiyetleri sabit veya değişmez değildir. Bir Gethen'li, bir çocuğun 'anne'si rolünderken başka bir çocuğun 'baba'sı rolünde olabilir. Ebeveyn olmak da gezegendekilere sabit ve mutlak bir cinsiyet kazandırmaz. Gezegende soy 'anne' rolündeki kişiden gelir. Bilindiği gibi pre-ödüpal evre, "(...) kız ve erkek çocuğu için tek sevgi objesi konumunda bakım ve ihtiyaçları karşılayan annenin olması" (Durudoğan, 2015: 52) olarak tanımlanır. Ödüpal evre ise, "(...) kız çocuğun penis arzusu ile ilgi ve sevgisini babasına yöneltmesi, erkek çocuğun kastrasyon korkusu (penisin olmaması ya da elinden alınması korkusu) ile annesine olan düşkünlüğe gem vurması" (a.g.e.: 52) olarak açıklanır. Sigmund Freud'un ileri sürdüğü Oedipus kompleksi, cinsiyetsiz varoluş nedeniyle Gethen'de yoktur.

Le Guin, Gethen'deki *kemmer* döngüsünü ve cinselliğini bir sorgulama, fikir deneyi ve bir nevi yeni bir buluş olarak tanımlar. Bu deneyinin tek ve kesin bir neticesinin ya da 'bilimsel' bir güvenilirliği olmadığını vurgular (bkz. Le Guin, 2018a: 27). Le Guin bu noktada amacını şöyle ifade eder:

Benim Gethenlilerim; hepsi yalnızca birer düşünme biçimi. Hepsi bir soru sadece, cevap değil, durağanlık değil, süreç. Bana kalırsa bilimkurgunun temel işlevlerinden biri tam da bu soru sorma biçimidir: alışılmış düşünce biçimimizin tersine çevrilmesi, dilimizde henüz karşılığı olmayan kelimeler için kullanılan metaforlar, imgelemdeki deneyler (a.g.e.: 27).

Gethen'de cinsel birlikteliğin gerçekleşmesi için her iki tarafın da *kemmer* evresinde olması dışında bu birlikteliği arzu etmesi de gerekir. Bu koşullar gerçekleşmezse eşlerin cinsel organları fizyolojik olarak oluşmaz ve birliktelik gerçekleşemez. Başka bir deyişle, *kemmer* döneminde gezegende yaşanan cinsel birliktelikler karşılıklı rızaya dayanır. Le Guin, Gethen toplumunda cinselliğin rolü ve yaşanışını şöyle açıklar:

Bir ayın yüzde sekseninde bir Gethen'linin cinselliği sosyal hayatında hiçbir rol oynamaz (hamile olmadığı sürece tabii); geriye kalanındaysa davranışlarını tamamen denetim altına alır. Kemmer döneminde kişinin bir partneri olmalıdır; bu zaruridir. (...) Gethen toplumu bu zorunluluğu bütünüyle kabul eder. Gethen'liler sevişmeleri gerektiğinde sevişir, geriye kalan herkes de bunu bekler ve onaylar (...) Gethen'liler şayet iki taraf da istekli değilse ilişkiye giremediğinden, tecavüz

edemediği ve edilemediğinden bize kıyasla seksten daha az korkacaklarını ve daha az suçluluk duyacaklarını düşündüm (a.g.e.: 31-32).

Çok istisnai de olsa ayın her günü *kemmer* döneminde olup her zaman cinsellik yaşamaya hazır olanlar Gethen’de anormal veya sapkın olarak nitelendirilir. Bu kişiler toplumdaki dışlanmazlar ancak toplumun geneli tarafından yarı ölü olarak değerlendirilir ve doğurganlık özelliğine sahip değillerdir. *Kemmer* evresinde eş bulmak isteyenler için gezegende *kemmer evleri* vardır ve hiçbir Gethen’li buradan dışlanmaz. Kıvanç Tanrıyar’ın genel ifade ettiği, “(...) toplumsal mekânın hem arzunun biteviye serbest dolaştığı, hem de sistematik olarak tertip edildiği saha” (Tanrıyar, 2019: 57) özelliği *kemmer evleri* için de geçerli sayılabilir. Kişiler her bir *kemmer* döneminde farklı kişilerle birlikte olabilirler. Sürekli olarak aynı kişiyle birlikte olmak istenirse taraflar birbirine *kemmer sözü* verebilir ancak kişi bu sözü yalnızca bir kez verebilir. *Kemmer sözü* evlilik kurumundan farklı olarak sözlü gelenekle yürüyen, yasal bir konumu olmayan bir oluşumdur. Encest ilişkisinin birtakım sınırlamalar olsa da meşru olduğu gezegende, kardeşler birbirlerine *kemmer sözü* verebilirler. Buna karşın, kardeşlerin birlikteliklerinden çocukları olursa bu kardeşlerin ilk çocuklarının doğumundan sonra ayrılmaları gerekir. Ayrıca aynı aileden ama farklı kuşaklardan iki kişi birbirine *kemmer sözü* veremez.

Kemmer, Gethen’lilerin yaşam pratiklerine sosyal yapılarına ve ekonomik ilişkilerine tesir eder. Bu evrede olan hiçbir Gethen’li çalışmak zorunluluğu veya yükümlülüğünde olmaz ve herkes bu dönem özgürdür. Bakhtin’in ‘karnavelesk’ tabirinde olduğu kişiler arasındaki tüm mesafelerin yok olduğu, birbirleri ile özgür, sıcak ve doğalında bir temas kurdukları bir evredir *kemmer* (bkz. Bakhtin, 2001: 238). Cinsel kimliğin ve cinsellik eyleminin belirli bir zaman dilimiyle sınırlanmasının cinsel tatminsizliği, baskı ve tahakkümü engellediği söylenebilir. Gethen cinselliği günümüz dünyasıyla kıyaslandığında vurgulanan unsur, “cinsiyet rollerinin bizde olduğu gibi, hayatın diğer bütün yönlerine damgasını vurmadığıdır; bu cinsellik daha çok bizim dünyamızdaki hayvan türleri gibi Gethen’lilerin ‘kızıştıkları’ ya da ‘*kemmer*’e girdikleri aylık devirlerin kısa bir dönemine sıkıştırılır” (Jameson, 2008: 264). Gethen sakinlerinin bedenlerinin her ay değişim, dönüşüm yaşamaları ve bedeninin durağan bir fenomen olmaması, “Beden, hem bitmemiş biyolojik bir süreç hem de devam eden toplumsal bir süreç gibi ele alınır” (Bayhan, 2013: 148) genel tezinin de bir karşılığı sayılabilir. Gezegende yaşayanların bedenlerinin doğal sınırlara sahip olmaması ve

toplumsal normlarca üretilen cinsellik kalıplarının mevcut olmaması, “anlaşılabilirliğin sınırlarındaki bedenler” (Direk, 2015: 69) olmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Eril ve dişil dikotomisinin olmadığı bu cinsel pratikte bu yüzden eşler arası güçlü/zayıf, koruyucu/korunan, hükmeden/hükmedilen, sahip olan/sahip olunan ve etken/edilgen gibi dikotomik ilişki biçimleri de var olamaz. Bu döngüye giren Gethen’li birey, “arzu nesnesi ya da arzunun peşinde koşan kişi olabilir. Bu dönemde, hayatlarının genelinde sahip oldukları toplumsal konum ve roller onlara sınırlılık dayatmaz. Herkes eşittir ve kimse kimseden daha ayrıcalıklı ya da daha önemli değildir” (Attebery, 2002: 131). Buna karşın Stanislaw Lem, Le Guin’in *kemmer* dönemindeki Gethen’lilerin psikolojilerini çok da ayrıntılı ve derinlemesine aktaramadığını ifade eder. Bu döngü öncesi hangi cinsiyete dönüşeceğini bilmeyen Gethen’lilerin yaşamaları muhtemel duygu durumlarını ve taraflar arası aşk, uzun süreli bir bağ veya birlikteliği, bunların psikolojilerinde yarattığı etkileri, sonuçları ayrıntılı betimleyemediğini ekler (bkz. Lem, 2007: 12). *Karanlığın Sol Eli*’nde *kemmer* ve *sommer* döngüsü ile cinsiyetin sınıflandırıcı, dışta bırakıcı, kavramsal bir kategori işlevi görmesini ve dayatılmış cinsiyet rollerini deneysel bir varoluş yoluyla sorunsallaştırır. Le Guin, “hürriyetimizi kaybettiren ya da başlatan da bedenimizde; köleliğimizi kabullenişimiz, ya da ona bir son verişimiz de bedenimizde” (Demiral, 2019: 46-47) ifadesiyle Gethen’de esnek, akışkan, çoklu olan ve normlar tarafından biçimlendirilmeyen bedenlerin aslında onların özgürlüğü olduğunu dile getirmiş olur.

Jameson, *Karanlığın Sol Eli*’nde Le Guin’in *kemmer* ve *sommer* döngüsü ile kurgusal zeminde cinselliği yok etmediğini, aksine cinsel istismar ve şiddeti ortadan kaldırdığını düşünür (bkz. Jameson, 2008: 264). Jameson’a göre;

Cinsellik sorununu Gethen fizyolojisi çözmüştür; bunun da (daha çok, insan arzusunun ‘doğal’ ya da içgüdüsel hayvani ihtiyaçlarımıza tezat olarak biyolojik olmayan bir doğası olması nedeniyle) bizim cinsimizden hiçbir insanın bugüne kadar başaramadığı bir şey olduğuna şüphe yok. Arzu tam da hiçbir ‘çözüm’ kabul etmediği için daima skandal yaratır: rasgele cinsel ilişki, bastırma ve çift olmak bir çözüm olarak aynı derecede yetersizdir. Sadece, arzulan aylık çevrimleri içerisinde birkaç günle sınırlanan Gethen’lilerinki gibi bir yapı dizginleyebilir bu sorunu. Böyle bir yapı, cinsel arzuyu diğer insani etkinliklerden tamamıyla çıkartılıp alınabilecek bir şey haline getirmekte, onları daha temel, saf bir tarzda görmemizi sağlamaktadır (Jameson, 2008: 265-266).

Karanlığın Sol Eli queer bir perspektiften okunduğunda, hâkim cinsiyet politikalarının yazar tarafından bilinçli bir performatif kimlik üretimi parodisiyle tersyüz edildiği görülebilir. Taburoğlu’nun, “cinsiyet, biyolojik, doğal nedenlerle değil de, güç ilişkilerinin yarattığı söylemlerle bağdaşık olarak şekillenir. Güç ilişkileri,

cinselliğin tüm uygulamalarını cinsiyet kalıpları halinde sabitlemek, belirlenebilir kılmak üzere işler” (Taburoğlu, 2013: 14) tezinin karşıtı Gethen gezegeninde hayat bulur. Le Guin, romandaki karakterleri cinsiyet, toplumsal cinsiyet söylemleri ve rolleri çerçevesinde kurgulamaz. Gethen’de ikamet edilen, sahiplenilen, korumaya alınan veya reddedilen cinsel kimlik kategorilerinden ziyade keşfedilen, ziyaret edilen, yinelenen, akış halinde olan performanslar vardır (bkz. Barker-Scheele, 2018: 58). Yani özneler ‘olmaz’, ‘yapar’lar. Ana karakterlerden Dünyalı Genly Ai, erkek ve kadın olma haline dair kimlik algısıyla ilgili cinsiyetsiz bir uzamda değişim ve dönüşüm geçirir. Süreç içinde Gethen’li cinsiyetsiz Estraven ile yolları kesiştiğinde önce onu bir biçime sokamaz çünkü algıları toplumsal cinsiyet ve cinselliğin ikili yapısı üzerine kuruludur. Daha sonrasında ise önce anlam veremediği, tuhaf bulduğu ve dışladığı Estraven’a bir arzu geliştirir ve böylelikle kendi toplumsal cinsiyet kimliğine ve cinsel pratiklerine dair varsayımları ve anlam dünyası yerinden oynar. Bu ‘yabancı-başka’ gezegende tüm sınırları alaşağı olur, Butler’ın ifadesiyle ‘performatif bir kimlik’ icra eder. Arzu nesnesine dair çeşitlilik halini keşfettiğinde, cinsel kimliğin aslında sabit/durağan bir varoluş veya hal olmayıp, değişken ve akışkan olduğunu bu yollar anlar (bkz. Butler, 2014: 228). *Karanlığın Sol Eli* tam da, “queerin tanımsızlığı ile queer anlatıcıların kimliksizliği, queer sınırlarının belirsizliği, öyküler arası geçişin muğlaklığı, queerin esnekliği ile anlatı zamanlarının gevşekliği, anlatının içeriği ile biçiminin organik bir bütünlüğe kavuştuğunu gösterir” (Damak, 2018: 257).

Cinsiyet kimliğinin ve doğal olarak cinsiyet temelli ayrışmaların olmadığı Gethen cinselliğinde modernist anlayışta üstün/alçak, normal/anormal, sağlam/sakat, basit/karmaşık, doğal/doğal olmayan veya makul/makul olmayan şeklinde mutlak, değişmez veya mecburi addedilen sıfatlarla tanımlanmış/etiketlenmiş/sınıflandırılmış bedenler ve cinsel pratikler yoktur. Farklılaşabilen, dönüşebilen özneler bazı eksikliklerine karşın romanı queer bir çizgiye çeker.

3.1.3. *Karanlığın Sol Eli*’nde Erillik ve Dişillik

Le Guin *Karanlığın Sol Eli*’nde cinsiyet/cinsiyetsizlik alanını, toplumsal cinsiyet kaynaklı ayırım ve eşitsizlikleri kırmak ve karşılıklı bağımlılığı bir anlamda teşhir etmek için kullanır. Gethen’deki iki ülke (Karhide ve Orgoreyn) arasındaki ilişki

dişil ve eril arasındaki ilişkiyi temsil eder. Gezegende bulunan ülkelerden Orgoreyn, elçi Geny Ai'nin gözünden düzenli, rasyonel görünür ve erillik ile ilişkilendirilen kavramları akla getirir: düzen, akıl, aydınlık, gelişme, kesinlik, doğrudan olma ve eşgüdüm gibi. Bu toplumsal cinsiyet alanlarını öncelikli kılması veya kılmaması, romanın başında ataerkil anlayışın toplumsal cinsiyet algısına sahip erkek anlatıcı Genly Ai'nin görüşlerini yansıtır. Orgoreyn'de toplumsal güç ve otoritenin etkisi hissedilir; merkezi ve katıdır, çizgisel bir ilerleme özelliğine sahiptir. Dişil Karhide ise merkezlessiz ve esnek, döngüsel bir işleyişe sahiptir. Gethen gezegenindeki her iki ülke de bir denge, etkileşim ve bütünlük içinde var olurlar. Olay örgüsü bu iki ülkenin arasındaki denge ve uyumun tehdit altında olmasıyla ve tarihlerinde daha önce hiç olmamış savaş tehlikesi ile başlar (bkz. Raas, 17.08.2016). Kurgunun ilerleyen kısmında eril Orgoreyn'in baskıcı ve militer özellikleri daha fazla ortaya çıkar. Ne var ki bu cinsiyetçi alan salt iyi ve kötü karşıtlığından ibaret değildir. Elçi Genly Ai için eril Orgoreyn'in ölümcül manada tehlikeli olması gibi, dişil Karhide de başkanları Estraven için tehlikelidir çünkü başkan kendi ülkesinde haksız nedenlerden dolayı suçlu ve yasaklı olarak yaftalanmıştır. Bu hakikat, Genly Ai ve Estraven'in kaçış yolunda birlikte geçmeleri gereken muazzam büyüklükte bir buzul olan Gobrin Buz Tabakası'nda daha da bariz hale gelir. *Karanlığın Sol Eli*'nde cinsiyetler arasındaki karşılıklı bağımlılık üzerine olan bu bölümlerde buzul, toplumsal cinsiyet karşıtlıkları içindeki üçüncü bir yol olarak metaforik olarak belirir. Estraven ve Genly Ai, Gethen'de salt karanlık veya ışık ile sembolize edilen iki ülkeden (Karhide ve Orgoreyn) kaçmak zorunda kalmış, kendilerini hem karanlığın hem ışığın hâkim olduğu bir başka uzamda (Gobrin Buz Tabakası) bulmuş haldedirler. Karanlığın dişilliği, ışığın ise erilliği simgelediği uzamlarda zıtlıkların aynı zamanda birbirini tamamlaması, bütünsellik ve çoğulculuk vardır. Gethen'lilerin cinsiyetsiz varlıkları okuyucuya cinsiyet kavramı ve anlayışını sorgulatar ve dikotomik anlayışa âdete meydan okur (bkz. Attebery, 2002: 130). Le Guin için bütünüün bileşenleri arasındaki ahenk ve uyum yaşamsal hakikatlerden biridir:

(...) Bir dengeyi – ve o dengenin hassasiyetini- açığa vurmak istedim. Benim nezdimde “dişi ilke” en temelde anarşiktir ya da en azından tarihsel olarak öyle olmuştur. Düzeninde kısıtlama yoktur, hükmü güce değil geleneğe dayalıdır. Emir uygulayan, güç sistemi kuran, kanunları koyan, dayatan ve çiğneyen erkektir. Gethen'de bu iki ilke dengelidir: Merkezden uzaklaştırmanın karşısında merkezileştirme, esnekliğin karşısında katılık, daireselin karşısında doğrusal olan vardır. (...) Denge istikrarsız bir durumdur ve romandaki, daha önce “dişil” olana meyleden denge öbür uca kaymaya başlar. (...) “Dişil ilke” tarih boyunca anarşik olmuştur; başka bir deyişle, anarşi tarih boyunca dişil olanla özdeşleştirilmiştir.

(...) Gethen’de kültürel şartlandırmadan dolayı kadın ve erkek olarak algıladığımız iki kutup hem dengededir hem değildir: otoriteyle beraber fikir birliği, merkezden uzaklaşımaya beraber merkezileştirme, esneklikle katılık, daireselle doğrusal, şebekeyle beraber hiyerarşi. Bu, devinimsiz bir denge değildir. (...) Bir dengenin peşindeymişim gibi görünüyor: “erkeğin” amansız doğrusallığı, sınırı zorlamak ve sınır tanımayan mantıksallık- ve “kadının” daireselliği, sabra, olgunluğa, pratikliğe, yaşanabilirliğe değer biçme (Le Guin, 2018: 31).

Bu noktadan hareketle *Karanlığın Sol Eli*’nde kurgulanan Gethen’in, karşıt veya çelişkili gibi görünen anlayışların bir araya gelip bir denge, istikrar ve uyum içinde birbirini tamamladıkları bir uzam olduğu söylenebilir. Gezegende, “cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsel pratiklerle ilgili her tür etikete, dolayısıyla kimlik ve cinselliğin üzerine kurulduğu ‘apaçık’ her tür kategoriye karşı durur” (Yardımcı, S. 14.08.2015) ifadesinin anlam bulduğu görülebilir. Queer kuramının aidiyetleri reddetmesi ve merkezsizlik hali vuku bulur.

Le Guin, *Karanlığın Sol Eli*’nde sadece Gethen’lilerin cinsiyetsizliğini kurgularken toplumsal cinsiyeti eleştiriye tâbi tutmaz, aynı zamanda Taoizm felsefesinin ilkelerini, bu felsefenin eril ve dişil simgeleri olan ‘yin’ ve ‘yang’i toplumsal cinsiyet karşıtlıklarından bağımsız bir bütün olarak benimseyip kullanırken de toplumsal cinsiyet mefhumunu eleştirel bir sorgulamaya tâbi tutar. Dünyadan bu gezegene gelen elçi Genly Ai, hayatı ve ilişkileri kavramasının odağındaki değerler düalizminin, Gethen’li olmayan insanlığın (Dünyalıların) kadın ve erkek olarak ikiye ayrılmasından kaynaklandığının bilincindedir. “Kendini normatif olmayan cinsiyet göstergeleri ile tanımlamak” (Ahmed, 2015: 189) durumu onun için oldukça zordur. Le Guin, Taoizm felsefesinin ‘yin’ ve ‘yang’ı üzerine bir dünya kurma denemesine girişir ama kurguladığı bu dünyada ‘yin’ ve ‘yang’ eril ve dişil arasındaki karşıtlıkta değil, karanlıkta birbirine yönelen Genly Ai ile Estraven arasında şekillenen ‘ben/kendi’ ve ‘öteki’ diyalogunda belirir. Romanın izleklerinden birisi de kendini ötekinde tanımaktır denilebilir. Ben/kendi ve ötekinin birbirinden ayrılamayacağı anlatılmak istenir (bkz. Marcellino, 2009: 203). Bu durum romanda şöyle dile getirilir: “Biz ve Onlar değil, ben ve o değil, ben ve siz.” (Le Guin, 2015: 221) Genly Ai akıl ve mantık dünyasının temsili, Estraven ise duygu dünyasının bir temsili olarak okunabilir. İkisi arasındaki eril-dişil ve akıl-duygu karşıtlığı bir süre devam eder. Genly Ai, ‘erillik’ ölçütlerini benimsemeyen bir karakterdir. Daha sonra ise bu belirgin eril ve dişil roller bulanıklaşmaya ve muğlak hale gelmeye başlar. *Karanlığın Sol Eli*’nde, Genly Ai ve Estraven arasındaki ilişki aracılığıyla cinsiyetli olma hali ve kadın-erkek rolleri yapısöküme uğrattırılır (bkz. Talay, 2016: 162). Le Guin metninde,

karşılıklı birbirini anlama ve uzlaşma çabası, birbirini tamamlamış, bütünlük, uyum ve denge modeli geliştirebilir.

Romandaki eril ve dişil bağlaşıklığı ikilinin buzulları aşma sahnesinde de belirir. Kurgudaki bu bölümde androjen bir Gethen’li olan Estraven, Dünyalı elçi Genly Ai’ye yardım eder. Estraven seyahat sırasında *kemmer* sürecine girer ve geçici olarak kadın cinsiyetine sahip olur. Onun ‘dişil’ kapasitesinin Genly Ai’nin ‘erilliğiyle’ birleşip bütünleşmesi, yolculuktaki zorlu görevleri birlikte başarmalarını sağlar. Estraven bu zorlu yolculukta yanlarına aldıkları yiyecekleri bölüştürürken Genly Ai’ye iltimas geçer çünkü onun kendisine oranla daha iri ve güçlü olması nedeniyle daha fazla yiyeceğe ihtiyaç duyacağını düşünür. Bunun yanı sıra, Genly Ai Estraven gibi yoklukla sınanmış bir hayatı tecrübe etmemiştir. Estraven’in yaptığı bu ayrıcalık buzul seyahatinde onun açıklıktan ölmesini önler. Buna karşın Genly Ai’nin fiziksel kuvveti ve güçlü dürtüleri de bu zorlu yolculukta onları hayatta tutar. İkilinin kaçış yolculuğu sırasında Estraven kızağa bağlı halde bir yarıktan aşağı düşer çünkü kar ve buzun beyazlığı onu kör etmiştir. Bu kazada Genly Ai’nin fiziksel gücü onun hayatını kurtarır: Kızağı tutup çekerek Estraven’i kurtarır. Le Guin, bu sahnede bir nevi cinsiyetler arası karşılıklı dayanışmanın önemini göstermek ister. İki karakter arasında bir ayırım yapmaz ve her ikisini de birbirinden farklı fakat birbiriyle de ilişkili olarak betimler. Bu bağlamda *Karanlığın Sol Eli*, karşıt gibi görünen unsurlar arasındaki uyum ve bütünleşme denemesi olarak da nitelendirilebilir.

Karanlığın Sol Eli’ndeki cinsiyetsizlik kurgusu, Butler’ın performans yoluyla yaratılan akışkan kimlikler anlayışıyla tarif edilebilir. Romanda, tekil veya kasti/bilinçli bir oluş ve eylemlilik hali veya adlandırdığı etkileri üreten bir söylem tarafından gerçekleştirilen ve aktarımsal olarak tekrarlanan oluş ve eylemlilik halleri görülmez (bkz. Rashley, 2007: 24-25). Bu durum romanın içeriğinde belirgin olsa da kurgudaki dil ve karakter özelliklerinin bunu taşımayı beceremediği doğrultusunda yazara bazı eleştiriler yapılır. Bu eleştirilere bu çalışmada başka bir başlık altında değinilecektir.

Karanlığın Sol Eli’ndeki Gethen’de kurgulanan yaşam örüntüsü, cinsiyete dair genel varsayımlardan uzak, toplumsal cinsiyetin kabul edilmiş kavramsallaştırmalarından ve rollerinden arınmıştır. Le Guin böylesi bir kurmaca gezegen ile Batı felsefesinin ve düşüncesinin ayırt edici bir özelliği olan, kavramları

birbirinin karşıtı olarak kavrayan ve konumlandıran dikotomik anlayışı değiştirmeye çabalar. Karşıtlıkların ve uzlaşmazlıkların reddedilmesi yoluyla bir anlamda fallus merkezlilik (fallosantrizm) de yapısöküme uğratılır. Le Guin'in böylelikle, "biyo iktidarın üzerinden işlevini sürdürdüğü cinsiyetli/cinsel öznenin eleştirisini yapmanın hazların tekil ve sabit değil, çoğul ve değişken kullanımlarını göz önünde bulundurmayı gerektirdiği" (İşlekel, 2016: 39) anlayışını pratiğe döktüğü söylenebilir. Bunun sonucunda Gethen'de bedenler tekil, durağan, sabit ve değişmez özellikler taşımaz ve gezegende Tiftik'in genel ifadesiyle, "normatif olmayan bedenselleşme" (Tiftik, 2019: 52) söz konusudur. Queer kuramının, "çoklu çelişkili, parçalı, tutarsız, istikrarsız ve akışkan" (Özküraplı, 2016: 223) kimlik (sizlik) hali görülür. Bedenlerin normalindeki muğlak ve şekilsiz halleri ve *kemmer* sürecinde devinimsellik kazanarak biçim değiştirmeleri sabitlenmiş beden algısını okuyucuya yeniden düşündürür. Bu noktada daha önce de burada vurgulandığı gibi, *Karanlığın Sol Eli*'nin queer özelliklere sahip bir metin olduğu söylenebilir.

Cinselliğin, "durağan bir fenomen olmaması, değişim, dönüşüm ihtimali taşıması ontolojik anlamda, bedenin her an değişim, dönüşüm ihtimali taşıması" (Bayhan, 2013: 150) hali Gethen'deki durumu da açıklar. Cinsel öznenin tekil, sabit bir kimliği olmaması yüzünden sürekli eylem halinde olması sonucunda arzu ve hazlar da tekil kişinin sabit duygu ve davranışları olmaz ve sınırları çok fazla belirlenmez.

3.2. ANARRES VE TOPLUMSAL CİNSİYETSİZ BİR DÜŞÜNCE DENEYİ

Le Guin'in 1974 yılında kaleme aldığı bilimkurgu türündeki bir diğer romanı *Mülksüzler*, gerek kurgusu gerekse feminist ve anarşist politik söylemi ve içeriği ile çok ses getiren bir eserdir. Roman, döneminin pek çok önemli edebiyat ödülünü alır. Yazar, *Mülksüzler*'de, anarşist yazar ve düşünürler Emma Goldman, Paul Goodman, Mary Shelly ve Pyotr Kropotkin'den etkilendiğini ve istifade ettiğini vurgular. Anarres gezegendeki anarşizmin 'pasifist anarşizm' olduğunu ve en idealist bulduğu kuramın da bu olduğunu belirtir. Le Guin'in anarşist uzamında aynı zamanda Taoizm felsefesinin de etkileri görülebilir. Taoizmin felsefenin yapılandırıcı ilkesi Le Guin'in feminizmini, karşıtlardan bütünlük ve birlik üreten ve eril ve dişil olanın karşılıklı birbirine bağımlılığını öne süren 'yin' ve 'yang' sürekliliğinin gücüyle etkiler (bkz.

Freedman, 2016: 8-9). Bu zengin düşünsel, siyasal, felsefi düşünce ve kuramların yansımaları metindeki cinsiyet kurgusunda kendini gösterir.

Le Guin, *Mülksüzler*'de kurguladığı Anarres gezegenindeki anarşizmi “barışçıl bir anarşizm” (Slaughter 2017: 50) olarak ifade eder ve şöyle devam eder;

Kendimi sosyalizme hiç hissetmediğim kadar anarşizme ait hissettim. Anarşizm siyasi bir hareketten çok siyasi bir felsefe, Taoculukla sıra dışı biçimde uyuşuyor, bu da benim entelektüel anlamda öteki temel eğilimim. İkiyi kaçınılmaz biçimde bağlantılı (...) Benim için mesele, söyleyecek bir şeyimin olması ya da ahlaki bir değer, siyasi bir görüş hakkında çok güçlü duygularımın olması ile bunları eserlerimde sadece bilgi verecek, enerji katacak ama s yleve dönüşmeyecek denli iyi gizlemek arasındaki o üretken, hayati gerilim (Slaughter, 2017: 50-53).

Romandaki iki gezegen Anarres ve Urras, eril ve dişil zıtlıkları barındırır. Anarres dişil, Urras ise eril bir uzam olarak nitelenebilir. *Mülksüzler* romanı, “Foucault'nun bireysel güç odağı olarak düşündüğü çekirdek iktidar, ‘içselleştirilmiş’ iktidar, özneler arası üretilen ‘güç’ ilişkisi gerçeğini ve mülkiyetin kaldırıldığı, kurumsallığın yerine serbest ilişkilere bıraktığı bir  topya” (Morrison, 2011: 30) olarak değerlendirilebilir. Romanda olay örgüsünün bir bölümü uzay boşluğundaki dört gezegenden biri olan anarşist Anarres ile devletçi, totaliter ve kapitalist bir toplumsal ve siyasal sisteme sahip diğer gezegen Urras'ta geçer. “Anarşizm bir düzen ya da sistem önermez, tersine düzenleri/sistemli d zensizleştirerek olmadı yıkarak insan hayatını özgürleştirir, her anlamda  zg r hayatı savunur (...) İlla bir düzenden söz edeceksek o da kaotiktir yani doğanın düzenidir (şafak, 2013: 105). Bu bağlamda anarşist Anarres, yüz elli yıl kadar evvel yaklaşık bir buçuk milyon Urras'ının Tanrışız, sınıfsız, devletsiz, otoritesiz, b rokrasisiz, mülkiyetsiz, paranın kullanılmadığı ve yöneticisiz bir topluluk tahayyülü ile kadın anarşist düşünür Laia Asieo Odo'nun ilkelerinin ışığında kalıcı olarak yerleştikleri bir gezegendir. Anarres, “sömürüden azade, hiyerarşinin olmadığı, cinsiyet ve cinsel yönelim ayrımcılığının yaşanmadığı, sınıfsız ve devletsiz, eşitlikçi bir ütopik düzeni” (Yiğit, 2019: 147) bünyesinde barındırır. Le Guin'e göre,

(...) Asıl mesele, gidişatın iyileşeceğine dair  mit vermektense gerçekliğe hayali ama ikna edici bir alternatif sunarak zihnimi, dolayısıyla okurun zihnini sarsarak, bugün yaşadığımız hayatın insanların yaşayabileceği tek hayat olduğu yolundaki tembelce, ürkek düşünme alışkanlığından kurtulmak (...) Fantezi ve bilimkurgu okurun mevcut, fiili dünyasına kendi kavrayışıyla alternatifler sunuyor (Le Guin, 2017c: 203).

Le Guin, birbirlerinden fiziksel koşullar, toplumsal ve politik anlayış bakımından çok farklı iki gezegen arasında toplumsal cinsiyet sistemi üzerinden tam bir zıtlık oluşturarak okuyucuya ataerkil sistemi, onun kuruluş ve işleyiş mekanizmalarını sorgulatar. *Mülksüzler*, Anarres’li bir erkek olan fizikçi Shevek’in bilimsel bir çalışma ve işbirliği yapmak için hiç görmediği ve bilmediği Urras’a yolculuğu, burada yaşadıkları ve bu yolculuktan önce Anarres’teki hayatı ve deneyimledikleri ekseninde eş zamanlı ilerler.

Anarres gezegeni Le Guin’in etkilendiği anarşist felsefenin izlerini taşır; bu tahayyül ile kurgulanır. Anarşist düşünür ve aktivist Emma Goldman’a göre anarşizm,

İnsan aklının dinin tahakkümünden, insan bedeninin mülkiyetin tahakkümünden, hükümetin prangalarından ve koyduğu sınırlardan özgürleşmesini amaçlar. Anarşizm, gerçek toplumsal zenginliği üretmek amacıyla özgür bireylerin bir araya gelmesine dayanan bir toplumsal düzeni; bireysel arzu, zevk ve eğilimlere göre, her insanın yeryüzüne özgürce erişimini ve yaşamın tüm gerekliliklerinden tam [anlamıyla] zevk almasını güvence altına alan bir düzeni amaçlar (Goldman, 1972: 59; Akt. Anarşizm Org, 04.12.2015).

Le Guin ile ilgili pek çok araştırması olan akademisyen, yazar Bülent Somay’ın *Mülksüzler*’in sonsözünde söylediği gibi;

Mülksüzler, bir dizi Taocu zıtlık üzerine kurulu. Bu zıtlıkların en başında ikiz dünyalar olan Anarres ve Urras geliyor. Bu iki dünya bir ‘ikili sistem’ oluşturuyorlar, birbirlerinin etrafında dönüyorlar. Her biri ötekinin ‘ay’ı. hangisinin ay, hangisinin dünya olduğu, ne taraftan baktığınıza bağlı. Dünyalardan biri verimli, diğeri çorak; biri özgür, diğeri sınıflı ve sömürülü; biri ‘anarşist’, diğeri ‘arşist’ (devletçi, yönetimci, hiyerarşik) (Somay, 2014: 333).

Anarşist uzam Anarres’te de din, yaratıcı güç, otorite ve erk tarafından yukarıdan aşağıya dayatılan yasa, düzen veya kurallar yoktur. Bunun yerine estetik ve etik yasalar vardır (bkz. Somay, 2010: 186; Akt. Akkartal, 2017: 67). Bunun yansıması ise, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine, erkeğin kadın üzerindeki üstünlüğü ve onun üzerinde hegemonya kurmasına dayalı ataerki ve eril şiddetin bu uzamda yer almamasıdır. “Erkek egemen bakış açısının kurucu öge olduğu bir toplumsal düzende yaşam döngüsü zamansal ve mekânsal olarak eril tahakkümün kodlarına göre kurgulanmıştır” (Türk, 2008: 130). Bu bağlamda Anarres’te eril tahakküm yoktur ve her anlamda eşitlik, özerklik, dengeye dayalı ve hiyerarşik ilişkilerin karşısındaki değerler sistemi ve bakış açısı tüm kişisel, toplumsal bağlara ve ilişkilere yansır (bkz. Tidwell, 2011: 280-281). Bedenler toplumsal cinsiyete dair doğal ve verili kabullerin, iktidar mücadelelerin, mülkiyete dayalı hiyerarşi ve tahakkümün sarmalında değildir; özerk ve özgürdür.

Filozof Friedrich Engels ataerkilliğin köklerini özel mülkiyette bulur. Cinsiyetler arasındaki özgür ve eşitliğe dayanan ilişkiyi özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla mümkün görür (bkz. Direk, 2016: 10). Bu bağlamda Anarres'te, toplumsal cinsiyet kaynaklı eşitsizliğinin olmamasının nedenlerinden biri anarşizmin varlığı, dolayısıyla özel mülkiyetin olmaması sayılabilir. Dışıl bir uzam olan Anarres'te okur, kadınların seslerini özgürce duyurabildiği, otonom ve çok daha adil bir uzamda dolaştığını hisseder (bkz. Marcellino, 2009: 204-205). Buna karşın gezegende feminist anlayış da önemli bir diğer etken sayılabilir.

Anarres otonom; farklı, özel değerler ve kültürle dolu bir uzamdır. Anarşist gezegen, toplumsal cinsiyet rejimine dair sahip olduğu anlayış ile bir nevi feminist ütopya olarak da kabul edilir (bkz. Briot, 2015: 4). Gezegen içinde kabul gören ve yaşam bulan feminist pratikler vardır. Kurucu kadın lider Odo düşüncesinin en önemli ilkesi eşitlik, dayanışma ve mutlak şiddetsizlik temeline dayanmasıdır. Le Guin anarşizm kavrayışını şöyle ifade eder; “Erkekler ve kadınlar insandır; eşit zeminde karşılaşır, birbirlerine eşit bir zeminde yaklaşır. Tüm tercihler, tüm seçimler açıktır. Anarşizmin amacı, hiçbir kapıyı kapatmamaktır” (Freedman, 2016: 9). Anarres, iktidar konumunda olan bir devlet veya hükümete, otorite sağlayan yapı ve kurumlara, toplumsal hiyerarşiye sahip olmayan özgür bir uzam özelliği gösterir. Gezegendeki her bir kişi her koşulda topluluğunun tam bir bileşeni olarak kabul edilir ve bunun sonucunda da gezegende toplumsal cinsiyet rejimi ve dayattığı rol, kalıp ve bu rejimin sürekliliğini sağlayan mekanizmalar yer almaz. Anarres'te tam anlamıyla cinsiyet eşitliğine dayalı bir anlayış hüküm sürer. “Cinsel yönelimlere dayanarak meşru yaşamlar ile gayri meşru yaşamlar arasındaki hiyerarşi” (Ahmed, 2015: 189) durumu gezegende karşılık bulmaz. Kişiler cinsel kimlikleri, cinsel yönelimleri ve cinsel edimleri nedeniyle bir yok sayılma, baskı veya dışlanmaya maruz kalmazlar.

Anarres sakinleri isimlerini, cinsiyet, köken veya kan bağına göre almazlar; isimler bilgisayar kanalıyla verilir. Her bireyin ismi kendine özel, tektir ve gezegende yaşayanlar soyadına sahip değildir. İş ve görev dağılımı cinsiyete göre değil, *Divlab* adlı bir oluşum kanalıyla kişisel beceri ve topluluğunun ihtiyaçlarına göre. Kadınlar eğitim, meslek, istihdam ve bilim alanlarında erkekler ile eşit olanak ve sorumluluklara sahiptir. Bilindiği üzere, “fallus merkezli söylem, çoğul cinsel konumları bastırır” (Taburoğlu, 2013: 16). Anarres'te kurgusal düzlemde, fallus tam anlamıyla yok edilmiştir. Yine gezegende, Taburoğlu'nun genel olarak ifade ettiği, “kimi arzu

kaynakları bastırılır, ya da meşru nesnelere, arzulara ilişebilecek şekilde uyumlandırılır” (Taburoğlu, 2013: 16) anlayışı hâkim değildir. Kadınlar öteki veya eksik, yoksun birer nesne değildir.

Anarşist bu uzamda cinsiyet ve cinsel pratiklerin tanımlanması, biçimlendirilmesi ve sınırlandırılmasına yönelik kültürel veya ideolojik mekanizmalar yer almaz. “Cinsiyet hiyerarşisi, zorunlu heteroseksüel aile ilişkileri, ikili cinsiyet sistemi ve yarattığı normatif kalıplar” (Çalışkan, 2019: 304) gezegende hâkim değildir. Romantik aşk, monogami (tek eşlilik), annelik gibi kavramlara bir kutsallık atfedilmez. Gezegende eril şiddet yaşamdan dışlandığı için şiddet içermeyen bir ilişki ve yaşam örüntüsü vardır. Anarres, egemen erkeklik kalıplarının kırıldığı, erkeklik norm ve değerlerinin önemini yitirdiği, cinsiyet ayrımcılığının olmadığı bir uzamdır. Eril iktidarın hegemonyasına dayalı cinsiyet rejimi ve eril iktidarın alanları olan ordu, şirketler, silah ve finans güçleri olmadığı gibi eril tahakküme dayalı ilişkiler de yer almaz. Gezegende, toplumsal cinsiyet kaynaklı hiyerarşik bir egemenlik hali yer almaz, cinsiyet kimlikleri inşa edilmez, ezme, ezilme, sömürme ve sömürülmeye dayanan ilişki biçimleri yaşanmaz.

Anarres’te toplumsal cinsiyet rejimi ve ondan kaynaklı sınırlama ve yasakların olmaması, cinsiyet eşitliğinin tam olarak hayat bulması duygusal ilişkilere ve cinsel pratiklere de yansır. Evlilik genel anlamda, “mülkiyet ilişkisini genişleten ve cinsellikle alakalı sosyal normları daha da muhafazakârlaştırılan bir norm” (Butler, 2002: 21, Akt. Ahmed, 2015: 189) olarak kabul edilir. Anarşizm, “tarafardan birinin otorite olduğu, diğerinin ise sadece itaat ettiği ilişki biçimleri yerine eşitler arasındaki özgür anlaşmayı, birliktelikleri (...) özgür aşkı, yani bir partnerin otorite olduğu diğerinin ise sadece itaat ettiği çiftler ve aileler yerine, eşitler arasındaki özgür anlaşmayı” (Anarşist Bakis, 10.12.2015) savunur. Böylelikle, birliktelikler için dinsel bir otorite veya devletin tasiği veya icazetine gerek duyulmaz. Bunun yanı sıra Le Guin anarşizme, “(...) tinsel bir etmen katar. Bu tinselliğin boyutları aşağı yukarı Taocudur (...) Gethen halkı için rızanın fevkalade önem arz ettiği, pratikte anarko-feminizmi izledikleri açıktır” (Call, 2017: 12-15). Evlilik kurumunun olmadığı bu gezegende gönüllü birliktelikler yer alır. İlişkiler sahip olma ve aidiyet temelinde gerçekleşmez. Birlikteliklerde monogami (tek eşlilik) olduğu kadar poligami (çok eşlilik) de hâkimdir. “Anarres’teki ‘eş’lik, bizim dünyamızdaki evlilik kurumundan farklı, herhangi bir hukuki karşılığı yok, sahiplenme dinamiği içermiyor ve tamamen

gönüllü beraberliğe dayanıyor” (Yiğit, 2019: 150). Anarres’liler özgürce, ayrımcılığa ve baskıya uğramadan eşcinsel ilişki kurarlar. Heteroseksüel, eşcinsel ve biseksüel ilişkilerin çeşitliliği, sıklığı, geçiciliği ya da kalıcılığı kişilerin kendi arzu ve rızasına bağlıdır. Cinsel birliktelikler bir başkası üzerinde tahakküm kurmaya, onu sömürmeye veya mülkiyete dayalı olmaz çünkü anarşizmin yaşandığı bu uzam tahakküm, sömür, mülkiyet karşıtı ideallere ve eşitlik, açıklık, saydamlık ve özgürlüğe dayanır. Bu durumun bir tezahürü de cinsel şiddetin bu gezegende çok seyrek olmasında görülür. Nadir de olsa cinsel istismarda bulunan kişiler, iyileştirilmek ve yeniden kazanılmak için özel bir adaya gönderilirler.

Anarres’te cinsellik salt üreme amaçlı değil, haz odaklıdır ve ‘norm dışı’ cinsellikler de yaşanır. Kadınların kendi yaşamlarıyla ilgili etkin bir rol oynama ve kendi öznelliklerini kurma şansı vardır. Kendi bedenleri üzerinde tek hak ve söz sahibi olmalarından dolayı onlara annelik dayatılmaz; anne olmak veya bunun zamanı kendi özgür iradeleri ile belirlenir. Anneliğe kutsal bir anlam atfedilmediği gezegende çekirdek aile ve kan bağına dayalı ilişki biçimleri yerine yoldaşlık, dayanışma ve yardımlaşma temelli kolektif yaşam biçimleri yaygındır. Çocuklar ebeveynlerinin kararına göre yarı zamanlı veya tam zamanlı olarak ortak bakımevlerinde bakılırlar. Herkesin kullanımına açık olan ortak yatakhanelerin olduğu Anarres’te dileyenler de kendilerine özel mekânlarda yaşarlar.

Gezegende mülkiyet kavramı, ataerki ve buna bağlı olarak hegemonik ve hiyerarşik ilişki biçimleri olmadığı için bu kavramların karşılığı olan kelimeler konuştukları dil Pravca’da yer almaz. Bu durum şöyle açıklanabilir; “Eğer bir dilde hegemoni ve tahakküm kurmayı çağrıştıran kelimeler yoksa tahakküm ya da hâkimiyet kurmak o kültürün bir parçası da olmaz” (Tidwell, 2011: 280). Sahiplenme ve satın alma gibi kavramların olmadığı gezegende bu durum Anarres’lilerin birbirleri ile kurduğu ilişki biçimlerine de yansır. Gezegen sakinleri arasında mülkiyet odaklı, erk veya iktidar kurmaya dayalı birliktelikler yaşanmaz ve bunun sonucunda iyelik ekleri ve sıfatları kullanılmaz. Anarres’te konuşulan Pravca, “Anarres’te türetilen ve her türlü tahakküm ilişkisini ima eden gramerden ve sözcükten arındırılmış yapay bir dil” (Yiğit, 2019: 148) özelliği gösterir. Kişilerin cinsiyetini gösteren ‘karı-koca-kız-oğul’ gibi kelimeler yerine partner/sevgili/eş/çocuk ifadeleri kullanılır (bkz. Demiral, 2019: 129-130). Pravca dilinde ataerki söylemler, cinsiyet ve cinselliğe dayalı küfür, hakaret ve kötü ifade biçimleri yer almaz. Le Guin romanda bu durumu, “Anarres’te

cinsellik pis bir şey olmayınca, günaha girmek diye bir şey olmayınca küfretmek neredeyse imkânsız hale gelmiştir” (Le Guin, 2014: 221) sözleriyle aktarır. Gezegendeki ilişki biçimleri ve bağlarının mülkiyetçi olmayıp eşitlikçi ve özgürleştirici özellikler taşıması kaçınılmaz olarak dillerine yansımıştır denilebilir: “Anarres kültürü seksi kirli görmediği gibi, Pravca ne mülkiyet ilişkilerinin ifadesine ne de toplumsal hiyerarşilerin perçinlenmesine müsaade eder” (Akkartal, 2017: 67). Bunun yanı sıra Pravca’da, “(...) sevişmeyi karşılayan kelime yansız, iki kişinin karşılıklı yaptığı bir eylemi tarif eder, haliyle eşitlik durumunun dilde karşılığını bulduğundan söz edilebilir” (Demiral, 2019: 58). Böylelikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dil yoluyla da üretildiği tezi geçerlilik kazanır. Anarres’te toplumsal cinsiyet kaynaklı dayatmaların olmaması dünyalarını ve dolayısıyla dillerini şekillendirir.

Anarres’te yaşayanlar modern toplumlara dayatılmış kalıplaşmış düşünce ve davranış biçimlerine, ideallerine tâbi olmayı veya uymayı reddederler. Kadınlar kendi bedenleri üzerinde özgür iradeye sahiptir. Bu uzamda, cinsiyete dayalı egemenliğin ortadan kalkmasıyla zenginleşen karma bir ortak hayatın yolu açılmıştır. Gezende cinsiyetler arası farklılık toplumsal ve politik kökenli bir hiyerarşinin gerekçesini oluşturmaz. Eşcinsel ve biseksüel varoluş da anlatı evreni içinde metinselleştirilir. “Arzunun biteviye serbest dolaşması” (Erkol, 2019: 57) hali bu gezende yaşayanların hayatlarına sirayet eder. Le Guin, Anarres ’teki karakterlerin yaratımında ve kurgusunda karakterlerin cinsel yönelimleri ve cinsel kimliklerini heteronormativitenin sınırları içinde sıkışmış bir şekilde ele almaz. Gezende farklı ve çeşitli kadınlık/erkeklik durum ve tecrübeleri belli bir norm çerçevesine konmadan yaşanır.

Le Guin, yukarıdan aşağıya merkezi örgütlenme, erk olgusu, egemenlik kurma, hükmetme ve bireycilik gibi kavramların, yerini kolektif bilince bıraktığı ve hiçbir kimseye ve hiçbir şeye sahip olmamanın temel felsefe olduğu bir uzam kurgular. Bu toplumsal organizma, gezegen sakinlerinin gönüllülüğe ve rızaya dayalı olarak bir araya gelişi sonucu oluşur. Devlet ve iktidar mekanizmalarının tüm kurallarıyla ve altyapı ve üstyapı kurumlarıyla yok edildiği gezende varoluş, koşulsuz ve şartsız şiddetsizliğe dayanır.

Ekonomik ve sosyal adaletsizlik, eşitsizlik ve rekabetin ortadan kaldırılması, kaynakların adil ve eşit olarak paylaşılmasının esas alındığı bu toplumsal organizma içinde yer alan bireyler, birbirlerini baskı altında tutmadan, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelime dayalı hiyerarşik bir üstünlük kurmadan yaşarlar. Anarres'te cinsiyetler arasında bir eşitsizlik ve iktidar mücadelesi olmaması kurguda, Urras gezegenine giden Anarres'li Shevek'in sözleriyle belirginleşir:

Anarres'te hiçbir şey güzel değildir yalnız yüzler güzeldir. Diğer yüzler kadın ve erkek yüzleri. Bizim onlardan başka hiçbir şeyimiz yok, birbirimizden başka hiçbir şeyimiz yok. Burada siz mücevherleri görüyorsunuz orada gözlerdeki görkemi insan ruhunun görkemini görürsünüz çünkü bizim erkek ve kadınlarımız özgürdür. Hiçbir şeye sahip olmadıkları için özgürdür. Siz sahipler ise sahiplisiniz, hepiniz hapistesiniz, herkes yalnız, tek başına sahip olduğu yığınla birlikte hapiste yaşıyor. Hapiste ölüyorsunuz. Gözlerinizde görebildiğim yalnızca duvar duvar (Le Guin, 2014: 197).

Bu toplumsal organizmada gerçek ahlak anlayışı oluşturulmaya çalışılırken değer yargıları da tekrar belirlenir. Bu bağlamda, evlilik ve aile gibi kurumlar da tekrar değerlendirilmiştir. Gezegende, “biyolojik bağlara ya da kurulu cinsiyet ilişkilerine dayanmayan yakınlıklar oluşturmak” (Ahmed, 2015: 193) anlayışı geçerli değildir. Evliliğin gereksiz ve yapay bir birliktelik olarak görüldüğü gezegende evlilik ve aile kurumları yer almaz. Bunun yerine karşılıklı onaya bağlı olarak sürdürülen serbest birliktelikler tercih ederler. Anarres'te sadakatsizliğe karşı ne yasal ne de ahlaki kurallar vardır. Cinsellikle ilgili bütün terimler içinde de her iki cinsiyeti kapsayan sözcükler tercih edilir çünkü onlara göre cinsellik, erkeğin veya kadının tek başına gerçekleştirdiği bir eylem değildir. Birliktelikte sahip olmak yerine paylaşmak esas alınır. İnsanların isimleri cinsiyetlerine göre değil bilgisayarlar tarafından belirlenir ve kişinin ismi o yaşadığı sürece başka birine verilmez. Bunun yanı sıra, ataerkil sistemin en büyük kanıtı olan babadan çocuğa geçen soyadı da bu gezegende yoktur.

Gezegende cinsellik özgür bir eylemdir ve eşcinsel ve biseksüel insanlar toplumda Urras gezegenindeki gibi ayrımcılıkla karşılaşmazlar. “Cinselliğin meşruiyet kategorisine sığmayan hallerinin baskı altına alınması” (İşlekel, 2016: 28) drurumu yoktur. Bu gezegende birbirini var edici bir denge, uyum, birliktelik ve bütünlük yıkıcı bir ayrımcılığı da ortadan kaldırır. *Mülksüzler*'de kadının, erkeğin, aşkın ve cinselliğin farklı suretleri anlatılır. Kadın figürlerin her iki gezegendeki farklı toplumsal, siyasal yapılarda nasıl farklılaştığı görülür. Anarres'te, “Taştan, yeşil yaprakları yeşerten, kayanın kalbinden berrak suyu fişkirtan kadın” (Le Guin, 2014:

46) ezgisi mırıldanılır. Urras'ta ise kadınların konumu ikincildir. Sancar'ın eril iktidara dair yorumu bu gezegendeki anlayışı da özetler:

Eril iktidarın en büyük başarısı kadınlık konumunu 'kendini bakılacak' bir nesne olarak kurgulamaktır. (...) Kadın bedeninin eril tahakkümün nesnesi olarak kurgulanması, bir yandan kadın bedeninin sapkın, kaotik ve anlaşılması zor bir gizemlilik ile tanımlanmasıyla, öte yandan fantezilerin veya fetişleştirilmiş popüler kültür nesnelere olarak kurgulanmasıyla gerçekleşir (Sancar, 2009: 250).

Sahip olma dışında bir ilişki bilmeyen Urras'lıların dünyasında kadınlar sahip olunan ve satın alınan bir 'nesne' olarak konumlandırılır. Shevek'in, Urras'lı iki bilim insanı Pae ve Oie ile diyalogu gezegendeki cinsiyetçi bakışı özetler. Oie şöyle der ve Shevek'e sorar:

Matematiği beceremiyorlar, kafaları soyut düşünceye çalışmıyor, uyamıyorlar. Nasıl olduğunu biliyorsunuz, kadınların düşünmek dedikleri şey rahimle yapılır! Tabii, her zaman birkaç aykırı örnek görülebilir, vajinaları körelmiş, suratsız, zeki kadınlar. "Siz Odocular kadınların bilimle uğraşmasına izin veriyor musunuz?" diye sordu Oie. "Şey, bilimle uğraşıyorlar, evet." "Çok fazla değildir inşallah." "Yansı kadarı." (...) Eğer kadınladı kullansaydık erkekler özgün çalışmalar için daha genç yaşta serbest kalabilirdi." "Benim laboratuvarımda olmaz," dedi Oie. "Yerlerinde kalsınlar." (Le Guin, 2014: 68-69).

Eril tahakkümün tüm boyutlarıyla yaşandığı bu uzamda kadınların eşitliği veya özgürlüğü söz konusu değildir. Kadınlar, toplumsal, politik, hatta 'bilimsel' hiyerarşinin baskısı altındadır. Bunun yansıması olarak cinsiyet temelli eşit olmayan ilişki biçimlerine maruz kalırlar.

Mülksüzler'de iki erkek Shevek ve Bedap arasında bir ilişki yaşanır. Anarres'te cinsel arzu ve yönelime dair alışılmış heteronormatif kalıp ve sınırlar yer almaz. Gezegende cinsiyete ve cinselliğe dair alışkanlıkların, kuralların ve normların bağlayıcılığı yoktur. *Mülksüzler*, feminist tahayyüllerle ve feminist koşulların daha iyi olması koşuluyla kurgulanmış bir toplumsal organizma ortaya koyduğu için olumludur (bkz. Marcellino, 2009: 205-206). Romanda kurgulanan diğer gezegen Urras'ta ise toplumsal cinsiyetin, cinsiyetçiliğin ve heteroseksizmin bütün açmazları Shevek karakterinin odağından, onun gözünden aktarılır. Le Guin, Anarres'teki eşcinsel ve biseksüel karakterleri klişelerden uzak, yozlaşma ve çürüme temsiliyetleri dışında kurgular.

3.2.1. Urras: Eril Bir Uzam

Anarşist Anarres'in karşıtı olarak konumlanan Urras gezegeni kapitalist, sınıflı, hiyerarşik ve devletçi bir uzam olarak kurgulanmıştır. Demirel'in de ifade ettiği gibi, "Uzaylı bir ırkı insana dair bildiklerimiz çerçevesinde kurgulamanın kaçınılmaz olduğunun ayırında olan Ursula'nın bilimkurgu yaratımındaki sahicilik herhâlde buradan ileri gelmektedir" (Demirel, 2019: 9). Gezegende toplumsal cinsiyet rejimi, tüm kurum, yapı ve ilişki örüntülerinde görülebilir. "Heteronormatiflik tarafından belirlenen alanlar" (Ahmed, 2015: 191-192) gezegende hâkimdir. Hegemonik cinsiyet rejiminin hâkim olduğu gezegenin cinsel politikasını anlamak için Sancar'ın genel ifadesiyle, "üstünlüğünü ve egemenliğini sürdüren egemen erkeklik tarzlarını anlamak için eril tahakkümün üreticisi ataerkil kurumların yapısı kültürel pratiklerle üretilen eril tahakküm stratejilerine" (Sancar, 2009: 301) bakmak gerekir. Urras, benmerkezcilik, erkek egemenliği, sahip olma, satın alma, tüketme ve mevcut kalıp, koşul ve kurumlara eleştirel bir değerlendirme yapmaksızın uyumun esas olduğu, bilimin şiddete ve savaşa hizmet ettiği, bir gezegendir. "Tarihsel, olgusal ve yapısal bakımdan kökleri çok derinlerde yatan ve eril varoluşun biçimlendirdiği, ona bağlı şekilde yapılandırılmış erk tutkusu, özünde yıkıcı olan bir hükmetme isteğine sahiptir" (İyi, 2006: 17). Bu bağlamda eril, ayrıştırıcı, dışlayıcı ve baskılayıcı egemen düşünce sistemi siyaset ve toplumsal ilişkilere kadar her alanda hâkimdir.

Urras'ta kadınlar erkeklerin sürdürdüğü üretim, ticaret, siyasal kararlara katılım ve temsil faaliyetlerinden dışlanır. Direk'in, "birileri özneyse ve iktidarsa mutlaka başka birilerini dışlamak suretiyle kurulmuştur bu kimlik, öznelik ve iktidar" (Direk, 2015: 77) şeklindeki genel saptaması, gezegendeki egemen ataerkiyi ve ikincil konumda bırakılmış, dışlanmış kadınların durumuna karşılık gelir. Böylesi bir uzamda gündelik hayatın belirlenmesinde ayrımcılık açık bir şekilde görülür. Gezegende kadınlar aile ve devlet gibi toplumsal cinsiyet rejiminin sürekliliğini sağlayan yapı ve kurumların etkisinde edilgen konumdadır. Ataerkinin kısıtlamaları içinde konumlandırılıp özel alana hapsedilmiş ve bedenleri metalaştırılmıştır.

Ataerkilliği yansıttığı uzam olan, eril Urras gezegeninde Le Guin, ataerkinin her türlü ayırım, baskı ve adaletsizliğini zekice ve ikna edici şekilde ortaya koyar. Urras'ta ataerkil zihniyet ve uygulamaları, kadınların bedenleri üzerindeki eril iktidarın etkisini doğrudan veya dolaylı olarak gösterir. Serpil Çakır'ın, "İktidar

hijerarşisi, toplumsal cinsiyet üzerinde temellenir” (Çakır, 2009: 455) tezinden yola çıkılırsa, egemenlik kurma ve kontrol etmenin bir bileşimi olarak eril cinsel pratiklerin Urras toplumunun zeminini oluşturduğu söylenebilir. Gezegende eril iktidarın cinsiyete dayalı eşitsiz iş bölümü görülür. Cinsiyet hiyerarşisine dayalı bu rejim ve iktidar örüntüsünde devlet, bilim, bürokrasi, ordu, siyaset ve sermaye gibi iktidar ve güç konumları erkeklerin tekelindedir. Gezegen, kadınların ev içi alana hapsedildiği, baskılandığı ve toplumsal ilişki örüntülerinde erkeklere bağımlı kılındığı ve erkekler tarafından boyun eğdirildikleri bir toplumsal cinsiyet sistemine sahiptir. “Kadın libidinal, ifade edilemez veya estetikdir; ataerki aklın bastırılmış ötekisine indirgenir” (Felski, 2020: 18) şeklindeki genel ifadesi bu gezegende vücut bulur. Eşitlik değil, erkek üstünlüğüne dayalı hiyerarşi ve sömürü eksenli ‘öteki’ni tâbi kılma ve hükmetme zihniyeti Urras’ta hüküm sürer.

Urras’ta kadınlar ikincil konumda, erkeğe tâbi bir nesne konumunda ve değersiz addedilir. Sancar’ın, “Cinsiyet eşitsizliklerinin yaratılıştan gelen biyolojik farklarla ilgili olduğunu ve değiştirilemez insan tabiatının bu cinsel-toplumsal farkları zorunlu kıldığı düşüncesi erkek egemenliğini besleyen düşünce” (Sancar, 2009: 215). şeklinde özetlediği zihniyet yapısı gezegendeki cinsiyet eşitsizliğinin en temel nedeni sayılabilir. Urras’lı Atro’nun, Anarres’in kurucu lideri Odo ve görüşlerini eleştirmek için Shevek’e söylediği, “Odoculuğun derdi ne biliyor musun dostum, biraz kadınsı olması. Yaşamın erkekçe yönlerini almıyor. Kan ve çelik, savaşın parıltısı” Le Guin, 2014: 244-245) sözleri gezegendeki mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gözler önüne serer. Kurmaca karakterin bu cinsiyetçi sözleri, okuyucuya gezegendeki toplumsal cinsiyet rejiminin ayrımcı ve dışlayıcı hâkim anlayışını tüm gerçekliğiyle aktarır. Gezegende tahakküm ile tâbi olma ilişkileri kadınların bireysel ve varoluşsal özgürlüğü kaçınılmaz olarak yok eder. Urras’taki hayat kapitalizm ve otoriter bir yönetimin getirdiği mülkiyet sahibi olma, satın alma, biriktirme, sonsuz bir tüketim, güç ve statü kazanımı hırsı, sömürü, bencillik, rekabet, sorgulamadan itaat, yüzeysel ve hiyerarşik ilişkilene biçimleri ve ataerki gibi kavramlar ile açıklanabilir. Hegemonik toplumsal cinsiyet rejiminin yansıması olan egemen erkeklik normlarının baskısıyla kadınlar bu uzamda nesneleştirilmiştir.

Gezegende eril tahakküm ile şekillenen cinsiyetçi iktidar ilişkileri vardır. Bu toplumsal cinsiyet rejiminde iktidar mücadeleleri, güç ilişkileri ve hiyerarşileri, eril iktidarın cinsiyete dayalı eşitsiz rol ve iş bölümü gibi dayatmaları sürdürülür ve

yeniden üretilir. Cinsiyet farklarına dayalı toplumsal eşitsizlikler Urras'ta hâkimdir. Le Guin tüm bunları olumlayan değil, aksine Shevek karakteri aracılığıyla eleştirel bakan bir anlayışla aktarır. Yazar, Urras'ta Taoizm felsefesinin dışıl unsurun simgesi 'yin'in, eril ve egemen unsur 'yang' tarafından ezildiğini vurgular. Dolayısıyla gezegende cinsiyetler arasında eşitlik, denge ve uyum yoktur (bkz. Le Guin, 2019: 94). Aksine, kadın ve erkekler arasında bir nevi değer ayrımcılığı hüküm sürer. Gezegende sahip olma, tahakküm kurma, hükmetme, tâbi olma ve ezme-ezilme ilişkileri vardır. Erkekler tahakkümü yaratan bu toplumsal ilişkileri meşrulaştırır ve yeniden üretirler. Bunun sonucunda da eril tahakküm yaşam pratikleri içinde somutlaşır. Sancar'ın aşağıdaki genel ifadesi gezegendeki toplumsal cinsiyet rejimini de özetler:

Kadınlara karşı 'kolektif' aşağılama-cinsel nesneleştirme pratiğini gözlersek aslında iktidar ritüellerinin inşasında ne kadar önemli olduğunu anlayabiliriz. Erkeklerin davranışlarında 'kadınsı' olanı dışlama-aşağılamanın ürettiği anlam dünyasının ne kadar etkili olduğunu daha iyi kavrayabiliriz (Sancar, 2009: 17).

Urras'ta şiddet ilişkisini doğallaştıran, bir nevi normalleştiren iktidar teknikleri ve söylemsel stratejiler vardır. Bunun sonucunda da iktidar mekanizmalarıyla bütünleşerek kurumsallaşan ataerkil bir yapı hüküm sürer. Bu eril uzamda, "eril iktidar ilişkilerini besleyen, eril iktidarın stratejik özneleri olan sermaye, devlet ve aile gibi kurumlar" (Sancar, 2009: 17) vardır. Daha önce de belirtildiği gibi, kadınlar da doğa gibi hükmedilecek ve sömürülecek birer nesne konumundadır. Ataerkil toplum pratiklerinin kendilerine çizdiği sınırlar içinde yaşamaya mecbur bırakılırlar ve bu egemen anlayışın tanımlamış olduğu rollere bürünmek zorunda kalırlar. Bilim, politika ve pek çok 'ciddi' olarak nitelendirilen, eril özellikler atfedilen mevzuya akılları yetmeyen, cinsel cazibe ve doğurganlıklarıyla dikkat dağıtan ve tehdit oluşturan, edilgen, zayıf, ikincil konumda ve 'öteki' varlıklardır. Bunun sonucunda da kadınlar bu gezegendeki tahakküm biçimini doğallaştırıp içselleştirirler.

Urras, ikiliklere dayanan, eril, hiyerarşik, fallustan ibaret bir merkez ve tüm bunların 'dışıl' doğayla çatışmasını gösteren bir uzamdır. Gezegende çoğulcu cinsiyet kategorilerinin çeşitliliği ve farklılığı yoktur. Eşcinsellik, heteronormativiteden sapma, bir tehdit unsuru ve tekinsizlik hali olarak görülür. "Heteronormatif norm ve buyrukları performatif bir şekilde tekrar eden özne ve onu altüst eden özne" (Grosz, 2011: 35) tabiri Urras'taki cinsel pratikleri de özetler. Evliliğin salt üreme amaç ve işleviyle konumlandırıldığı gezegende, cinsiyet temelli eşit olmayan sınıflandırmalar

hâkimdir. Bunun sonucunda da toplumsal ilişkiler cinsiyetler arasındaki hiyerarşik konum ve ilişkilene biçimlerine dayanır ve aralarında bir iktidar ve egemenlik ilişkisi söz konusu olur (bkz. Giddens, 2014: 89). Urras'ta kadınların bedenleri, ruhsal ve sosyal yapıları göz ardı edilir ve kadınlar sadece fiziksel özellikleri baskın olan birer nesne olarak tanımlanır. Böylelikle kadın bedeni üzerine bir dizi anlam ve sınırlama yüklenerek erkek hiyerarşisinin kurulması ve kurumsallaştırılması sağlanmış olur. Gezegendeki erkekler kendi göstergeleri veya ölçütleri ile kendilerini merkeze alıp kadınlar üzerinde bir güzellik, cinsellik, arzu, haz anlayışı, algısını yaratırlar. Urras'ta yaşayan kadınların kendi beden, cinsellik, arzu ve hazlarına dair farkındalıkları çok gelişmemiştir. Yazar, ana karakter Shevek aracılığıyla bu durumu eleştirel sorgulamaya tâbi tutar.

Le Guin bu gezegende, cinsiyetçiliğin ve heteronormativitenin dayattığı normlarla şekillenen bir toplum yansımasını okuyucuya aktarır. Buna karşın bu aktarımı yaparken roman karakterlerini ve ilişkilerini cinsiyetçi veya heteronormatif bir perspektiften kodlayıp kurgulamaz, onları kurgusal düzlemde tekrar üretmez. Bu çalışmada daha önce de vurgulandığı gibi, gezegende toplumsal cinsiyet normlarını üreten iktidar ilişkileri mevcuttur. Mevcut iktidar ilişkilerinin ortaya çıkardığı söylem ve pratikler erkek karakterler kanalıyla açığa çıkar. Bunun sonucunda da gezegendeki toplumsal cinsiyet dinamikleri şekillendirilir. Kadınların kendi varoluş koşullarını kendilerinin tayin etmeleri, belirleyici olmaları ve kendilerini bütünlemeleri söz konusu değildir. Kadın bedenine ve cinselliğine dair kontrol etme, denetleme, yasak koyma ve üzerinde hâkimiyet kurma hakkı ve yetkisi mevcut eril iktidardadır. Akıl, akılcılık, bilgi, erk, otorite, her türlü değer yargısı, rekabet ve savaşıma hakkını elinde bulunduran eril iktidar, tüm kamusal alanı zapt eder, buna karşın kadını kamusal alanın dışında tutarak onu kendi özel alanına bir anlamda tutsak eder. Le Guin, bu örüntü içerisinde kamusal alan ve özel alan ikiliğini ve yarattığı tahribatı gözler önüne serer.

Hayatın ataerkil sistem içinde, eril tasavvurlar ve dinamiklerle şekillendirildiği bu uzamda, özne ya da belirleyen olmayan kadınlar erkin dışında bırakılır, salt bedene indirgenir, erkek hazzının nesnesi olur ve bundan dolayı kendi bedeni üzerinde denetim sahibi olamaz. Anlaşılacağı gibi cinsiyet kimlikleri, bu hiyerarşik düzenin uzantıları ve pratikleri tarafından inşa edilmiştir. Toplumsal cinsiyeti tanımlayan, “baskıcı, cinsler arası eşitliği barındırmayan toplumsal bir düzen ve toplumsal

ilişkiler” (Savran, 2004: 235; Akt. Kaylı, 2015: 21) ifadesi bu gezegende karşılık bulur. Bu uzamda egemen/hâkim erkeklik kodları ve politik iktidar birbiri ile bağlantılıdır.

Kapitalist ve ataerkil sistemin hâkim olduğu bir gezegen olarak kurgulanan Urras, bu ideolojik duruşundan kaynaklı sınıf ve cinsiyet farklılıkları ekseninde hayat bulan eşitsizlikler barındırır. “Normların yaşam formu olarak üretilmesi” (Ahmed, 2015: 183) gezegende fiili anlamda hayat bulur. Temel varoluşsal ve ahlaki dayanağın mülkiyet ve rekabet olduğu bu toplumda nesnelere, duygular ve insanlar alınır satılabilir ve tüketilebilirdir. Erk olgusu, ekonomik ve eril iktidarın, hegomik ilişkilerin yansıması özellikle kadınların konumunda dikkat çeker. Gezegende, kadınların fayda ve ihtiyaçları doğrultusunda mevcut kaynaklara erişme olanaklarında cinsiyetçi kalıplar vardır. Bu bağlamda kesin çizgilerle birbirinden ayrılmış cinsiyet rolleri söz konusudur. Romandan alıntılanmak gerekirse, “Mülk sahibi sınıfların erkek üyelerin cinsel kullanımı için saklanan kadınlar, mülksüz sınıfın insanları tarafından kendilerine akşam yemeği sunulana dek bütün gün kumsalda yatar” (Le Guin, 2014: 41-42). Kadının ikincil konumda, değersiz görüldüğü ve bu durumun toplumsal varoluşun farklı uzantılarında yansımalarının olduğu bu gezegende, kadın ve erkeğin iktidara erişimi konusunda bir farklılık ve eşitsizlik çok sarıh bir biçimde görülür. Kadınlar Urras'ta kendi hayatlarının öznesi olmadıkları gibi, kendilerini tanımlayabilmek ve özerk bir kimlik edinebilme mücadelesi içinde de değildir. Bu hâkim düzen hem kadın hem de doğa üzerindeki tahakkümün en uç dışa vurumunu temsil eder.

Gezegende kadınlar üniversite ve devlet kademelerine kabul edilmez, kendilerine biçilen ve dayatılan bu rolü kabul etmek zorunda kalırlar. Yine Urras'lı bir erkeğin Shevek'e şaşkınlıkla sorduğu: “Dr. Shevek, sizin toplumunuzda kadınlara aynen erkeklere olduğu gibi davranıldığı doğru mu?” (Le Guin, 2014: 21) sorusu gezegende kadınların konumunu gözler önüne sürer. Gezegende yaygın cinsiyetçi zihniyet, bir kadının bir erkeği ancak başka bir şeyle takas edebilirse özgür bırakacağını ve bütün kadınların mülkiyetçi olduğunu öne sürer. Onlara göre kadınların yaşam boyu eşitlik arayış ve talepleri, ataerkil zihniyet nezdinde ‘sahiplenici’ konumda olmaları ve çocuk sahibi olma istekleri onların mülkiyetçi hisler taşımasının yansımalarıdır. “Eril belirlenimiyle dünya, tanımak istemediğini ve yadsıdığını, dolayısıyla zayıf kıldığını kolayca ve kestirme yollarla dışta bırakmakta ya da göz ardı edebilmektedir. Onun varoluşunu da kendi ölçülerıyla, kendi

değerleriyle/anlamlarıyla belirlemektedir” (İyi, 2006: 12). Bu gezegende hâkim olan ve derinlere kök salmış olan eril varoluş cinsiyet ayrımcılığını sürekli tetikler ve ona kaynaklık eder; kadınlara belli rol ve özellikler atfedilmiştir. Ataerkil zihniyetin şekillendirdiği zihniyet ve toplumun kendine biçtiği rolün dışına çıkan bir kadın Urras'ta ‘kadın’ gibi görülmez. Shevek çok daha farklı bir ‘toplumsal organizma’ dan geldiği için bu eril bakış açısını garipser. Urras'taki kadınların, kendi giyim seçimlerinde erkeklerin cinsiyetçi ve onları bir arzu nesnesine indirgeyen hegemonik bakışından etkilenmelerine, sürekli erkekler tarafından denetlenmelerine, açık bir toplumsal cinsiyet ayrışmasıyla karşılaşmalarına tepki göstermemelerine şaşırır. Bu merakını gidermek için de burada tanıştığı bir kadın olan Vea'ya sordukları anlamlıdır:

Toplumunuzdaki her şey erkekler tarafından yapılıyor sanki. Endüstri, sanat, yönetim, hükümet, kararlar. Bütün yaşamınız boyunca da babanızın ve kocanızın adını taşıyorsunuz. Erkekler okula gidiyorlar, siz gitmiyorsunuz; hepsi öğretmen, yargıç, polis, hükümet üyesi oluyorlar, değil mi? Neden her şeyi denetlemelerine izin veriyorsunuz? Neden istediğinizi yapmıyorsunuz? (Le Guin, 2014: 185).

Shevek, bir toplumun yarısını oluşturan insanları aşağı düzeyde görmeye ve kadınların işleriyle erkeklerin işlerini ayırmaya bir anlam veremez. Onun yaşadığı Anarres'te, kişiler işlerini yetenek, ilgi ve kendi kapasitelerine göre seçerler. Kadınlar da kendi bedenleri, konumları, eylemleri kararları üzerinde tasarruf ve söz sahibi hakkına sahip tek varlıklardır. Urras toplumu, cinsiyete dayalı tahakkümün, eril tahakkümün, toplumsal normlarla bir iktidar biçimi olarak pekiştirildiği bir toplumdur. Bir bakıma, cinsiyetler arası kutupsal karşıtlığın var olduğu ve yeniden üretildiği bir uzam özelliği gösterir. Toplumsal kurumların erkeklerin elinde olduğu bu ataerkil toplumda bireyler, eril otoritenin tektipleştirici söylemleri aracılığıyla gezegendekiler cinselliklerini normlara uygun biçimde yaşamaya koşullandırılır. İktidara dair yapılan genel saptama gezegendeki mevcut yapıyı da açıklar: “İktidar hiyerarşisi, toplumsal cinsiyet üzerinde temellenir” (Çakır, 2007: 452). Gezegende kadın olmak salt cinsellik boyutuna indirgenir ve kadın cinselliği bir aşağılama ve fetişizm aracı haline getirilir. Bu toplumsal yapı içinde evrensel, rasyonel özne ve akıl erkekliğe atfedilir. Cinselliğe yönetme, hâkim olma ve tahakküm kurma boyutunda bakılması sonucunda kadınlara dair indirgemeci ve cinsel aşağılama içeren söylemlerle örülü bir bakış açısı hâkimdir. Gezegende eril tahakkümün farklı suretlerde ortaya çıkan sistematik şiddetine uğrayan ve kırılğanlaştırılan bedenler olarak ancak var olabilen kadın ve eşcinsellerin öznellikleri, tecrübeleri ve kimlikleri yok sayılır. Hâkim düzenleyici norm ve statüko çerçevesinde meşru olan/meşru olmayan, ideal olan/ideal olarak sınırları çizilip

sınıflandırılan cinsel yönelim ve yaşam biçimleri arasında kaçınılmaz olarak bir ayrım, hiyerarşi vardır ve bu kültür sürekli yeniden üretilir. Le Guin, *Mülksüzler*'in ana karakteri Shevek aracılığıyla bu durumu bir eleştiriye tâbi tutar. Kadınlar normatif kadınlık anlayışına ilişkin baskıcı beklentilere fazlasıyla maruz kalırlar. Gezegendeki toplumsal hayatta, “arzunun sistematik olarak tertip edilmesi” (Erkol, 2019: 57) durumu söz konusudur ve bireylerin bilinçlerine ve kolektif bilinçaltlarına kök salmış kodlar hâkimdir. Cinsiyet hiyerarşisinin ve heteronormativitenin getirdiği normatif kalıplar gezegendeki tüm ilişki biçimlerine sirayet eder.

3.3. CİNSİYETSİZLİK VE TOPLUMSAL CİNSİYETSİZLİĞİN GEZEĞENLERE YANSIMASI

Karanlığın Sol Eli ve *Mülksüzler* romanlarının anlatı biçimi birbirine benzer. Özlem Ezer lineer-çizgisel anlatıyı, “zamandizinsel, kronolojik, yani olayların oluş sırasına göre seyreden anlatıları niteler. Çizgisel ya da lineer, kağıt üzerinde bir doğru ile çizilebilecek anlatılardır; yani iniş-çıkışlar ve zamanda geri dönüşler yaşanmaz” (Ezer, 2019: 245) olarak tanımlar. Her iki romanında da Le Guin, çizgisel anlatı yerine döngüsel bir anlatı tarzını kullanır. “İkiliklerin zıtlık değil, geçişlilik ilişkisinde olması” (Ezer, 2019: 247) görülür romanlarda. *Karanlığın Sol Eli* romanındaki Gethen ve *Mülksüzler* romanındaki Anarres gezegenleri arasındaki cinsiyet bağlamındaki en temel benzerlik her iki uzamda da üstün/aşağı, etken/edilgen, sahip olan/sahip olunan gibi dikotomik ve hegemonik bağların, ataerkil sistem ve onun yansıması eril şiddetin olmamasıdır. Hem Gethen hem de Anarres'te, “ikiliklerin zıtlık değil, geçişlilik ilişkisinde olması” (Ezer, 2019: 247) hali mevcuttur. Le Guin bu koşulları Gethen'de toplumsal cinsiyetsiz bir uzam, androjeni, queer bedenler kanalıyla, Anarres'te ise anarşizm, feminizm ve Taoist felsefenin etkisiyle toplumsal cinsiyet rejimi ve bunun getirdiği rollerin, baskı sınırlılıkların varlık bulmadığı bir uzam kurgulayarak gerçekleştirir.

Karanlığın Sol Eli'nde Gethen ve *Mülksüzler*'de Anarres'te cinsellik edimi sahip olma, iktidar kurma, salt üreme veya toplumsal yapı içindeki işlevinden tamamen bağımsız düşünülür ve yaşanır. Her iki gezegende ebeveyn ve çocuklar arasındaki bir bağ ve otorite simgesi bir baba figürü yoktur. Her iki uzamda da dayanışma ve yardımlaşma için kişiler arasında bir kan bağı koşulu aranmaz. Cinsiyetli

varlıkların olmadığı Gethen gezegeninde bir cinsiyet tanımlaması, biçimlendirmesi ve buna dair sınırlayıcı rol ve kalıplar bulunmaz. Taburoğlu, Foucault'nun cinsiyet ve cinselliğin kişinin bedensel varlığına dair bir 'sıfat' değil, 'eylem' olarak varsayılması tezinden hareketle; "cinsiyet, sahip olunan değil, eylem halinde yaşam bulan, bedensel icralar ve arzunun değişken doğası içerisinde şekil bulan bütünsel bir kimliğin bir parçasıdır" (Taburoğlu, 2013: 14) görüşünü vurgular. Bu bağlamda da Gethen'de cinsiyetsiz bedenler cinsel icralar kısa bir süreliğine 'şekil' bulur.

Gethen gezegeninde *kemmer* döneminde cinsel birliktelik için karşılıklı arzu ve rıza/kabul şartı olduğu için cinsel istismar ve şiddet yoktur. "Tecavüz, kadınlar üzerinde iktidarın göstergesi olan, kadınlığın ezilmesinde ifade bulan ve iktidar ilişkilerinden kaynaklanan cinsel nitelikli bir şiddettir" (Özdemir, 2010: 75). Gethen'de ataerkil bir sistem hâkim olmadığı için bu sistemin çıkarlarını ve hiyerarşisini sürdürmesinde merkezi bir rol oynayan eril şiddet de meşru bir toplumsal pratik olarak yer almaz. Kişiler arası ilişkilerde toplumsal cinsiyet kaynaklı hegemonyanın olmadığı Anarres'te de bedenleri baskı altına alan uygulamalar, şiddet pratikleri ve toplumsal inşalar yoktur. Her iki gezegende de cinsel taciz, istismar veya sistematik şiddet yoktur. Bunun yanı sıra Anarres ve Gethen'de seks işçiliği yapılmaz. Freedman, Gethen'de bu durumu şöyle açıklar: "Androjenlerin yaşadığı bu toplumda herkes istediği zaman kadın veya erkek olabildiği için seksle bağlantılı meslekler bulunmadığı anlamına geliyor" (Freedman, 2016: 10). Mülkiyet ve para gibi kavramların hayatta bir karşılığı olmadığı anarşist Anarres'te de böyle bir meslek grubunun olmadığı gayet anlaşılabilir bir durumdur. Anarres ve Gethen'de pornografiye dair bir yaklaşım veya göndermeye her iki romanın kurgusunda ratlanmaz.

Bunun yanı sıra Gethen'de savaş ve başka toprakları fethetme, sömürme veya istila etmek gibi anlayış ve pratikler yoktur. Böyle bir gezegende kahraman ve savaşçı bir ruhtan da söz edilemez. Daha da önemlisi Gethen'liler savaş kavramını bilmedikleri için bunun karşılığı olan bir kelime de konuştukları dillerde yer almaz. Le Guin tüm bunların toplumsal cinsiyeti ortadan kaldırmanın bir sonucu olduğunu ileri sürer (bkz. Lothian, 2006: 389-390). Ataerki ile bütünleşmiş militarizm, erkeklere savaşçı, güçlü olmak, fethetmek ve hükmetmek gibi pek çok rol biçer. Pınar Selek'in de ifade ettiği gibi, "Militarizm, ataerkil inanç ve yapıların meşruiyetine, gücüne, özgünlüğüne göre şekillenir; söylemini, değerlerini, ritüellerini bundan beslenerek

oluşturur” (Selek, 2015: 123). Tarih boyunca gerçekleşen sayısız savaşta düşman imparatorluk, devlet veya orduya mensup kadınların savaş galibiyetine verilen bir ödül olarak görülüp sistematik tecavüze uğradığı göz önüne alınırsa Le Guin’in bu saptamasının yerinde olduğu söylenebilir. Devlet, ordu, polis, istihbarat teşkilatlarının ve iktidarın olmadığı anarşist uzam Anarres koşulsuz bir şiddetsizlik ve barış temeline dayanır. Anarşizm, “kişinin kendi bedeni üzerindeki egemenliği, çekirdek aileye ve heteroseksüelliğe alternatifler, ebeveynleri ve çocukları özgürleştirecek yeni yöntemler, ekolojik mücadele, ekonomik özgür irade, mülkiyet, bağımsızlık” (Öğüt, 2013: 90) üzerine kurulu bir düşünce biçimidir. Bu tanımdan da hareketle Anarres’teki cinsel kimlik ve cinsel yönelim özgürlüğünün en temel kaynağının anarşizm olduğu söylenebilir.

Karanlığın Sol Eli’nde Genly Ai’nin savaş olgusuna dair söyledikleri bu noktada önemlidir: “Savaşın tamamen eril bir yer değiştirme, muazzam bir ırza geçme olduğunu düşünerek ırza geçilen kadınlığı mı yok etmeye çalıştılar? Kış’ta bir kış geçirip Buz’un yüzünü gördükten sonra bir insanın zafer ve fetihlere değer vereceğinden kuşkuluyum” (Le Guin, 2014: 91). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerinin olmadığı Gethen toplumunda az da olsa rekabet, kavga veya şiddet olur. Buna karşın gezegende acı, kan, kıyım, kayıp, kitlesel şiddet ve hükmetme üzerine kurulu katliam, sömürgeci fetih, istila ve savaşların oluşturduğu eril kahramanlık öykülerine yer yoktur (bkz. Le Guin, 2013: 29-30). Le Guin bu durumu şöyle ifade eder:

Her şey, savaşız bir toplum, insanların savaş tabiriyle düşünmediği bir toplum hayal ettiğimde başladı. Cinayetler ve baskınlar oluyordu ama savaşlar kesinlikle yaşanmıyordu. Bunlar ne tür insanlar olabilirdi? Bu noktada androjen bir toplum fikri geldi aklıma. Kitaptaki bir karakterin dediği gibi, savaş yanlış yerleştirilmiş eril üretim olan faaliyettir, erkeklerin yaptığı ve kadınların yapmadığı bir şeydir. (...) Savaş, uçsuz bucaksız bir tecavüzdür (Freedman, 2016: 88).

Gethen’de ekonomik ve toplumsal ilişkiler bağlamında kölelik, sömürü, yağma, sosyal ve sınıfsal hiyerarşiler yoktur. Gezegendeki iki ülkede (Karhide ve Orgoreyn) mevcut olan kral, parlamento ve ordunun sınırsız bir gücü veya otoritesi bulunmaz. Gezegende kontrolsüz büyüme, ilerleme ve kalkınma üzerine bir ekonomik ve politik bir anlayış ve hızlı tüketim de yoktur. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet düzeninin olmaması, doğal olarak cinsiyeti de bir erk veya hâkimiyet aracı olmaktan çıkarır. Bunun sonucunda da toplumsal cinsiyete bağlı rol ve eşitsizlik üzerine kurulu pratikler yer almaz. Sabit, ikili ve eşit olmayan cinsiyet kurgusuna dayalı cinsiyetçi

toplumsal ilişki kalıpları gezegende yoktur (bkz. Le Guin, 2013: 29-30). Anarres'te Tanrı, otorite ve erk tarafından yukarıdan aşağıya dayatılan yasa, düzen veya kurallar yoktur. Bunun yerine, nesnelere bünyelerinde zaten mevcut olan ancak bulunmaları ve keşfedilmeleri gereken estetik ve etik yasalar vardır (bkz. Akkartal, 2017: 67). Benzer biçimde hegemonik ve eril devlet erki, kutsal vatan ve makbul vatandaş söylemleri gezegende mevcudiyet bulamaz.

Anarres ve Gethen'de kalıtsal miras kavramı yoktur. Anarres'te çocuk sahibi olmanın ahlaki bir tanımı veya vasfı yoktur ve bu noktada kadınlara özel bir sorumluluk veya yükümlülük dayatılmaz. Her iki gezegende de cinsellik anlayışı ve pratiği arzu ve haz temellidir. Anarres'te ilişkiler evlilik veya üreme odaklı değildir ve aynı zamanda aynı cinsiyetten kişiler arasında da birliktelikler yaşanır. İdeal aile diye bir kavramının olmadığı gezegende ilişki bağları, paylaşım veya yakınlıklar mevcut cinsiyet ilişkilerine, biyolojik bağlara veya aile bağlarına dayanmaz. Le Guin çizgisel, zaman dizinsel ve tek sesli geleneksel dilin kalıplarına meydan okuyarak özgün bir anlatı biçimi geliştirir ve adeta yeni diller yaratır. Yazar, yarattığı bu özgün dilde sözcükleri bir ruh halini yakalamak için kullanır (bkz. Freedman, 2016: 181). Örneğin, Genly Ai ismini kurgularken Ai isminin telaffuzunun (İngilizce telaffuzu /aɪ/) İngilizce 'eye' (Türkçe karşılığı göz) ve yine İngilizce 'I' (Türkçe karşılığı ben) kelimeleri ile aynı olmasını bilinçli olarak yaptığını ifade eder. Genly Ai, 'ben' veya 'kendi' olarak gittiği 'öteki' bir uzama önce 'kendi' gözleriyle sonra ise 'öteki'nin gözlerinden bakar.

Gethen'de yaşayanlar geçmiş ve geleceğe değil, sadece şimdiye ve anı yaşamaya odaklanırlar. İkilikler ve karşıtlıkların çatışması, hegomonik ilişki biçimleri yerine uyum, denge, çoğulculuk ile eşitlikçi ve özgürlükçü bir anlayış egemendir. Gethen toplumu, toplumsal cinsiyetle yüklü hegomonik bir dilin kullanıldığı modern dünyanın okurları için yeni, farklı ve yabancıdır (bkz. Le Guin, 2013: 84-86). Aidiyet, sevgi, aşk, ilişki ve arkadaşlık gibi kavramların değişip cinsiyetin bir otorite aracı olmaktan çıktığı gezegende, toplumsal cinsiyet etkileşim kalıplarının hiçbirisi yoktur ve toplum, bireylere cinsiyetine bağlı olarak kendini toplumda nasıl görmesi veya görmemesi gerektiği türünden sorgulamadan genel kabul görmüş, içselleştirilmiş ve dayatılmış kuralları öne süremez. Romanda geçen, "Bir erkek erkekliğinin dikkate alınmasını ister, bir kadın kadınlığının takdir edilmesini ister, bu dikkat ve takdir ne kadar örtülü, ne kadar dolaylı olsa da. Kış'ta böyle bir şey olamaz. Bir insan sadece insan olarak dikkate alınır ve değerlendirilir, ürkütücü bir deneyim bu" (Le Guin,

2014: 89) aktarımı bu anlayışın bir yansıması olarak görülebilir. Gezegendekiler istisnai durumlar hariç, toplumsal soyutlama, sözel veya fiziksel baskı gibi yaptırımlarla karşılaşmazlar Bütün bunlara sebebiyet veren ise cinsiyetsiz/toplumsal cinsiyetsiz olma halidir.

Mülksüzler'de ise yazar, ataerkilliği yansıtan bir gezegende Le Guin, ilkel anlamıyla ataerkilliğin adaletsizliğini başka hiçbir ifadenin yapamayacağı zekice ve ikna edici şekilde gösterir. Benzer biçimde, dişil bir gezegende de okur daha adil bir dünyada dolaştığını komünal yaşamın uygulanışıyla, kadınların seslerini duyurabilmesi ve otonom olmasıyla hisseder. Bu da gerçek okurun feminizmle ilişkili olan anarşizme yakın bu konumu denemesini mümkün kılar.

Her iki romandaki 'eril' ve 'dişil' uzamlara bakıldığında, *Karanlığın Sol Eli*'ndeki Gethen gezegenindeki iki ülkeden biri olan Karhidenin diğer ülke Orgoreyn'e göre daha dişil özellikler barındırdığı söylenebilir. William Marcellino'nun Ellen Peel'dan aktarımı ve yorumuyla;

Le Guin cinsiyet alanını toplumsal cinsiyet ayrımlarını kırmak ve karşılıklı bağımlılığı teşhir etmek için de kullanır. Feminist retorik üzerine çalışan akademisyen Ellen Peel, feminist ütopyacı yazında 'coğrafyanın cinsiyetleri temsil ettiğini' ileri sürer: 'Dişil yerler kadınları, erkek yerler erkekleri temsil eder; iki yer arasındaki ilişki de kadınla erkek arasındaki ilişkiyi temsil eder' – örneğin, ataerkil ya da feminist bir iktidar ilişkisini (Peel, 2002: 42; Akt. Marcellino, 2009: 206).

Gezegendeki diğer ülke Orgoreyn'in ise daha eril nitelikler barındırdığı söylenebilir. Peel ve Marcellino'nun kavrayışları bu noktada önemlidir;

(...) Orgoreyn yerkürel elçi Geny Ai'nin gözünden düzenli ve rasyonel (yani eril) görünür; ya da Peel'in dile getirdiği şekliyle 'erillik ve erkeklerle ilişkilendirilen toplumsal cinsiyet geleneklerini akla getirir: düzen, akıl, ışık ve doğrudanlık' olarak. Bu toplumsal cinsiyet alanlarını öncelikli kılması ya da kılmaması, kitabın başında ataerkinin ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi altında bir tavır içinde olan anlatıcı Genly Ai'nin görüşlerini yansıtır. Anlatının ilerleyen kısmında, eril Orgoreyn'in baskıcı ve militer özellikleri ortaya çıktıkça ve Karhide'ye kıymet verildikçe bu öncelikler tersine döner. Ne var ki bu cinsiyetçi alan salt iyi/kötü ikiliğinden ibaret değildir. Orgoreyn'in Genly Ai için ölümcül olması gibi, Karhide de Estraven için ölümcüldür çünkü orada yasaktır. Ne dişil Karhide ne de eril Orgoreyn kendi başına yeterlidir. Bu gerçek, Genly Ai ve Estraven'in geçmesi gereken devasa buzul olan Gobrin Buz Tabakası'nda daha bariz hale gelir. Anlatının en güçlü ve en etkileyici kısımları bu buzul tabakasında geçer: Cinsiyetler arasındaki karşılıklı bağımlılık üzerine olan bu bölümlerde buzul, toplumsal cinsiyet karşıtlıkları içindeki üçüncü terim olarak belirir. Burada, Estraven ve Genly Ai, sadece birinin hâkim olduğu ülkelerinden ayrılmış, kendilerini hem karanlığın hem de ışığın hâkim olduğu bir yerde bulmuş haldedirler. Karanlığın Sol Eli'nde karanlık dişiliği, ışık ise erillği sembolize eder (Peel, 2002: 133; Akt. Marcellino, 2009: 206-207).

Gethen’de cinsel özneler esnek, değişken, istikrarsız ve akışkandır. Bunun yanı sıra bünyelerinde sayısız çeşitlilikte davranış, rol, tutum ve özellik barındırırlar. Queer kuramcılar, “cinsel sabitliklerden, tutarlılıklardan uzaklaşmayı bütünsel bir özgürleşmenin parçaları sayarlar” (Taburoğlu, 2013: 14). Queer bakışa göre, “cinsellik, biçim bulmamış bedenleri işaretlemenin, onları türlü söylemlerin içerisinden şekillendirmenin olanaklarını sunar” (Taburoğlu, 2013: 14). Bu bağlamda Gethen’de queer varoluşların yaşam bulduğu görülebilir. Gezegende dikotomik bir örüntü dâhilinde konumlandırılmamış bedenler, “muğlak, geçişimli, melez, grotesk ve norm dışı” (Tiftik, 2019: 51) özellikleri ile queer nitelikler barındırır. Yazar kurgusal düzlemde cinsiyet ve cinsel kategorileri reddetmeyi merkeze alarak verili, dayatılan ‘doğrular’ı bir nevi yapısısöküme uğratma denemesine girişir. Queer kavrayış için öne sürülen; “cinsiyetin ‘söylemsel olarak inşa edildiğini’ ve bu yüzden ‘söylemsel olarak’ yapısının sökülebileceğini iddia ediyorlar” (Wolf, 2012: 178) görüşü *Karanlığın Sol Eli*’nde vücut bulmuş denilebilir. Cinsiyetli bir varoluşa sahip Genly Ai’nin açmazı bir anlamda cinsiyetli okurun da açmazı sayılabilir. Hem Genly Ai Gethen’de bulunduğu andan itibaren hem de okur kurgusal metin aracılığıyla toplumsal cinsiyet kimliği ile mücadele eder. Bu ‘öteki’lik hali burada toplumsal cinsiyete dair karmaşık bir metafor halini alarak yabancı ve belirsiz biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerini merkez alır. Le Guin, ikili karşıtlıkların paradigmatik sistemine yönelik bir karşıt eleştiriyi ortaya koyar ve ihlal ettiği bu dikotomik sistemi okurun daha önce görmediği bir biçimde görmesini sağlar (bkz. Pennington, 2000: 352). Queer bir kavrayış ile, mutlak ve sabit olarak kabul edilen ve bir yandan da hegemonya aracı olarak kullanılan cinsiyet kimliklerinin söylem tarafından kurgulanan ötekileştirme, dışlama ve şiddet pratiklerine de karşı çıkma imkânı bulunur (bkz. Kineşçi, 2018: 62). Işıl Baş’ın Virginia Woolf’un *Orlando* (1928) romanı için yaptığı, “cinsiyet kategorilerinin ayırıcı sınırlarını geçirgen hale getirir” (Baş, 2014: 82) değerlendirmesi *Karanlığın Sol Eli* için de geçerli sayılabilir. Queer kuramının, “bedensel özelliklerle cinsiyet kimliği arasındaki belirlenim ilişkisini zorunlu olmaktan çıkararak” (Yardımcı, 2014: 300) anlayışının, “arzu, özdeşim kurulan cinsiyetin karşıtına akmak zorunda değildir” (Yardımcı, 2014: 300) tezi bu noktada *Karanlığın Sol Eli* romanında geçerlilik kazanır. Genly Ai’nin arzu nesnesinin sabit bir halken değişken bir hale evrilmesi ve performatif bir varlık olarak cinsellik normlarını ihlal etmesi onu, eril ve Apollonik bir karakter özelliği gösterirken queer bir karaktere dönüştürür denilebilir.

Mülksüzler'de Anarres de Gethen ile benzer bazı özellikleri bünyesinde barındırır. Anarres'te de toplumsal cinsiyet rejimi hayat bulmadığından dolayı cinsiyet hiyerarşisi, zorunlu heteronormativite, ikili cinsiyet algısı, sistemi ve yarattığı normatif kalıplar yoktur. Anarşist ve otonom Anarres, özgürlük temelli ve belirli bir forma sokulamayan, devingen varlığı ile dişil, Dionizyak özellikler gösterir. Devletçi, kapitalist ve baskıcı bir politik rejimin hüküm sürdüğü Urras'ta ise ataerki tüm unsurları ile önelere ve kurulan ilişkilere yansır:

Ataerkilliği yansıtan bir ülkede, Le Guin ilkel anlamıyla ataerkilliğin adaletsizliğini başka hiçbir ifadenin yapamayacağı zekice ve ikna edici şekilde gösterir. Benzer biçimde, dişil cinsiyetine sahip bir gezegende de okura, kendisinin daha adil bir dünyada dolaştığını komünalizmin uygulanışıyla, kadınların seslerini duyurabilmesi ve otonom olmasıyla hisseder. Bu da gerçek okurun feminizmle ilişkili olan anarşizme yakın bu konumu denemesini mümkün kılar (Marcellino, 2009: 205).

Urras, bu bağlamda bireyciliğin, kuralların, sınırlamaların hâkimiyetine dayalı, baskı yüklü ve değişmez yapısı ile eril, Apollonik unsurlar barındırır. Urras, aynı zamanda verimli ve düzenli bir uzam özelliği gösterir. Buna karşın dişil Anarres ise, çorak ve dağınıktır. enüz oluşumunu tamamlanmamış unsurları bünyesinde barındırır, sabit, kurulu bir uzam özelliği göstermez. Çoğulluğa ve değişime dayalı Dionizyak bir uzamdır.

Gethen'i Anarres'ten ayıran en belirgin özellik ise gezegende eşcinsel ilişki pratiğinin yaşanmamasıdır. Bu heteronormatif cinsel pratiğin bir eksiklik olduğu aşikârdır ve bu çalışmanın ilerleyen bölümünde tartışılacaktır. Hem *Karanlığın Sol Eli* hem *Mülksüzler*'in barındırdığı güçlü dramatik boyutlar, kurgulanan karakterlerin derinlikleri, Le Guin'in kendine has kelime dağarcığı ve metaforlardan oluşan kurgusal dünyası okuyucuyu bu farklı cinsiyet (siz) hallerinin olduğu anlatı evrenine çeker.

3.4. ROMAN KARAKTERLERİNİN CİNSİYET/TOPLUMSAL CİNSİYET ALGILARI

Anarres gezegeninden karşıt gezegen Urras'a gelen *Mülksüzler* romanının ana karakteri Shevek biseksüel bir erkektir. Takver adlı sevgilisi ve bu birlikteliktен çocukları vardır. Geçmişte eşcinsel bir erkek olan yakın arkadaşı Bedap ile de bir birliktelik yaşamıştır. Bedap ile olan dostluğu cinsel kimliğinden azâde ve onun için çok özel bir konumdadır. Shevek'in annesi Rulag, bilimsel çalışmalar üzerinde

yoğunlaştığı ve onu aramadığı için aralarında çok fazla bir bağ yoktur. Shevek içten içe bunun öfkesini hisseder. Babası Palat ile daha kuvvetli bağları vardır (bkz. Yiğit, 2019: 150-151). Shevek, konuk olduğu bu eril uzam Urras'taki aterkiye dayalı değer, tutum, davranış ve ilişkileri onaylamaz, buradaki hâkim/egemen erkeklik normlarını reddeder. Gezegendeki eril tahakkümün işleyişi onun için çok uzak ve yabancısıdır, dolayısıyla bu sistemi anlamlandıramaz. O, tahakkümcü egemen erkeklik pratiklerine direnen ve hegemonik erkekliğin karşıtı bir anlayışın temsilcisidir.

Karanlığın Sol Eli'nde Genly Ai de tıpkı *Mülksüzler* romanındaki Urras'lılar gibi toplumsal cinsiyete dair klişelerin zihninde, algısında dayattığı eril önyargı ve sınırlara hapsolmuştur. Berktaş'ın genel ifade ettiği, "(...) eril bilincin düzen verme yetisine sahip, ayrıcalıklı bir akıl biçiminde biricik hakikat olma iddiası" (Berktaş, 2019: 258) onların bakışında vücut bulur. Ataerkil düzenin değer ölçütlerini benimseyen Genly Ai ve Urras'lılar cinsiyet eşitsizliğini sorgulamazlar. Urras, hegemonik erkeklik kavramının vücut bulduğu bir uzam özelliği gösterir. Kültürel ve ideolojik alanda kadınlığın duygusal, bağımlı olanla ve özel alanla ilişkilendirilmesinin yansımaları hem Urras'lı erkeklerin hem de Dünyalı Genly Ai'nin tutum ve davranışlarında görülür. Her iki romandaki bu erkek karakterlerin bakışında, erkeklik mefhumu başarı, güç, otorite ve kamusal alanla ilişkilendirilmiştir. Urras'ta erkeklerin kadınlar üzerindeki güç ve kontrol uygulanmasını içeren hâkim durumunun sürdürülmesi ve güçlendirilmesi ile ilişkilendiren eril bir cinsellik anlayışı egemendir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde kurulan cinsel pratikler ve kadınlara atfedilen ikincil konum, onların bu gezegende cinsel kullanım aracı/meta olarak kurgulanmalarında, iradesiz hale getirilip nesneleştirilmelerinde ve eril arzuların tahrik ve tatmininde temellenir. Bu eril bakış toplumsal cinsiyet rejiminin tahakküm stratejileri sayesinde adeta doğallaştırılır. Genly Ai, alışıldık cinsiyet normlarını benimseyen ve bunları taşıyan biri olarak cinsel kimliğine 'uygun' davranış ve tutumlar içindedir. Cinselliğini varoluşunun, kimliğinin doğal, belirli, tutarlı, sürekli ve değişmez bir özü ve göstergesi olarak kabul eder. Erkekliğin inşasında rol oynayan, "yüceltilmiş erkeklik söylemi, kahramanlık imajı, ölçsüz başarı istemi, yüksek cinsel performans istemi, kariyer bakımından yeterli olma ve sağlıklı olma" (Çelik, 2016: 11) gibi unsurlar Genly Ai'de ve Urras'taki erkeklerde mevcuttur. Bu durum söylemlerine de yansır. İndirgemeci, biyolojik özcü ve kategorize edici bakışları onların tüm hayatlarına ve ilişkilerine sirayet eder. Genly Ai'nin Urras'lılardan farkı ise, Gethen

yolculuğunun ona çok farklı bir toplumda yaşanan cinsiyetsizlik, toplumsal cinsiyetsizlik halini, bunun hayata ve ilişki örüntülerine sirayet eden müspet etkilerini görme imkânı vermesidir. Dilara Çalışkan'ın genel ifade ettiği, "(...) en basit noktadan başlamak belki de normatif hakikatlerin maddeleştirdiği bedenlerimizin neler arzuladığını dinlemek için önemli bir fırsat" (Çalışkan, 2019: 310) düşüncesi onun hayatında geçerlilik kazanır. Bu fırsat da onun kendi anlam, algı dünyası, zihin ve yaşam pratiğinde olumlu anlamda değişim ve dönüşüm sağlar.

Genly Ai Gethen'e ilk gelişini ve gezegendeki androjen varlıkları ilk gördüğünde hissettiklerini aktarırken bir anlamda öz eleştirisini yapar. Başlangıçta gezegen sakinlerini onların gözünden görme noktasından oldukça uzak hisseder kendini. Androjen Gethen'lileri ilk olarak 'erkek', sonrasında ise 'kadın' olarak algılar, anlamlandırır çünkü cinsiyetli bir varoluşa sahip bir Dünyalı olarak ikili cinsiyet kurgusunun zihninde yarattığı etkilerden sıyrılması oldukça zordur. Normatif ve zorlayıcı toplumsal cinsiyetlendirme pratiklerinin ürettiği heteronormatif tahakküm ve sınırlama ve düzenlemelerin etkisi altındaki Genly Ai öznenin de, tâbi olunanın da eril olduğunu varsayar (bkz. Direk, 2015: 78-81). Genly Ai, Gethen'lileri özellikle rahatsız edici anlarda aktarırken onların dişil yönlerini vurgular. Genly Ai, bir süre sonra Orgoreyn'deki iktidar tarafından bir tehdit unsuru olarak algılandığı için yakalanır. Yakalanışı sonrası bir kamyon içinde diğer tutuklular ile çalışma kampına nakledilirken yanında bulunan Gethen'li tutuklulardan biri *kemmer* evresine girer, dolayısıyla bu yolla bir cinsiyet kazanır. Genly Ai, androjen Gethen'liyi başta erkek olarak algılar ancak bu kişinin *kemmer* evresinde bir kadına dönüşmesi ve kendisine kur yapması karşısında hafif bir tiksinti duyar. Androjen kişinin dişil bir varlığa dönüşmesi Genly Ai'nin kullandığı dile de yansır; onu olumsuz olarak tasvir eder. Onu kendi ilgisine ve korumasına muhtaç, bağımlı bir varlık olarak addeder. Çalışma kampına diğer Gethen'liler ile birlikte götürüldüğü yol boyunca Genly Ai, onları güçsüz, karar verme ve harekete geçme yetisinden uzak, iradesiz varlıklar olarak nitelendirir. Kampta Gethen'li tutuklulara *kemmer* dönemine girmemeleri için ilaç verildiğini keşfeder. Cinsiyetçi bir bakışla kendini onlarla kıyaslar ve onlardan üstün görür, onları dişil imgelerle betimler. Genly Ai için androjeni reddetmek bir bakıma ona yabancı olanı, ötekiyi reddetmektir. Kendi eril kimliğini burada bir ayrıcalık, bir üstünlük olarak görür (bkz. Farad, 1997: 64-65). Bütün bu yönleri onun Apollonik bakış ve özellikler taşıdığına göstergesidir.

Gezegendeki çok soğuk ve çetin hava koşulları bir süre sonra Genly Ai'nin kendi kontrolünü kaybetmesine ve gittikçe daha da güçsüzleşmesine neden olur. Estraven onu çalışma kampından kaçıtır ve sırtında bir çuval gibi taşıyarak zorlu bir yolculuğa başlarlar. Bu aşamadan sonra Genly Ai'nin hegomonik, baskın, tahakküm kurmaya ve tâbi etmeye çalışan eril kimliği yerini androjeniye tâbi olan, var olabilmek için onun korumasına ihtiyaç duyan bir varlığa dönüşür. Estraven'in onu koruyucu, kollayıcı hali ve aralarındaki bu ortak yaşamsal bağın kendi eril kimliği için bir tehdit unsuru oluşturduğunu düşünür (bkz. Farad, 1997: 65-66). İronik bir biçimde androjen Estraven de cinsel organına çok fazla maruz kaldığı ve onu devamlı beraberinde taşıması gerektiği için Genly Ai'ye karşı acıma duygusu besler. Estraven bu zorlu yolculukta aralarında bir yakınlık oluşunca Genly Ai'ye 'kadın nedir'diye sorar. Genly Ai'nin bu soruya verebileceği çok açık ve anlaşılır bir cevabı yoktur. Ona, Dünyalıların kadın ve erkeği göz önüne alarak farklı beklentiler kurguladıklarını söyleyebilir. Estraven kadınların zihinsel olarak üstün olup olmadıklarını sorduğunda da cevabı bilmediğini belirtir. En sonunda ise kadın olmanın ne anlama geldiğini bilmediğini kabul eder. Kadınların onun için de bir yabancı ve öteki olduğunu kabullenir. Bünyesinde 'dişil' unsurları barındırdığı için Estraven'ın kendisine göre daha 'anlayabilecek' bir durumda olduğunu düşünür (bkz. Raas, 17.08.2015). Bir noktadan sonra ise Estraven ile Genly Ai arasındaki 'eril' ve 'dişil' sınırlar kalkar. Gethen'e gelişi ise onun zihnindeki cinsiyete dair kabulleri, toplumsal cinsiyet normlarını bir nevi tepetaklak eder ve yeniden bir anlamlandırma sürecine girer.

Genly Ai, hiyerarşi ve iktidar mücadelesine dayanan egemen erkeklik değerleri ve kültürel pratiklerinin tesiri altındadır. O, kadınların sürekli çeşitli biçimlerde denetim altında tutulması biçiminde eklemlenen ataerkil bir düzenden gelir. Gethen'de ise kendi erkeklik normlarıyla çatışmalı bir ilişki sürecine girer. Bu normların sorgulanması üzerinden Le Guin, cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve heteronormativitenin tüm açmazlarını Estraven merkezli ve Genly Ai'nin gözünden aktarır (bkz. Yanıkoğlu, 2008: 107-108). Genly Ai'nin kendi erkeklik tanımında fiziksel kuvvete dayalı başarı ve sonsuz bir arzu ve haz anlayışı önemli unsurlardır. Cinsiyetçi bir zihniyet örüntüsüne sahip olduğu için kendi tahayyül ve tasarımlarında bazı hal, eğilim, tutum ve davranışlar yaygın anlayışça 'eril' olarak nitelendirilen, bazıları ise 'dişil' olarak nitelendirilen özelliklere ve karşılıklara sahiptir.

Erkeklik kavramı, inşası ve hâkim erkeklik anlayışının dayattığı rollere değinmenin faydalı olabileceği düşünülmüştür. Akademisyen ve yazar Melek Göregenli'ye göre erkeklik;

(...) Bir kendilik tanımlaması olarak toplumsal cinsiyetin ilk deneyimleriyle kişisel kimliğin can alıcı bir bileşeni olarak inşa edilir. Erkek egemen kimliğin kişisel inşası ırka, sınıfa, yaşa ve diğer sosyal değişkenlere göre farklılaşsa da heteroseksüel erkekliğin inşası, aynı yaygın, sabit öz'le kendisini, iki uçta gibi görünen bu iki dünya görüşünde aynen tekrarlamaktadır (Göregenli, 13.04.2016).

Bu bağlamda, Genly Ai'nin yetiştiği aile ve toplumsal kültür, egemen anlayış, ilişkilendiği kişi ve toplumsal yapılar onun cinsiyet/erkeklik algısını şekillendirir. Herkesin androjen olduğu bir dünyada 'sabit cinsiyetli' biri olmak onun için oldukça zordur. O, Gethen dünyası için de bir 'yabancı' ve 'öteki' konumundadır. Aynı zamanda sürekli cinsellik yaşayabilme potansiyeline sahip bir Dünyalı olduğu için de Gethen'lilerin gözünde 'sapkın'dır. *Karanlığın Sol Eli* kurgu yoluyla, farklılıkları reddederek sindirme ya da kendisine benzetme ve eril tahakküm kurmaya dair çabayı giderme amacını güder. Bunu da romanın ana karakterlerinden Genly Ai'nin Gethen'de yaşayan, kendinden 'farklı' olana dair barındırdığı ön yargı, onları kendine benzetme çabası, kendi zihnindeki toplumsal cinsiyet rolleri ile algılaması ve yorumlaması kanalıyla okuyucuya yansıtır. Romanda toplumsal cinsiyet, Genly Ai'nin kendini bir özne olarak konumlandırışını, söylemini şekillendiren yapay bir kurgudur ve okuyucudan bunu sorgulamasını beklenir. *Karanlığın Sol Eli*, toplumsal cinsiyet kurgusuna karşı çıkar ve onu sorgular. Androjen Gethenliler, onları biçimlendirmek isteyen elçi Genly Ai'ye ve onun temsil ettiği eril yayılmacı, ilerlemeci zihniyete teslim olmazlar. Gethen, Dünyalı Genly Ai ve taşıdığı hâkim anlayışa göre adeta bir 'kara kıta' olarak adlandırılan Afrika gibidir (bkz. Farad, 1997: 62). Bir nevi keşfedilmesi ve şekillendirilmesi gereken, belki de yeni bir söylem ile yeniden kurulacak, ilkel, gizemli, tuhaf ve ayırksı bir uzamdır.

Karanlığın Sol Eli'ndeki diğer ana karakter Estraven ise buzulda beraber yaptıkları zorlu kaçış yolculuğunda etkileşim içinde olduğu Genly Ai'yi değiştiren ve dönüştüren bir konuma sahiptir. Geçmişte Estraven ile kardeşi Arek arasında, Arek'in intiharı ile sonuçlanan imkânsız bir aşk yaşanır. Arek, ensest yasağının olmadığı ancak kardeşlerin birbirine *kemmer sözü* vermesinin yan hayat boyu birlikte olmalarının yasaklandığı Gethen'de bu baskıdan dolayı Estraven'den ayrılmalarını kaldıramayarak intihar eder. Estraven bu durumdan kendini de sorumlu tutar. Daha sonrasında farklı

bir gezegenden gelen, ona çok yabancı ve ‘öteki’ konumunda olan, zihinsel, kültürel ve fiziksel olarak aralarında uçurum olan Genly Ai ile arasında duygusal bir bağ oluşur. İkisi, zorlu buzul şartlarında, herkesten uzakta, eşitliğe, birbirlerinin zayıflıklarını, farklılıklarını koşulsuz kabule dayalı, normların, kuralların ve önyargıların olmadığı bir duygusal yakınlık yaşarlar. Buna karşın Estraven’ın içtenliği, dürüstlüğü, yalınlığı ve saflığı Genly Ai’yi kendi rekabetçi, eril gururu ile yüzleştirir. Estraven ve Genly Ai arasındaki karşılıklı ilgi ve temasın seyri yabancılaşma ile bütünleşme karşıtlığını simgeler; ‘kendi’nin ve ‘öteki’nin keşfidir (bkz. Raas, 17.08.2015). Genly Ai başlangıçta Estraven’da gördüğü ‘dişil’-‘kadınsı’ bulduğu özelliklerinden dolayı onu küçümser ve kendini oldukça tekinsiz hisseder. Böyle bir kişinin onu yolculuk boyunca koruması ve kollaması yüzünden gururu incinir ve kendini faydasız hisseder. Estraven’in konumu, Bircan’ın genel ifadesiyle, “çatışmasız, dingin bir kahramanlıktır” (Bircan, 2017: 126). Onun bu korumacılığı, kendinden güçlü taraflarını görmek Genly Ai’nin erkeklik normlarına aykırı gelir (bkz. Yanıkoğlu, 2008: 110). Bu noktada Genly Ai’nin toplumsal cinsiyet rollerine ve cinselliğe bakışının geleneksel olduğu bir kez daha görülür. O, dikotomik anlayıştan sıyrılmayan, düşünüş ve davranışlarında Apollonik unsurlar taşıyan bir karakterdir (bkz. Axsom, 1997: 88-89). Le Guin, dayatılmış rolleri sorunsallaştırır. Genly Ai akıl ve mantık dünyasının temsili, Estraven ise duygular dünyasının bir temsili olarak algılanır. Aralarındaki eril-dişil, akıl-duygu karşıtlığı bir süre devam eder. Daha sonra ise bu belirgin kadın/dişil ve erkek/eril rolleri bulanıklaşır. Le Guin böylelikle, cinsiyetli olma halini ve kadın-erkek rollerini yapı sökümü uğratır (bkz. Talay, 2016: 162). Genly Ai, Estraven’in soyut düşünmemesinden, kendi deyimiyle ‘kadınsı’ yönlerinden başlangıçta rahatsız olur. Aynı şekilde fiziksel olarak kendisinden çok daha kısa ve kilolu olmasına rağmen zorlu yolculuk boyunca sergilediği dayanıklılık ve gösterdiği koruyucu, sahiplenici tavırlar da onda bir gerilim yaratır. Başlangıçta Genly Ai, Gethen halkını ve Estraven’i doğru ve tam boyutuyla olarak algılayamaz. Aynı durum Estraven için de geçerlidir; o da Dünyadan gelen bu ‘tuhaf’ kişiye anlam veremez çünkü androjen bir valığın, tek/sabit cinsiyetli bir insanı ve toplumu anlayıp kavrayabilmesi imkânsızdır. Genly Ai süreç ilerledikçe Estraven ve diğer Gethen’lilerin androjen doğasını anlamaya, anlamlandırmaya başlar. “Gerçeği görmesine engel olanın kendi korkusu ve cahilliği olduğunu anlar” (Yanıkoğlu, 2008: 111). O artık Estraveni, Gethen’lilerin gözünden görmeye ve anlamaya başlar. Ataerkil algı ve yargıları zamanla yok olur. Gethen toplumunun ikili karşıtıtlıklara

dayanmayan denge, uyum ve eşitlik temeline dayalı varoluşlarını anlamlandırmaya başlar ve herkesin aynı bütünün eşit bileşenleri olduğunun ayırına varır (bkz. Yanıkoğlu, 2008: 111). Başlangıçta Estraven ve Gethen'lilere dair taşıdığı olumsuz algı ve düşünceler gider.

Beraber gerçekleştirdikleri ve beden, zihin ve ruhlarını keşfe çıktıkları kaçış yolculuğu sırasında Estraven, Geny Ai'ye koşulsuz bir şekilde ve bencilliğe dair en ufak bir unsur barındırmayan bir destek ve dayanışma sunar. Estraven'in yol göstericiliği ve sevgisi onun olumlu manada değişip dönüşmesine neden olur. Zamanla birbirleri ile arkadaşlık, yoldaşlık, yakınlık kurmaya başlarlar ve bu durum sonrasında bir aşka evrilir. Yolculuk boyunca Genly Ai, androjen Estraven aracılığıyla bir içsel değişim geçirir. Kendi ayna benliğini, aynılığı, tekliği aramaktan uzaklaşır ötekini, farklılığı kabullenmeye başlar. Bir anlamda psikolojik, tinsel olarak kendini de androjen görmeye başlar. Artık o eril hegemonik zihniyeti temsil eden Ekumen Birliğinin elçisi Genly Ai'den farklı bir kişiliktir. Gethen'liler ile olan iletişimi, etkileşimi arttıkça kendini eril bir özne kimliği ile özdeşleştirme hali de yok olmaya başlar. Genly Ai ve Estraven, buzuldaki bu zorlu yolculuk sayesinde birbirlerinin 'yabancı' ve 'ayrık' varoluşlarını anlar, birbirlerini ikili karşıtlıklarla değil bunun ötesinde görmeyi başarırlar. İkisi arasındaki derin aşk, içinde sonsuz mutluluk ve acı, aydınlık ve karanlık gibi unsurların bir bileşimidir. Birbirleri ile zihin okuma yoluyla anlaşır ve bu iletişimde toplumsal cinsiyet rolleri yoktur. Ancak, yolculuklarının sonunda Estraven öldürülür ya da intihar eder. Bu nokta romanda çok açık değildir. Genly Ai çok büyük bir yıkım yaşar. Aralarındaki derin bağlılık ve tutku yerini sonsuz bir yas haline bırakır. Genly Ai de yaşamak, Ekumen elçisi olarak eski konumuna dönebilmek için ikili toplumsal cinsiyet düzenindeki eril kimliğini sahiplenmek zorunda kalır. İçinde beliren androjen tarafı, gölge/ hayali kısmı çıkarıp atmak zorunda kalır. Buna karşın bir süre sonra kendi gezegeninde, Dünya'da, gördüğü kadın ve erkekleri, yani cinsiyetli varlıkları çok garipser. Sürekli cinsellik ediminde oldukları için onları adeta 'ucube' birer 'yaratık' olarak görür. Estraven'in onu kuşatan kıymetli varlığı yoktur ve dünyalılar artık onun için birer öteki ve yabancısıdır. (bkz. Farad, 1997: 65-67) & Raas, 17.87.2015). Le Guin *Karanlığın Sol Eli* ile Apollonik, eril söylemin 'başkası'nı/'öteki'ni anlamada ne kadar uzak olduğunu ortaya koyar.

Yapısöküm kavramı romandaki cinsiyet izleğini açıklama noktasında belirleyicidir. Kısaca yapısöküm,

Özcülüğün etkin olmasını sağlayan bu kavramsal karşıtlıkların bir araya gelmesine engel olunmasını içerir. Başlangıçta bu güçlü ve zayıf, aktif ve pasif, mantıklı ve mantıksız, pratik ve pratik olmayan, mevcudiyet ve yokluk gibi bağlantılı eşleşmenin yanı sıra, erkek ve kadın, erkeksilik ve kadınsılık, baba ve anne, fallik ve (örneğin) klitoris hiyerarşisinin tersine çevrilmesi anlamına gelir (...) Yapısöküm sadece hiyerarşilerin tersine çevrilmesini ya da alt üst edilmesini değil, erkin oldukları temelin dönüşümünü de gerektirir. Varsaydığımız temeli/temelleri sarsmak, dönüştürmek (Bennett, 2018: 234).

Bu bağlamda, Genly Ai ve Estraven arasındaki duygusal bağ ile; “heteronormatif ve cinsiyetçi sistem yapısöküme uğratılır. Genly Ai, dikotomik unsurların hâkim olmadığı bir hayatı görme olanağı bulur. Böyle bir dünyayı kendi sembolik düzeninde görmesi imkânsız olacağı için bunu Estraven sayesinde keşfeder” (Yanıkoglu, 2008: 110). Buzul, Genly Ai ve Estraven arasında bir nevi homoerotik ve simgesel düzende ikili cinsiyet kurgusunu ters yüz eden bir mekân özelliği gösterir (bkz. Ertin, 2019: 256). İkisi arasında telepatik bir iletişim başlar; birbirlerinin zihinlerinden geçenlerini okurlar. Bu iletişim biçimi de soğuk, karlı ve oldukça çetin bir iklimde birlikte tehlikeli bir kaçış yolculuğu yapan iki kişinin arasındaki zihinsel ve duygusal bağı göstermenin bir metaforudur (bkz. Freedman, 2016: 259). İkilinin yaşadığı yoldaşlık ve aşk ise yenilgiye uğrayan ve sonu trajik biten bir deneyim olarak kurgulanır. Genly Ai ve Estraven arasında tensel arzudan kaynaklı bir cinsel birliktelik yaşanmaz. Aşk, onlar için ruhların birleşmesi, koşulsuz paylaşım ve tinsel bir tutkudur. Genly Ai kendi toplumsal, kültürel ve siyasal bağlamından uzakta, cinsel kimliğini, yönelimini ve kendi benliğini sorgular ve bunun sonucunda cinsiyete dair algılarında büyük bir değişim, dönüşüm geçirir. Dünyadan arkadaşları gözlem amacıyla Gethen’e geldiğinde onları artık tuhaf iki farklı cins olarak görür.

Karanlığın Sol Eli’nde Le Guin, Taoizm felsefesinin iki simgesi eril ‘yin’ ve dişil ‘yang’ı toplumsal cinsiyet karşıtlıklarından bağımsız bir bütünlük olarak önerir ve böyle bir yaşam formunu metinde kurgular. ‘Yin’ ve ‘yang’, eril ve dişil karşıtlığı değil, ‘kendi’ ve ‘öteki’ (Genly Ai ve Estraven) arasında birbirini şekillendiren bir akıştır. Genly Ai, dünyayı kavrayışına etki eden değerler ve kabuller düalizminin Gethen’li olmayan insanlığın (Dünyalıların) kadın ve erkek olarak ikiye ayrılmasından kaynaklandığının ayırdına varır (bkz. Lothian, 2012: 389-390). Roman, Genly Ai’nin ışık ve karanlık arasındaki bütünsel yolculuğunu, kimliklerin geçiciliğini ve/veya imkânsızlığını aktarır Le Guin kurgusal düzlemde kadın ve erkek kimliklerini aşmak, bunların ötesine geçme girişiminde bulunur. Başka bir dünyaya olan bu değiştirici ve dönüştürücü seyahat, okuyucunun farklı bir dünya tahayyülüne dair umudu artırır (bkz.

Yanıkoğlu, 2008: 112-113). Genly Ai, doğal ve değişmez olarak kabul ettiği değer, tutum ve davranışların toplumsal cinsiyete dair öğrenilmiş ve içselleştirilmiş kurallar olduğunu kavrar. Akademisyen ve yazar Alev Özkazanç'ın Butler'dan aktarımı ile, “(...) birisinin kendi varlığında ısrarı başından beri asla kendisinin olmayan bir dünyaya, başkalarının dünyasına boyun eğmesini gerektirir. Kendisini olmayan bir dünyaya, başkalarının dünyasına boyun eğmesini gerektirir” (Butler, 2005: 33-34; Akt. Özkazanç, 2015: 46). Dünyayı, hayatı ikilikler ekseninde sınıflandırmanın kendi algısını da ne kadar sınırlandırdığının ayırıcısına varır, çoğulluk ve farklılığı tecrübe eder. Guin kurgusal evreninde ataerkiyi yapısöküme uğratar, cinsiyet ve cinselliğin iç içe geçmişliğini, döngüsellliğini, devinimini ve belirsizliğini ortaya koyar. Bunlar romanın queer perspektifini tekrar gösterir.

Estraven'ın Genly Ai'ye olan bakış açısı irdelendiğinde ise o, cinsiyetsiz olma halinden dolayı Genly Ai'nin 'eril' özelliklerini anlamadığı için bunlara bir anlam veya önem atfetmez. Aralarındaki çelişki ve zıtlıkları Genly Ai'nin ağlarken yüzünü sakladığını ve 'güçlü' bir kişi olarak duygularını göstermek istemediğini farkettiğinde anlar. Bu durumun oldukça tuhaf olduğunu düşünür çünkü Estraven ve diğer Gethen'liler ne zaman hissedersen o zaman ağlarlar ve duygularından utanmamak onların en önemli özellikleri sayılabilir (bkz. Yanıkoğlu, 2008: 111). Estraven ise, “(...) ne zaman harekete geçeceğini içgüdüsel olarak bilen biridir (...) Sezgiseldir. Bir tür his ile zihin birleşimidir” (Freedman, 2016: 186). Bu nitelikler de onu Dionizyak kılar. Egemen erkeklik değerlerini kültürel olarak içselleştirmiş Apollonik unsurlar barındıran Genly Ai'nin gözünde cesaret, güç, sertlik, duygularını ifade etmeme ve kahramanlık gibi kavramlar kaçınılmaz olarak 'eril' mahiyetler taşır ve kendini tüm bunlarla özdeşleştirir ve bunları koruma yoluna başvurur. Bu yüzden de ağlamak onun gözünde bir güçsüzlüktür. O, erkeklik hali ile iktidar veya erk arasında bir ilinti olduğundan hareket eder. Geldiği toplumsal yapıda cinsiyetçi kalıplar içeren iktidar ilişkileri yaşanır. O, içinde yaşadığı ataerki toplum yapısı tarafından kurgulanan ve oluşturulan bilişsel kalıp, beklenti, inanç, değer, tutum ve davranışlarının sonucunda toplumsal cinsiyet rollerinin ona biçtiği erkeklik kimliğinin tesirindedir.

Karanlığın Sol Eli'nde anlatıcı Genly Ai ve okuyucu arasında cinsiyet ve toplumsal cinsiyet bağlamında bir zihniyet ortaklığı vardır. Le Guin, okuyucudaki bu özcü, toplumsal cinsiyet rolleri odaklı düşünüş şeklini kırmak ister. Romanda,

(...) Üstü kapalı bir biçimde hissettiren geleneksel okur (ataerkil inançlara sahip genç, erkek bilimkurgu okuru) hikâyenin büyük kısmının anlatıcısına denktir ve Genly Ai toplumsal cinsiyete sahip alanda seyahat ederken; onun toplumsal cinsiyetle ilgili varsayımları ‘yeniden haritalanırken’, gerçek okur da ikna edilebilir ve feminist konuma daha yakın bir yere çekilebilir. Genly’nin dört seyahati esnasında dişi Karhide’ye, erkek Orgoreyn’e, Gobrin Buz Tabakası’na ve tekrar Karhide’ye dair inançları büyük değişime uğrar, zira istemeden de olsa odağını dönüştürmüştür. Romanın sonuna doğru Karhide/Orgoreyn karşıtlığı ve onunla birlikte de dişi/erkek karşıtlığı da yapıbozuma uğratılır (Peel, 2002: 124; Akt. Marcellino, 2009: 206).

Karanlığın Sol Eli’nde yazar Genly Ai’nin aracılığıyla, cinsiyetsiz bir uzamda yaşanan dönüşüm ile ataerkil anlayışı yapı sökümü uğratmaya çalışır ve cinsiyetlerin, cinsel pratiklerin iç içe geçmişliğini, belirsizliğini ve onları sınıflandırmanın gereksizliğini ortaya koyar. Le Guin, cinsiyeti, cinsiyet kategorilerini ve sınırlılıklarını çalışmanın başında değinilen queer teorisyenlerden Butler’ın vurguladığı ‘performatif kimlik üretimi parodisi’ anlayışıyla yerinden eder. Hem *Mülksüzler*’deki Shevek hem *Karanlığın Sol Eli*’ndeki Genly Ai, ataerkil düzen içinde öğrenilmiş kadın ve erkek rollerine dair bir farkındalık ve uyanış yaşarlar. Yaptıkları yolculuk ile içinde yaşadıkları dünyaların cinsiyet ve cinsellik anlayışının kesin ve değişmez nitelikler taşımadığını görüp anlarlar. *Karanlığın Sol Eli*’nde Genly Ai, toplumsal cinsiyet rejimine tâbi, ataerkil, eril bir uzamdan cinsel kimliklerin ve cinsel pratiklerin sabit olmadığı androjen bir uzama yolculuk yapar. *Mülksüzler* Shevek ise özgür, eşitlikçi ilişkilerin yaşandığı, toplumsal cinsiyet rejiminin olmadığı dişil bir uzamdan ataerkil düzenin kadınlar üzerinde tahakkümünün ve kural koyuculuğunun hüküm sürdüğü eril bir uzama gider. Olumlu veya olumsuz bu yeni ve farklı dünyalar ile kurdukları temaslar her ikisine de tahayyül ve farkındalıklar adına çok şey katar ve üzerlerinde önemli tesirler bırakır.

Genly Ai’nin yaşadığı cinsiyet rejimi, eril iktidar tarafından şekillendirilen egemen anlayış, onun farklı kadınlık ve erkeklik hallerine, ilişki örüntülerine mesafelenmesine ve onları benimsememesine neden olur. O, Gethen’lileri kendi dünyasının hâkim toplumsal cinsiyet norm ve referanslarına göre anlamlandırır, yapılandırır, tutum ve davranışlarını bu sınır dâhilinde şekillendirir. Mevcut toplumsal cinsiyet algısını kendi benliği ile ötekinin ayrılığında oluşan bir pencereden bakıp yeniden üreterek sürdürür: “Ne erkek ne kadınlar. Hem kadın hem erkekler” (Freedman, 2016: 50) olarak nitelendirilebilecek Gethen’liler sayesinde kendi cinsiyet kimliğinin bir nevi sorgulamasını yaparak cinsel yöneliminin çoğulluğunu (biseksüelliğini) tecrübe eder. Genly Ai, zihninde kesin, değişmez, durağan ve doğal

olarak kodladığı kimliğinin, sınırları çizilemeyecek ve değişken bir özellik taşıdığını keşfeder. Shevek ise Urras'ta hegemonik toplumsal cinsiyet rejimini tüm yönleriyle görür. Kendi yaşadığı Anarres'te cinsiyetler arasındaki eşitliğe ve açıklığa dayanan ilişki biçimlerini, cinsel arzuların özgürlüğünü ve arzuların yöneteceği cinsel nesnelere olmamasını deneyimleyen biri olarak Urras'taki cinsel politikayı eleştiriyerek tâbi tutar.

3.5. CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYETE DAİR SINIRLI/EKSİK TASVİRLER

Karanlığın Sol Eli'nde yazarın kurguladığı cinsiyetsiz uzamda kullandığı dil ve okuyucu üzerindeki ikna ediciliği okur ve eleştirmenler, hatta yazarın kendisi tarafından da eleştirel biçimde sorgulanır. Le Guin'in fallus merkezli hiyerarşik dil yapısını tam olarak bozup yerine ikiliklerden sıyrılmış yeni bir dili tam anlamıyla kurgulayamaması bir eksiklik olarak kabul edilir. Bu yüzden Le Guin, androjen bir âlem yaratırken kendini bir çelişkinin de içinde bulur. "*Karanlığın Sol Eli*, bilimkurgu edebiyatının bünyesinde barındırdığı çelişki ve karşıtlığı da yansıtmış olur: Okurun dâhil olabileceği yabancı, kurmaca dünyayı tarif ederken ortak ve çoğunlukla geleneksel anlatı yapılarını ve dili kullanır" (Cox, 2000: 68). Başka bir deyişle yazar, androjen bir uzam kurgulayıp ataerkil düzeni ifşa etme ve yapısöküme uğratma çabası içindeyken, kullandığı dille geleneksel toplumsal cinsiyet örüntülerini yansıtır. Gethen'de yaşayanları erkek ve kadın rollerine indirgemedi tahayyül edemediği noktasında Le Guin'e eleştiri getirilir ve androjenliği sarıh bir biçimde tasvir edecek kelimeler ortaya koyamadığı farklı eleştirmenlerce de vurgulanır (Marcellino, 2009: 207-208). Türkçe karşılığı 'o' olan, İngilizce'deki üçüncü tekil şahıs zamirlerinin yazarın anadili İngilizce'de eril 'he' ve dişil 'she' olarak ayrılmasının *Karanlığın Sol Eli*'nin dilindeki temel sorunu teşkil ettiği söylenebilir.

Dünyadan gelen eril normlara sahip bir erkek olan Genly Ai karakterinin bakış açısı, okuyucunun Gethen'lileri toplumsal cinsiyet terimlerinin dışında görmesini çok da olanaklı kılmaz. Onun ilkin androjen karakterleri erkek olarak görme eğilimi ve onları temsil etmek için İngilizce eril 'he' (o) kişi zamirini kullanması okurun androjen karakterleri algılayışını etkiler. Le Guin, kurmaca yoluyla okurun toplumsal cinsiyet kalıpları ile veya cinsiyetçi perspektiften okumaya direnmesini ve androjen hale

gelmesini talep eder. Bu talebin okurda yarattığı tekinsizlik hali, kendi kısıtlı perspektifinden bu androjen topluluğu anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan erkek kahraman Genly Ai'nin de içinde bulunduğu güç ve karmaşık durumu da yansıtır. Genly Ai kullandığı dil ile ataerkil anlayışı kurgusal zeminde yeniden üretir (bkz. Pennington, 2000: 353-355). Genly Ai'nin gezegendeki androjenleri aktarırken 'erdişi-kadınadam-androjen' ifadeleri yerine İngilizce'deki 'man/men' (adam/lar) kelimelerini kullanması okuyucunun imgelemine ve alımlamasını etkiler. Okuyucu böylelikle androjen varlıkları gözünde canlandıramaz ve zihninde bir erkek imgesi oluşturur.

Le Guin, romanın ana karakterleri Genly Ai ve Estraven'den başlangıçta 'the person' (kişi) olarak, daha sonra ise 'the man' (adam) olarak söz eder. Daha sonrasında yaptığı öz eleştiride ise 'man' (adam) kelimesinin yerine 'person' (kişi) ya da 'people' (kişiler) kelimelerini kullanması gerektiğini ifade eder. Onun kendi deyimiyle, bu 'düşünce deneyi' ataerkilliği eleştiriye tâbi tutar fakat aynı zamanda gelen toplumsal cinsiyet örüntüsünün bazı geleneksel anlatı yapılarını da kullanır. Başka bir deyişle *Karanlığın Sol Eli*'ni anlamlandırma sürecinde okuyucu, kurgusal dünyanın içine ne kadar girmeye çalışsa da öğretilen kalıplardan kurtulup farklı bir algı geliştirmede ve bu androjen topluluğu içselleştirmede zorlanabilir (bkz. Rashley, 2007: 24-26). Yazarın yarattığı dünya ve dolayısıyla okurun dünyası toplumsal cinsiyet kalıpları etkisindeki dil tarafından kontrol edilir.

Gethen'de biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının bireylere dayattığı roller mevcut olmamasına rağmen okuyucu, sabit cinsiyetli bir Dünyalı olan Genly Ai'nin gözü ve algılarıyla, onun toplumsal cinsiyet merceğinin yansıttığı yerleşik ve kalıplaşmış yargılarının yönlendirmesiyle metni okur. Genly Ai'nin geldiği toplumdaki cinsiyet normları, tâbiyet ve tahakküm ilişkileri, androjen Gethen'lileri anlamlandırma sürecinde kaçınılmaz olarak üzerinde bir baskı yaratır. Okur da androjeniyi sadece kavram olarak tanıdığı için anlatılan karakterleri imgeleminde kadın veya erkek olarak canlandırma eğilimini gösterir. Bu demektir ki, *Karanlığın Sol Eli*'nde Gethen'lileri normatif olmayan bir bedenselleşme içinde kurgulamasına karşın Le Guin, dilde karşıtlık içeren toplumsal cinsiyetin tuzaklarına kimi zaman düşer. Başka bir boyutta ise Le Guin'in, eril Genly Ai karakterini algı ve aktarımları çok da güvenilmez bir anlatıcı ve toplumsal cinsiyet rol ve kalıplarına dair kendi ön yargılarının farkında olmayacak kadar saf, bir nevi bilinçsiz bir kişilik olarak çizerek

bilimsel gözün/bakışın yanılma payına dikkat çektiği de düşünülebilir. Genly Ai'nin Gethen'lileri androjen olarak görmeyi reddetmesi tam da eril bakışın farklı kültürleri üstünlük, hâkim olma, tâbi kılma eksenli anlamlandırma ve yorumlayışının bir tezahürüdür. Bu bakış romanda sadece erkek anlatıcı Genly Ai'ye mahsus değildir. Romandaki kadın anlatıcı olan Dünyalı araştırmacı Ong Tot Oppong'ın da daha önce Gethen'de yaptığı gözlemlere dair yazdığı raporlarda eril bir söyleme sahip olduğu, Gethen'lileri tıpkı Genly Ai gibi 'erkek' olarak algıladığı görülür. Oppong'a göre kendi ve tüm Dünyalıların hayal güçlerinin sınırlılığı, Gethen'lileri kadın ya da erkek olmadıklarını görmeyi engeller. Hem Ong Tot Oppong hem de Genly Ai androjen Gethen'lilere bir cinsel kimlik atfederler ve onları erkek olarak tanımlar ve yansıtırlar. Gethen'de bilimsel araştırmalar yapan Oppong'un eğitimini aldığı bilimsel ekolün tarafsızlık/nesnellik söylemi, onun androjenlerin dişil taraflarıyla kurduğu fiziksel özdeşleşmeyi baskı altına alır. Gethen'lileri aykırı, yabancı ve güçsüz birer azınlık olarak, kendisini de eril bir rolde konumlandırır. Onların androjenliğini özlerindeki bir düşüklüğün bir işareti olarak aksettirir. Zaten Genly Ai ve Oppong, bilginin ve gücün sembolü Apollonik Ekumen'in yayılmacı eril hedeflerini yerine getirmek için Gethen'e gelmişlerdir. Oppong, düzenli cinsellik yaşamayan Gethen halkının bu durumunu bir eksiklik olarak yorumlar. Androjenleri 'iğdiş edilmiş erkekler' olarak algılar. Cinsellik yaşanmayan *sommer* dönemindeki androjenleri 'çocuklar' olarak adlandırır (bkz. Farad, 1997: 63& Farad, 1997: 95). Tüm bu ön yargı ve klişe dolu bakış açısı toplumsal cinsiyet rejiminin söylemlerini yansıtır.

Genly Ai'nin "Onu ev sahibem sanmıştım, çünkü yürürken sallanan kalçaları vardı" (Le Guin, 2015: 52) gibi toplumsal cinsiyet sisteminden kaynaklı bakış açısı ve bazı klişe değerlendirmeleri Taoizm felsefesinin hayat tahayyülü ile de çelişir; 'öteki'yle karşılaşmak yerine 'kendi'ni ve ön yargılarını yansıtır. Genly Ai, yabancı olan bir uzamda, Gethen'de kimlik bunalımına giren bir karakterdir ve toplumsal cinsiyet hiyerarşisine tâbi olan değerlerinin etkisiyle hareket eder (bkz. Lothian, 2006: 385-387). Genly Ai'nin, Gethen'deki androjen karakterleri ilkin erkek olarak görme eğiliminin etkisiyle kullandığı İngilizce eril kişi zamiri 'he' (o) androjen varlıkların hem eril hem de dişil cinsel organ geliştirmesine izin veren bir cinsel tecrübe yaşadığı *kemmer* döneminin okuyucu üzerindeki etkisini kaçınılmaz olarak azaltır. Romanda androjen topluluk İngilizce'deki eril kişi zamiri ile adlandırıldığında, doğasında erillik ve dişillik ayrımı olmayan, yani cinsiyetsiz bir varlığın hayal edilmesi olanaksız hale

gelir. Bunun yanı sıra fizyolojik olarak hem anne hem de baba rollerini üstlenebilen Gethen’liler için yine İngilizce’deki eril kişi zamirinin kullanılması okurun her koşulda karakterleri erkek/baba olarak zihninde tahayyül etmesini sağlar (bkz. Rashley, 2007: 25-26). Eril kişi zamiri sadece romandaki anlatıcılardan biri olan Genly Ai’nin ağzından değil, androjen Estraven’in anlatımları dışında, Gethen’in mitik hikâyeleri, efsaneleri de dâhil, romanın diğer bölümlerinde Gethen’lileri tasvir ederken de kullanılır.

Genly Ai’nin toplumsal cinsiyet kodlarına tâbi olan algı ve değerlendirmeleri, Gethen’deki androjenleri ‘kadınsı’ ve ‘erkeksi’ olarak sınıflandırarak aktarır. Onun Gethen’lilere ‘kadınsı’ ve ‘erkeksi’ özellikler atfetmesi söylemine yansır: Geldiği toplumdaki cinsiyet normları ve tahakküm ilişkileri, Gethen’lileri anlamlandırma sürecinde kaçınılmaz olarak üzerinde bir baskı yaratır. İngilizce’de kadın ve erkek için kullanılan farklı bazı sıfatların (güzel ve yakışıklı gibi) androjen Gethen’lileri nitelemek için kullanılması yine okuyucunun imgeleminde onları kadın ya da erkek olarak canlandırmasına sebebiyet verir (bkz. Marcellino, 2009: 207-208). Genly Ai, bir ‘özne’ olarak ‘öteki’yle karşılaşırken kendi ön yargılarını ona yansıtır. Bu durum okuyucunun da androjen Gethen’lileri idrak edip kafasında tam olarak kurgulayamamasına ve bu mevcudiyeti çok fazla içselleştirememesine sebebiyet verir. Böylelikle okuyucu, kaçınılamaz olarak onları cinsiyetli varlıklar olarak tahayyül eder.

Jewel Parker Rhodes, Le Guin’in androjeniyeye olan bakışını ve bunu işleyişini eleştirir. Le Guin’in androjeniyeyi anarşik ve merkezileşme karşıtı dişil özellikler ile merkezi ve çizgisel ilerlemeci eril özelliklerin bir dengesi olarak kurgulandığını düşünür ve bu yaklaşımı özcü bulur. Böylesi bir dengeyi kurgulamanın basmakalıp eril-dişil ayrımını güçlendirdiğini savunur. Patricia Lamb ve Diana L. Veith de Gethen halkının geleneksel eril rollerde çizilmesini eleştirirler. Sarah Lefanu ise Le Guin’in bilimkurgunun politik deneyimini biçimsel bağlamda kullanmadığını ve Gethen’deki sorunun orada hiç kadın olmaması olduğunu ifade eder (bkz. Farad, 1997: 61-62). Bu eleştiriler metnin bazı ‘sorunlu’ noktalarına işaret eder.

Bunun yanı sıra romanda, okurun imgeleminde geleneksel olarak erkeklik veya erillik ile özdeşleştirilen davranış biçimleri, iş ve sorumlulukların yaygın olarak kullanılması da karakterleri zihinde yine erkek olarak canlandırmaya sebebiyet verir. Le Guin de kendini, “*Karanlığın Sol Eli*”nde kahraman cinsiyetsiz ama kahramanca

başarılarının hemen hepsi erkekçe” (Le Guin, 2017c: 204) sözleriyle tenkit eder. Örneğin; androjen Estraven, okuyucunun algısında iyi, başarılı ve güçlü bir siyaset adamı imajına sebebiyet verir. Le Guin, “O romanı bugün yazsaydım bazı şeyleri değiştirdim, belki belli meseleleri daha etkili ve çarpıcı şekilde ele alırdım” (Freedman, 2016: 51) sözleriyle yine bir özeleştiri de bulunur. Yazarın kurguda gerçekçi anlatı geleneklerine yaslanması, İngilizce’deki eril/dişil kişi zamirlerinin yerine koyacak yeni bir dil yaratma girişiminde bulunmaması pek çok okur ve eleştirmenin gözünde onun cinsiyetten pek de kaçamadığı yönünde bir algı oluşturur (bkz. Cummins, 2017: 27-28). Hem romandaki çoğul anlatıcılardan biri olan Genly Ai hem okur, Gethen’lileri anlamlandırmaya çalışırken toplumsal cinsiyet kaynaklı tuzaklara tekrar tekrar düşer. Berktaş’ın genel ifadesiyle, “Sözcüklerle boğuşmak, toplumsal ilişkilerin içyüzünü gözler önüne sermenin ve hem kendimiz hem de toplumu daha iyi anlayıp dönüştürmeye yönelik özgürleşme çabasının bir parçası” (Berktaş, 2019: 257) olma hali *Karanlığın Sol Eli*’nde pek karşılığını bulamaz. Le Guin, cinsiyete dair kısıtlamaları/sınıflandırmaları kurgusal düzlemde bir aşınmaya uğrattırırken tam olarak karşı/alternatif bir dil ortaya koyamaz:

Le Guin, dili kullanmak (var olmayan adlar, yerler, manzaralar bulmak) bakımından son derece yaratıcıdır ancak bu romanında İngilizce dilinde katı bir şekilde eril-dişil sınırlarla bölünen oldukça geleneksel bir gramer yapısına başvurmuş (adam, oğul, erkek gibi açıkça eril olan sözcükler kullanılmış Gethen halkı için (...)) Hem anne hem baba olabile Gethen halkının ‘kendi kanları’ndan olan, gerçekten doğurdukları çocuklara daha fazla yakınlık duyduklarına dikkat çekmek gerekir. Estraven kendi kanından olan oğluna mektup yazar ancak babalık yaptığı diğer iki çocuktan bahsetmez. Aynı şekilde, Karhide Kralı Argaven yedi çocuğa babalık yapmasına rağmen, yaşından dolayı çok büyük risk taşısa da özellikle kendi kanından bir çocuk doğmak ister (Freedman, 2016: 95-96).

Karanlığın Sol Eli’nde ve *Mülksüzler*’de erotizm veya cinsellikle bağlantılı bir haz hali anlatılmaz ve bu bağlamdaki imge veya çağrışımlar öne çıkarılmaz. Gethen’de cinsellik ayrıntılı ve açık bir şekilde değil, örtük kurgulanır. Genly Ai ve Estraven arasında gizemli bir cinsel çekim gerçekleşir. Romanlarda, “biçim bulmuş bedenleri işaretleyen, onları söylemler içerisinde şekillendiren cinsellik” (Taburoğlu, 2013: 14?) pratikleri yer bulmaz. *Mülksüzler*’de bir biseksüel olan Shevek, kadınlar ve erkeklerle cinsel birliktelikler yaşar ancak Le Guin bu romanında da cinselliği ayrıntılı olarak ele almaz. *Karanlığın Sol Eli*’ne gelen eleştirilerden biri de Gethen’lilerin androjenliklerinin psikolojik ve sosyal bağlamıyla tüm boyutlarıyla yansıtılmamasıdır. Le Guin ise amacının androjeni tam manasıyla veya harfiyen aktarmak değil,

bilimkurgu edebiyatı olanakları içinde kendine özgün, hatta çapraşık, bununla birlikte deneysel bir anlayış içinde ele almak olduğunu söyler (bkz. Attebery, 2002: 133-134). *Karanlığın Sol Eli*'nde androjeni metafor olarak kullanılmış görüşü yaygındır.

Le Guin'e yapılabilecek bir diğer eleştiri eşcinsel ilişki pratiğinin *Karanlığın Sol Eli*'nin kurgusunda yer almamasıdır. Gethen'de heteronormatif kodların dışında inşa edilmiş ilişki örnekleri sunmaması bir eksiklik olarak nitelendirilir. Yazarın eşcinsel varoluşu metinselleştirmemesi *kemmer* döneminde cinsel ilişkiye girecek eşlerden birinin kadın, diğerinin de erkek olmasında görülür; bir erkeğin belirmesi *kemmer* dönemindeki bir Gethen sakinini kadına dönüştürmekte ve ona karşı otomatik olarak arzu üretmesine neden olmaktadır. Gezegende sadece heteroseksüel ilişki yaşanır ve bu durum heteronormatif bakış açısının da etkisiyle okurun bilinçaltında normal olanın bu olduğu izlenimini bırakabilir. Bu duruma dair şöyle bir eleştiri gelir:

Gezegende heteroseksüellik dışında her hangi bir cinsel pratik, yönelim olmadığından pek çok eleştirmen Gethen'deki karakterleri biseksüel olarak nitelendirmez. Gethen'liler *kemmer* evresinde, hem kişiliklerinin çeşitli boyutlarıyla hem de biyolojik olarak erkekliği ve de kadınlığı tecrübe ederler. Vurgu onların *sommer* dönemindeki cinsiyetsizlikleri üzerinde olmasına rağmen Gethen'liler *kemmer* evresinde hâlâ bünyelerinde bu erkek ve kadın öğeleri barındırır (Yanıkoglu, 2008: 107).

Le Guin, daha sonra bu heteronormatif kurguya ve androjenliğe bakışına bir öz eleştiride bulunur. Yazar, 1994 yılında kendisiyle yapılan bir röportajda şunları söyler:

Kitapta yer alan iki toplum, bir ölçüde bir feodal monarşi ve Rus Komünizmini andırıyor ve hafiften paranoyakça eğilimleri var. Neden androjen insanların paranoyak olacaklarını düşündüm, bilmiyorum. Yirmi yıllık feminizm tecrübemin ardından şu an, androjen bir toplumu bizim cinsiyetçi toplumumuzdan çok farklı ve çok daha ilginç bir toplum olarak tasavvur edebiliyorum. Örneğin hikâyenin geçtiği Gethen Gezegeni'nin insanlarını heteroseksüelliğe hapsedmezdim (...) Onların homoseksüel tecrübelerini keşfetmek hiç aklıma gelmemişti; cinsellik heteroseksüel olmak zorundadır imasından pişmanlık duyuyorum. Zamanla fark ettim ki, kendi kurmacam bana feminenliği daha fazla göz ardı edemeyeceğimi söylüyordu (...) Feminist teori bana yol gösterdi. Feminist edebiyat eleştirisinin okuyabildiğim ve hakikatten keyif aldığım bir şey olduğunu fark ettiğimde heyecanlandım (Freedman, 2016: 132-133).

Le Guin aynı zamanda, "*Karanlığın Sol Eli*'nde kahramanın cinsiyetsiz ama kahramanca başarılarının hemen hepsi erkekçe" (Le Guin, 2017c: 204) ifadesiyle de özeleştiride bulunur. Anlaşılacağı gibi, yazarın romanı yazdığı 1960'lı yıllardan sonra feminizme karşı artan eğilimi ve kuramsal ve pratik zeminde zenginleşen ve yaygınlaşan LGBTİ hareketine olan yaklaşımı özeleştiride yapmasına neden olur. Böylelikle Le Guin, politik ve toplumsal bilincindeki değişiklikleri kurgusal metinlerinde toplumsal cinsiyet anlayışını içerecek şekilde kurma yolunu işaret eder.

Yazarın daha ileriki dönemlerinde yazdığı kurgusal metinlerinde çok yönlü kahramanlar ve daha belirgin, görünür bir feminizm yer alır. Le Guin'in 1969 yılında cinsiyetsizlik gibi bir mefhumu *Karanlığın Sol Eli* ile kurgusal düzleme taşıması, queer kuramının akademide ve edebiyatta henüz tartışılmadığı bir zaman diliminde queer anlayışa dair unsurlar barındıran bir roman yazması önemli bir adımdır. Zamanla feminist teorinin bilincinde yarattığı değişim ve dönüşümün etkileri roman karakterlerin cinsel yönelimlerini kurgulayışında kendini gösterir.

Feminist teorinin Le Guin'in bilincinde yarattığı değişim ve dönüşümün etkileri *Mülksüzler* romanında Anarres'lilerin cinsel yönelimlerini kurgulayışında, eşcinsel ve biseksüel karakterlerin romanda yer bulmasında kendini gösterir. Le Guin'in heteronormativiteyi zorunlu, toplumsal olarak dayatılan ve bu pratikten ayrılmaya yönelenlere baskı ve yaptırımlarla dayatılan bir norm olarak algılaması şunu gösterir: Arzunun heteroseksüel yorumu artık sorgulanmayan ve de doğal/değişmez bir norm değildir. *Karanlığın Sol Eli*'nde bir erkeğin belirmesi *kemmer* dönemindeki bir Gethen'liyi kadına dönüştürür ve otomatik olarak arzu üretmesine neden olur. Gezegende Tiftik'in genel ifadesi ile açıklamak gerekirse, "tekrarlar yoluyla inşa edilen heteroseksüel hegemonya" (Tiftik, 2019: 52) anlayışı hâkimdir. Bu bağlamda yazarın *Karanlığın Sol Eli*'nde heteroseksizm eleştirisi getirdiğini söylemek pek mümkün olmaz.

Le Guin'in *Mülksüzler*'de kurguladığı Anarres gezegeninde ise eril ve dişil karşıtlığı, *Karanlığın Sol Eli*'nin aksine cinsel pratiklerde herhangi bir anlam taşımaz. Anarres, indirgenmiş ve değişmez ikilikler üzerine inşa edilmiş toplumsal cinsiyet kurgusunun ve pratiklerin olmadığı bir uzamdır. Böylelikle Le Guin özcülük karşıtlığını ve heteronormativite eleştirisini kurgusal zeminde bir araya getirir ve cinsiyet kategorilerinin ayrıştırıcı sınırlarını ortadan kaldırır. Cinsel yönelim ve hazların dönüştürülebilirliğini, akışkanlığını aktarır ve cinsiyeti bildik kalıpların dışında ele alır (bkz. Lothian, 2006: 371). Le Guin *Mülksüzler*'de, feminist teori ile bağlarının artmasının da etkisiyle toplumsal cinsiyetle biyolojik cinsiyet arasındaki kültürel ve toplumsal olarak inşa edilmiş dışlayıcı, baskılayıcı ve ayrımcı ilişkilerin belirgin bir biçimde farkındadır.

Le Guin, İngilizce'deki eril anlamı olan bazı kelimelere dişil bazı nitelikler getirerek eril düşüncüyü bir nevi yapısöküme uğratması *Karanlığın Sol Eli*'ndeki dile

dair olumlu eleştirilerden biridir. Le Guin, kendisiyle yapılan bir röportajda, “Sanatın işlevlerinden biri, insanlara kendi deneyimlerini anlayacakları kelimeler vermektir. Her kültürde engin sessizlik alanları vardır ve sanatçının görevinin bir parçası da bu alanlara girip o sessizlikten söyleyecek bir şeylere geri dönmektir” (Freedman, 2016: 133) görüşünü dile getirir. Le Guin, kurgusal bağlamda dilde bir kırılma noktası yakalar. *Karanlığın Sol Eli*’nde bunu ortaya koyan en önemli cümle de “Kral hamile” (Le Guin, 2014: 93) cümlesi sayılabilir. Birkaç çocuğun annesi olan bir Gethen’linin daha sonra başka çocukların babası olması durumu da okuyucunun cinsiyete dair algılarını tepetaklak edebilir. Ayrıca romanın sonlarında Estraven ve kendi cinsel kimliğini heteronormatif normlarla tanımlayan Genly Ai arasında gelişen aşk ile de hâkim heteronormatif anlayış bir hayli kırılır (bkz. Marcellino, 2009: 211). Le Guin, Genly Ai’nin cinsel kimliğini bir bakıma yerinden, merkezinden eder

Le Guin, bir makalesinde dilin asla siyasetten bağımsız olamayacağını ve *Karanlığın Sol Eli*’nde kullandığı zamirlerin de kendi düşüncesini şekillendirdiğini, yönlendirdiğini ve kontrol ettiğini vurgular. Ortadan kaldırmayı denediği eril/dışıl karşıtlığına karakterlere ‘erdişi’ diyerek gerçekleştirir (Lothian, 2006: 389). 1994’te romanın yirmi beşinci yıl baskısı yayımlanır. Metne hiç dokunmayan yazar, bu baskıya kitabın neden ‘zamirlerinin cinsiyeti tarafından lanetlendiğine’ dair bir sonsöz ekler. Romanın ilk dört bölümünü, içlerinde geçen zamirleri farklı alternatiflerle değiştirerek kitabın bu baskısına ilave eder. Le Guin, üç bölümdeki eril kişi zamirini ‘he’ (o) ürettiği ‘e, es, enself’ zamir kullanımlarıyla değiştirir. Diğer bölümde ise özgün metinde androjen karakterler için kullanılan eril kişi zamirlerini dışıl olanlarla değiştirir. Toplumsal cinsiyet inşası ve dilin sınırlarıyla ilgilenenler için deneyler olarak nitelediği bu çabası hem yaşamında hem de yazma sürecinde toplumsal cinsiyetin etkin rolünü idrak etmesinin de bir sonucudur (bkz. Rashley, 2007: 30). Le Guin, feminizme olan bakışının yol katetmesi ile birlikte romanına dair özeleştiri yapar. Geçmişte kurguladığını yok etmeden, ona yeni bir bakış, anlayış ve dille dönerek metnini gözden geçirir.

SONUÇ

“Bilimkurgu ve Cinsiyet: Ursula K. Le Guin’in *Karanlığın Sol Eli* ve *Mülksüzler Romanları*” adlı bu çalışmada, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet izleklerinin kurgulanışı karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Çalışmada, her iki roman karşılaştırılmalı olarak incelenirken feminist edebiyat eleştirisi ve queer gibi kuramlar gözetilmiştir. Cinsiyet, cinsiyetsizlik, toplumsal cinsiyet ve cinsellik mefhumlarının metinlerde nasıl bir yaklaşımla ele alındığı, yazarın cinsiyetli ve cinsiyetsiz halleri ve toplumsal pratikleri konumlandırışı irdelenmiştir.

Çalışmada, öncelikle bilimkurgu edebiyatı, ortaya çıkışı ve geleneksel bilimkurgu anlayışı özetlenmeye çalışılmıştır. Sonrasında ise Le Guin’in feminist bilimkurgu anlayışı üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda onu bilimkurgu türünde öncü ve farklı kılan etmenler irdelenmiştir. Onu besleyen Taoist felsefe ve anarşizme bakışı kısaca aktarılmıştır. Daha sonrasında ise modernist anlayışın bir uzantısı olan cinsiyetlendirilmiş bedenler ve mitolojideki köklerine değinilmiştir. Düalizm anlayışının geleneksel cinsiyet algısına yansımaları ve cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsellik kavramları üzerinde durulmuştur. Bu kavramlarla bağıntılı bazı terim ve kullanımlar kısaca aktarılmıştır. Romanların incelenmesinde faydalanılan queer kuramı, anarko feminizm ve feminist edebiyat eleştirisi kavramlarına değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise bu kuram ve kavramlar romanlar bağlamında pratiğe dökülmüştür.

Metin analizlerinde alt metinler yapılan atıflarla desteklenerek romanlardaki cinsiyet izleğinin, karakter çözümlerinin, olay örgülerinin anlaşılır bir biçimde aktarılması sağlamıştır. Romanlarda toplumsal cinsel kimliklerin inşası, bu kimliklerin nasıl düzenlendiği üzerinde durulmuş bu kimliklerle özdeşleşmelerin kişileri nasıl mümkün kıldığı ve kısıtladığı irdelenmiştir.

Le Guin’in bilimkurgu edebiyatının hayal gücü zenginliğini ve olanaklarını kullanarak kurgusal düzlemde egemen cinsiyet algısına ve toplumsal cinsiyet rejimine bir direniş sergilediği görülmüş, böylelikle de okuyucunun cinsiyet kurgusunu yeniden düşünmesine sebebiyet verdiği anlaşılmıştır. *Mülksüzler* adlı romanda daha ‘eril’ olan ile daha ‘dişil’ olan gezegenlerin olduğu, eril gezegenin cinsiyetçi bir uzam özelliği gösterdiği görülmüştür. Anarşist ve dişil gezegende ise cinsel kimlik, cinsel pratikler ve

cinsiyet rolleri bağlamında özgürlükçü bir anlayışın hüküm sürdüğü anlaşılmıştır. Yazarın birbirinin karşısı, eril ve dişil uzamlar aracılığıyla, Taoizm felsefesinin ‘yin’ ve ‘yang’ karşıtlığı ve dengesini kurgusal düzlemde ele aldığı görülmüştür.

Karanlığın Sol Eli’nde ise cinsiyetsiz bir uzam aracılığıyla yazarın parçalı, akışkan, sabit olmayan ve muğlak queer bedenlerin kurgunladığı sonucuna varılmıştır. Tıpkı toplumsal cinsiyet gibi cinsiyetin ve bedenlerin de inşa edilebilir olabileceği, söylemsel boyutu kurgusal düzlemde görülmüştür. Her iki romandaki gezegenlerin cinsiyet politikaları açısından birer deney topografyaları olarak okuyucunun karşısına çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Le Guin’in, cinsiyete dikotomik bir algıyla değil farklılıkların dengesi ve uyumu bağlamında baktığı sonucuna varılmıştır.

Romanlarda cinsiyet, cinsel kimlik, cinsel politika, cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet, cinsiyetçilik ve heteronormativite gibi kavramların eleştirel bir sorgulamaya tâbi tutulduğu görülmüştür. Yazarın bunları gerçekleştirirken kimi söylemsel eksikliklerine karşın ufuk açıcı ve zamanının çok ötesinde bir bilinçte ve üslupta olduğu saptanmıştır. Le Guin’in, tüm yaşayış ve ilişki biçimlerine sirayet eden ataerkil sistem ve cinsiyetçiliğe dair eleştirel bir sorgulama yaparken, cinsiyet mitlerini yapısöküme uğrattırırken anarşizm, feminizm, Taoizm gibi felsefe ve kuramlardan beslendiği ve aydınlanmaya, aklın cinsiyetlendirilmesine, eril usa dair eleştirel bakışı eserlerine de yansıttığı sonucuna varılmıştır. Yazarın cinsiyet izleğini bilimkurgunun özgürlükçü, yenilikçi ve devrimci boyutuyla yansıtışıyla bu türde önemli bir yol açtığı sonucuna varılmıştır.

Kimi eksikliklerine karşın, yazarın ataerkil düzeni, toplumsal cinsiyet rejimini yapıbozuma uğratmada başarılı olduğu görülmüştür. Cinsiyetçilik, dikotomik anlayış ve bunların yansımalarından olan heteronormativite, hiyerarsik oluşum ve roller edebi metinlere de sirayet eder ve bu yolla yeniden üretilir. Alternatif, farklı ve daha özgür anlayışlar, hayat formları, cinsel pratikler ve bedenleri yaratmada edebiyatın çok önemli bir işleve sahip olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Beden haritalandırılmalarında dişil/kadına dair sıfatların aşağı, eril/erkeğe dair sıfatların üstün olarak kabul edildiği bir hakikattir. Bu çalışmanın sonunda, kategorize eden, ayrıştıran ve hiyerarşik ilişki örüntüleri kuran dikotomik cinsiyet algısının kurgusal düzlemde ters yüz edildiği örneklerle görülmüştür. Cinsiyet, cinsel pratiklerine, cinsel politikaya dair alternatif ve

başka anlayış, hayat formları ve ilişkilene biçimlerinin farklı biçimlerde nasıl uygulanabileceği idrak edilmiştir.

Karanlığın Sol Eli'nde yazar, cinsiyeti, cinsiyete dair hiyerarşik kategorikleşmeyi ve cinsiyet rollerini yok etmiştir. Bunun sonucunda da esnek, akışkan, sabit olmayan, devingen özneler kurgular. Bu noktada Taoizm felsefesinin çoğulluk ve aynı zamanda uyumlu bir bütün olma felsefesinden beslenir. Bu gezegende modernizm anlayışının dayatması olan indirgemeci 'ideal bedenler' ve 'ideal arzular'ın etkisi yoktur. Dünyadan Gethen gezegenine seyahat eden elçi Genly Ai, kendi dünyasından, karşıtlıklara dayanan dikotomik cinsiyet kurgusundan, toplumsal cinsiyet rejiminden ve dayattığı rollerden azade yeni/farklı bir sürekli olma halini, esnek ve muğlak bedenleri deneyimler. Ayda bir kez birkaç gün hormonal salgılarına göre kadın ya da erkek cinsel uzvuna sahip olan ve birbirleri ile karşılıklı gönüllülüğe dayalı bir cinsel birliktelik yaşanan özneler vardır. Genly Ai, cinsiyetin doğal ya da verili olmadığını, bir kurgu olduğunu ve performanslar/icralar yoluyla yeniden üretildiğini anlar. Kış/Gethen Gezegenindeki cinsiyetsiz insanlar kadının aylık döngüsüne benzer biçimde ayda bir kez rasgele bir cinsiyete bürünürler. Dolayısıyla herkesin hem kadın hem erkek potansiyeli mevcuttur ve bir insan yaşamı boyunca hem anne hem de baba olabilir.

Mülksüzler'de ise Le Guin, ataerkil düzenin, toplumsal cinsiyet rollerinin, heteronormativitenin, eril tahakkümün ve hegemonik ilişki biçimlerinin olmadığı anarko-feminist bir uzam yaratır. Bu noktada da pasifist anarşizm, özcü olmayan bir feminizm ve Taoizm felsefesinden beslenir. Romandaki Anarres gezegeni dışıl nitelikler barındırır. Karşıt gezegen olarak kurgulanan Urras da eril özelliklere sahiptir. Ataerkinin, toplumsal cinsiyet rejiminin ve dayattığı rollerin, heteronormatif bir anlayışın, eril tahakkümün, hegemonik ve hiyerarşik anlayışın hüküm sürdüğü bir gezegen olarak kurgulanır. Okur bu noktada Urras'a yolculuk yapan ana karakter Shevek aracılığıyla bu eril uzamı sorgular ve eleştirir. Le Guin'in her iki romanındaki Gethen ve Anarres gezegenlerinde de evlilik ve aile kurumları, bilindik ebeveyn rolleri, dikotomik anlayışa dayalı ikili cinsiyet kurgusu yer almaz. Bunun yansı sıra, romanlarındaki ana karakterler hem içsel hem fiziki bir keşif yolculuğuna çıkarlar. Böylelikle geldikleri bu yeni ve başka uzamlarda ataerki başta olmak üzere pek çok kavram ve yansımalarını sorgularlar. *Karanlığın Sol Eli*'nde Genly Ai'nin bilincinde olumlu anlamda önemli değişimler yaşanır. *Mülksüzler* romanındaki Shevek ise araştırma yapmak için geldiği bu yeni uzamda beklediği dayanışma ve ilişkilene

biçimlerini bulamaz. Bu eril uzamdaki dinamikleri anlamakta zorluk yaşar. O, gezegende hüküm süren egemen ataerki, toplumsal cinsiyet rolleri ile çatışmalı bir ilişki kurar. Toplumsal cinsiyet, cinselliğe dair bilincinde bir değişim olduğu söylenemez çünkü Shevek zaten toplumsal cinsiyet rejiminin hüküm sürmediği özgür bir uzamdan Urras'a gelir.

Le Guin'in her iki romanında da antropoloji, biyoloji ve fizik bilimlerinin yanı sıra anarşizm, ekolojik hareket, feminizm ve Taoizm felsefesinin etki ve yansımaları görülür. Yazar, kurmaca dünyalarda beden, cinsiyet, cinsel kimlik, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyet eşitliği ve cinsiyetçilik gibi kavramları zamanın ilerisinde, onu aşan, yenilikçi ve öncü bir biçimde tartışmaya açar. Androjeni (çift cinsiyetlilik), cinsiyetsizlik ve beden kavramları üzerine yoğunlaşır ve bunları sorunsallaştırır. Modern cinsiyet ve cinsellik politikalarına direnerek, bunların dışında farklı, değişebilir ve değiştirilebilir arzu, haz ve cinsel pratikler olabileceği dünyalar kurgular. Bu olguların nasıl dillendirildiği toplumsal dönüşümü yansıtan en önemli göstergelerin başında gelir. Cinsiyet bağlamında aydınlanma ve eril us eleştirisinin nasıl dillendirildiği, cinsiyet/cinsiyetsizlik ve cinselliğin bir özgürlük deneyimi olarak nasıl kurgulandığı ve dönüştürüldüğü sorularına cevaplar aranmış ve böylesi kurgulanan dünyaların olabirirliğinin ve gerçekleştirilebilirliğinin dayanakları üzerinde durulmuştur.

İnsan, başlangıcından beri kendi bedeni ve başkasının/ötekini bedeni ve cinselliğine, haz ve üreme kavramlarına dair düşünmüş ve bu bağlamda sorgulamalar yapmıştır. İnsanın var oluşunun temeli olarak da var sayılan unsurlar olan cinsiyet ve cinsellik, başlangıcından bu yana çok çeşitli tanım, kalıp, yargı, sınır ve yasaklarla biçimlendirilmeye ve çerçeveselendirilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda beden de hiyerarşik iktidar ilişkilerinin tesisi ve sürekliliği için ideolojik, kültürel ve toplumsal müdahaleler sonucunda bir anlamda cinsiyete büründürülüp politik bir araca dönüştürülmüştür. Edebiyat, kelimeler veya kurgusal metinler okuyucuya farklı dünyalar ve gerçeklikler sunar. Böylelikle hakikat, tek, değişmez ve sorgulanamaz olarak dayatılan pek çok şeyi sorgulamanın kapılarını açar (bunlardan biri de toplumsal cinsiyet rolleridir) ve bunun sonucunda okuyucunun önüne belki de bir anlamlandırma, bir karşı duruş geliştirme veya mevcut gerçekliği değiştirmek adına çeşitli yollar açar.

Karanlığın Sol Eli romanı bir bakıma cinsiyet sorunsalını gözler önüne serip kültür tarihini bu sorunsal açısından eleştirir. Le Guin doğrudan bir çözüm önerisinde

bulunmamakla birlikte, konuyu estetize ederek görünür kıldığı için bir anlamda geleneksel cinsiyet rollerini yapışöküme uğratar ve edebi anlamda bu konuda yeni bir kavrayış ve söylemin başlangıcını da oluşturur. Çalışmada incelenen diğer bir roman *Mülksüzler*'de ise anarşist bir gezegen ile arşist (devletçi), kapitalist ve otoriter bir başka gezegen kurgulanmıştır. Bu iki gezegen de ikili karşıtlıklar üzerine örölü, birbiri ile ilintilidirler ve biri daha eril, diğerisi ise daha dişil özellikler barındırır. Her iki romanda kurgulanan gezegenler cinsiyet politikaları açısından birer deney uzamları olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Yazar, kurgusal zeminde beden, arzu, cinsel edim ve cinsiyet gibi kavramları adeta yapışöküme uğratar. Aynı zamanda, cinsiyet temelli hiyerarşik kategorileştirmeyi, sabitleştirmeyi, doğal ve normal kabul edileni, cinsiyetçiliği ve hegemonik erkekliği edebi bağlamda eleştiren bir söylem üretir. Böylelikle toplumsal cinsiyetin yeniden üretimi sürecinde baskın olan normların değişime uğraması, hatta yerle bir olması kaçınılmaz olur. Le Guin, cinsiyet/toplumsal cinsiyete dair varsayımları ve paradigmaları kurmaca dünyalarında gözden geçirir ve ters yüz etmeye çalışır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, S. (2015). *Duyguların Kültürel Politikası*. Çev. S. Komut. Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Akkartal, F. C. (2017). "Bir Gece Yolcusu". *Notos Öykü Dergisi*. Sayı: 66. 64-68.
- Akmaz, G. (2019). "Hint ve Yunan Mitolojilerinde Androjenlik". *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (1). 68-81.
- Altunpolat, R. (2018). "LGBTİ'lere Yönelik Ayrımcılığı Tarihsel ve Politik Temelde Kavramak". *Eskişehir Okulu Toplumsal Cinsiyet Atölyesi*. Eskişehir Okulu& Sivil Düşün AB Programı, Eskişehir.
- "Anarko-Feminizm nedir?" (2008). (Çevrimiçi) <https://anarsistbakis.wordpress.com/2008/09/08/anarkao-feminizm-nedir>, 10.12.2015.
- Arpacı, M. (2013). "Modernitenin Eşiğinde Toplumsal Cinsiyet Rejimi: Pastoral İktidar, Beden Politikaları ve Evlilik". *Doğu Batı Dergisi*. Sayı: 63. 131-146.
- Attebery, B. (2002). *Decoding Gender in Sciencefiction*. Routledge Taylor & Francis Group, New York and London.
- Axsom, M. (1997). "Border Crossings: The Emergence of Feminist Science Fiction as a Genre". Graduate School of the University of Notre Dame for the Degree of Doctor of Philosophy.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavaldan Romana. Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar*. Çev. Cem Soydemir. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Barker, M. J. Scheele, J. (2018). *Queer- Resimli Bir Tarih*. Çev. U. Özmakas. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Basow, C. (2017). *Cinsel Sözleşme*. Çev. Z. Alpar. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Baş, I. (2014). "Orlando'yu Queer Okumak". *Roman Kahramanları- Üç Aylık Edebiyat Dergisi* . Sayı:17. 82-88.
- Baudou, J. (2005). *Bilim-Kurgu (Kültür Kitaplığı 3)*. Çev. İ. Bülbüloğlu. Dost Kitabevi, Ankara.

- Bayar, Z. (2001). *Bilimkurgu ve Gerçeklik*. Broy Yayınevi, İstanbul.
- Bayhan, V. (2013). “Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet”. *Doğu Batı Düşünce Dergisi: Toplumsal Cinsiyet*. Sayı: 63. 147-164.
- Bayrak E. (2017). “Mülksüzler Bir Ütopya Mı?”. (Çevrimiçi) <http://www.edebiyathaber.net/mulksuzler-bir-utopya-mi-emel-bayrak>, 18.07.2018.
- Bennett, A. Royle, N. (2018). *Edebiyat, Eleştiri ve Kurama Giriş*. Çev. D. Tekin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Berktaş F. (1998). *Kadın Olmak Yaşamak Yazmak*. Pencere Yayınları, İstanbul.
- Berktaş, F. (2019). “Sonradan Söz”. *Gaflet- Modern Türkçe Edebiyatın Cinsiyetçi Sınır Uçları*. (Haz.) S. Kaygusuz, D. G. İbrişim. Metis Yayınları. İstanbul. 253-290.
- Bierman, J. (2007). “Ütopyada İkirçilik: Mülksüzler”. Çev. C. Özden. (Der.) K. M. Güney *Başka Dünyalar Mümkün- Bilimkurgu, Siberpunk ve Siyaset*. Varlık Yayınları, İstanbul, 68- 81.
- Bircan, A.G. (2017). “Yokluktan Varlığa bir Serüven: Feminist Spekülatif Kurgularda Eril Olmayan bir Kahramanlık Mümkün mü?”. *Roman Kahramanları-Üç Aylık Edebiyat Dergisi*. Sayı: 31. 122-132.
- Bolat, D. (2016). “Zorunlu Heteroseksüellik ve Türkiye Muhalefet Alanı Üzerine Bir Tartışma”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. Cilt: 71, No: 4. 1091-1117.
- Bora, A. (2019). “Pembenin Elli Tonu”. *Notos Öykü Dergisi*. Sayı: 78. 40-45.
- Braidotti, R. (2017). “Birey Kendi Farklılığında Yeşerebilmeli”. *Göçebe Özneler- Çağdaş Feminist Kuramda Bedenleşme ve Cinsiyet Farklılığı*. Çev. Ö. Karakaş. Kolektif Kitap, İstanbul.
- Briot, C. (2015). *Feminist Science Fiction- Gender Aspects in Ursula K. Le Guin's The Dispossessed and Feminist Criticism*. Seminar Paper in the Subject English Language and Literature Studies, University of Bonn.
- Butler, J. (2010). “Queer-Yoldaşlığı ve Savaş Karşısı Siyaset” *Kaos Gl Anti-Homofobi Kitabı 2- Uluslararası Homofobi Karşısı Buluşma*. Ayrıntı Basımevi, Ankara.
- Butler, J. (2012). *Bela Bedenler*. Çev. C. Çakırlar ve Z. Talay. Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. Çev. B. Ertür. Metis Yayınları, İstanbul.
- Call, L. (2017). *Ursula K. Le Guin'in Postmodern Anarşizmi*. Çev. D. Kurt. Sur Yayınları, İstanbul.
- Chanter, T. (2019). *Toplumsal Cinsiyet*. Çev. M. Erguvan. Fol Kitap, Ankara.
- Cheviron, N.T. (2010). "Toplumun Arzudan Korkması ve Medyanın Homofobikliği". *Kaos Gl Anti-Homofobi Kitabı 2-Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma*. Ayrıntı Basımevi, Ankara.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. Çev. C. Soydemir. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Cox, J. (2000). "Androgyny In Feminist Utopian Literature: Fictional Challenges to Stereotypic Gender Constuctions". Lakehead University Thesis in Preparation for MA in Sociology and Collabrative Women's Studies.
- Cummins, E. (2017) "Le Guin'in Dünyaları". (Çev. O. Tecimen) *Notos Öykü Dergisi*. Sayı: 66. 26-32.
- Çakır, S. (2009). *Modern Siyasi İdeolojiler*. (Ed.) B. Örs. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- Çakırlar, C.- Delice, S. (Haz.) (2012). *Cinsellik Muamması- Türkiye'de Queer Kültür ve Muhalefet*- Metis Yayınları, İstanbul
- Çalışkan, D. (2019). "Queer Bağ, Ailesel Zaman Kavramlarının Tezahürü ve Hatırlattıkları". *Türkiye'de Cinsiyet Kültürleri- Dicle Koğacıoğlu Kitabı*. (Der.) C. Özbay, A.Terzioğlu. İletişim Yayınları, İstanbul. 299-311.
- Çelik G. (2016). "Erkekler (de) Ağlar!. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Erkeklik İnşası ve Şiddet Döngüsü". *Fe Dergisi*. No: 2, 1-12.
- Damak F. (2018). "Erkekliğin Yitiminden Queer'in Bitimine: Troya'da Ölüm Vardı", *Toplum ve Bilim Dergisi: Eril Tahakküm, Erkek Edebiyatı, Hegemonya*. Sayı. 145, 255-260.
- Davis-Stillman (2017). *Başka Dünyalar Mümkün- Bilimkurgu, Siberpunk ve Siyaset*. (Der.) K. M. Güney. Varlık Yayınları, İstanbul.

Demir, G. Y. (2016). *Borges'in Dediği Gibi: Edebiyat Üstatları Üzerine Yazılar*. Nora Kitap, İstanbul.

Demirel, S. (2019). "Ursula K. Le Guin: Yazarak Geçen Bir Yaşam". *Kafkaokur Fikir ve Edebiyat Dergisi*. Sayı: 36. 6-12.

Dingil, F. (2000). "Platon'da Kadına Duyulmayan Aşk". *Virgül Aylık Kitap ve Eleştiri Dergisi*. Sayı: 29. 6-10.

"Karanlığın Sol Eli Ursula K. Le Guin- Editörün Notu" (2013). (Çevrimiçi) http://www.dipnotkitap.net/ROMAN/Karanligin_Sol_Eli.htm, 19.12.2015.

Direk Z. (2012). "Queer Kuram ve Cinsiyet Farklılığı". *Cinsellik Muamması-Türkiye'de Queer Kültür ve Muhalefet-*. (Haz.) C. Çakırlar, S. Delice. Metis Yayınları, İstanbul. 72-92.

Direk, Z. (2015). "Judith Butler: Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi". *Cinsiyetli Olmak*. (Haz.) Z. Direk. YKY Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. 67-84.

Direk, Z. (2016). "Giriş". *Cinsiyeti Yazmak*. (Haz.) Z. Direk. YKY Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. 11-24.

Direk, Z. (2016). "Önsöz". *Cinsiyeti Yazmak*. (Haz.) Z. Direk. YKY Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. 7-9.

Doğrusöz, M. (2019). "Feminist Kuram ve Yöntem". (Çevrimiçi) <http://mahandogruso.net/feminis-kuram-ve-yontem>, 26.10.2019.

Durudoğan H. (2015). "Unes Femmes: Kristeva, Psikanaliz ve Kadın". *Cinsiyetli Olmak*. (Der.) Z. Direk. YKY Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. 51-66.

Elgün, A. (2010) "Postmodern İkonografide Mitlerarasılık- Witkin, Giger, Gaultier, Merhige ve Spielberg'de Beden ve Cinsiyet Hallerinin Analizi". Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.

Erkol, G. Ç. (2019). "İlet, Zillet ve Erkeklik: Eleştirel Erkeklik Çalışmaları ve Türkiye'deki Seyri". *Toplum ve Bilim Dergisi Eril Tahakküm, Erkek Edebiyatı, Hegemonya*. Sayı: 145, 13.

Ertin, S. (2019). "Hollinghurst'un Romanlarında Heteronormativite ve Erkek Eşcinsel Kimlik Kurgusu". *Ütopyada Edebiyat Edebiyat Ütopya*. (Ed.) M. Toprak-G. Şar. Umuttepe Yayınları, İzmit-Kocaeli.

- Ezer, Ö. (2019). “Bir’in ve Dil’in Hegemonyasından Kurtulmak: Yaşam Yazımında Çokseslilik”. *Türkiye’de Cinsiyet Kültürleri- Dicle Koğacioğlu Kitabı*. (Der.) C. Özbay, A. Terzioğlu. İletişim Yayınları, İstanbul. 245-264.
- Fayad, M. (1997). “Aliens, Androgynes, and Anthropology: Le Guin’s Critique Of Representation In The Left Hand Of Darkness”. *Mosaic: A Journal For The Interdisciplinary Study Of Literature*. Winnipeg- Canada. Volume: 30. Issue: 3. 59-73.
- Felski, R. (2020). *Modernitenin Cinsiyeti*. Çev. A. Gündüz. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Fine, C. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması*. Çev. K. Tanrıyar. Sel Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2015). *Cinselliğin Tarihi*. Çev. H.U. Tanrıöver. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Freedman, C. (Der.) (2016). *Ursula K. Le Guin’le Konuşmalar*. Çev. B. Erdoğan. Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Giddens, A. (2014). *Mahremiyetin Dönüşümü*. Çev. İ. Şahin. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Göregenli, M. (2010). “Zalimin Zırt Dediği Yer”. (Çevrimiçi) <https://kaosgl.org/gokkusagi-forumu-kose-yazisi/zalimin-zirt-dedigi-yer/>, 13.04.2016.
- Greer, G. (1996). *İğdiş Edilmiş Kadın*. Çev. M. Bayatlı. Penceres Yayınları, İstanbul.
- Grosz, E. (2011). “Deneysel Arzu: Queer Öznelliğini Yeniden Düşünmek”. *Cogito-Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram*. Sayı: 65-66. 7-36.
- Güler, E. Z. (2009). “Karanlığın Sol Eli, Ursula K. Le Guin”. (Çevrimiçi) <http://www.insanokur.org>, 13.12.2015.
- Güney, K. M. (2007). *Başka Dünyalar Mümkün- Bilimkurgu, Siberpunk ve Siyaset*. Varlık Yayınları, İstanbul.
- Gürses, İ. (2007). “Kültürel Ekoloji Olarak Sinema: Avrupa Sineması Üzerine İncelemeler”. T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-Televizyon-Sinema Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi .
- Hekman, S. J. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi*. Çev. B. Balkız ve Ü. Tatlıcan. Say Yayınları, İstanbul.

“Hermaphrodite-Yunan Mitolojisi” (2019). (Çevrimiçi) <http://www.antiktarih.com/hermaphrodite-yunan-mitolojisi>, 14.08.2019.

Humm, M. (2002). *Feminist Edebiyat Eleştirisi*. Çev. Ö. Altay vd., Say Yayınları, İstanbul.

Irzık, S.-Parla J. (Der.). (2009). *Kadınlar Dile Düşünce- Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet*. İletişim Yayıncılık, İstanbul.

İleri, C. (2016). “Cinsiyet Kavramı Üzerine Bir Yolculuk: Karanlığın Sol Eli”. (Çevrimiçi) <http://www.bilimkurgukulubu.com/edebiyat/cinsiyet-kavrami-uzerine-bir-yolculuk-karanligin-sol-eli/>, 12.04.2016.

İplikçi, M. (2015). “Bilimkurgu ve Kadın”. (Çevrimiçi) <https://bacilarkiraathanesi.wordpress.com/bilimkurgu-ve-kadin-muge-iplikci>, 19.12.2015

İşlekel, S.E. (2016). “Cinselliğin Öznesi: Haz, Biyoiktidar ve Özneleşme”. *Cinsiyeti Yazmak*. (Haz.) Z. Direk. YKY Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. 22-45.

İyi, S. (2006). “Eril Dünya, Dişil Dünya ve İnsan Dünyası”. *FelsefeLogos*, Sayı: 29. 4-7.

Jagose, A. (2017). *Queer Teoriye Bir Giriş*. Çev. A. Toprak. Nota Bene Yayınları, Ankara.

Jameson, F. (2007). “Le Guin’de Dünya- İndirgemesi: Ütopyaçı Anlatımın Belirliği”. Çev. C. Özden . *Başka Dünyalar Mümkün- Bilimkurgu, Siberpunk ve Siyaset* (Der.) K.M. Güney. Varlık Yayınları, İstanbul. 82-99.

Jameson, F. (2008). *Modernizm İdeolojisi- Edebiyat Yazıları*. Çev. K. Atalay ve T. Birkan. Metis Yayınları, İstanbul.

Jung, C. G. (2015). *Maskülen Erilliğin Farklı Yüzleri*. Çev. D. G. Erdinç. Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Kaos Gl. (2010). “Arzu Daima Özgürlüğü Varsayar”. (Çevrimiçi) <https://kaosgl.org/haber/lsquoarzu-daima-ozgurlugu-varsayarrsquo>, 14.10.2015.

Kaya, N. (2019) “Bir Dakikalık Dipnot 15: Science Fiction-Yüzyıl Sonu Kültür Krizi 19. Yüzyıl- Video Dosyası”. (Çevrimiçi) <https://youtube/8TAGNE8FwAU/CultureClubTV>, 15.08.2019.

- “Karanlığın Sol Eli- Ursula Le Guin- Editörün Notu” (2013). (Çevrimiçi)
http://www.dipnotkitap.net/ROMAN/Karanligin_Sol_Eli.htm, 10.09.2015.
- Kaygusuz, S.,Gündoğan, D.G. (2019). *Gaflet-Modern Türkçe Edebiyatın Cinsiyetçi Sinir Uçları*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Kaylı, D. Ş. (2015). *Özgürleşme ve Kadın Bedeni*. Atlantis Yayınları, İzmir.
- Kemaloğlu, D. B. (2012). “Toplumsal Cinsiyet ve Kimliğin Yıkımı Olarak Queer”. *Felsefelogos- Cinsel Azınlıklar*. Sayı: 46. 93.
- Kergoat, D. (2015). “Cinsiyete Dayalı İşbölümü ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri”. *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*. (Haz.) F. Laborie, H. Hırata, D. Senotier. Çev. G. A. Savran. Dipnot Yayınları, Ankara. 87- 96.
- Koç, Z. (2004) “Karanlığın Sol Eli: Kış’a Doğru Yolculuk”. (Çevrimiçi)
http://www.izinsizgosteri.net/asalsayi23/zehra.koc_23.html, 13.12.2015.
- Kornegger, P. (2013). “Anarşizm: Feminist Bağlantı”. (Çevrimiçi)
<https://anarsizm.org/anarsizm-feminist-baglanti-1976-peggy-kornegger/>, 04.12.2015.
- Le Guin, U. K. (2000). *The Left Hand of Darkness*. ACE Books, USA.
- Le Guin, U. K. (2003). *The Dispossessed*. Harper Perennial, İstanbul.
- Le Guin, U. K. (2004). “Hepimizin aklında takımadalar var”. *Virgül Dergisi*. Çev. A. Boren. Sayı:71. 2-3.
- Le Guin, U. K. (2013). *Kadınlar Rüyalar Ejderhalar*. Çev. D. Erksan, B. Somay, M.G. Sökmen. Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Le Guin, U. K. (2014). *Mülksüzler*. Çev. L. Mollamustafaoğlu. Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Le Guin, U. K.(2015). *Karanlığın Sol Eli*. Çev. Ü. Altuğ. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Le Guin, U.K. (2017a). *Dümeni Yaratıcılığa Kırmak*. Çev. D. Göl. Hep Kitap, İstanbul.
- Le Guin, U.K. (2017b). *Sürgün Gezegeni*. Çev. E. Odabaş. İthaki Yayınları, İstanbul.
- Le Guin, U.K. (2017c). *Zihinde Bir Dalga*. Çev. T. Birkan, Ö. Çelik, S. Kılıç, Ö.D. Gürkan, M.G. Sökmen. Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Le Guin, U.K. (2018a). *Dünyanın Kıyısında Dans*. Çev. S. Ersavcı. İthaki Yayınları, İstanbul.

- Le Guin, U.K. (2018b). *Ursula K. Le Guin Yorumuyla Lao Tzu Tao Te Ching*. Çev. B. Somay ve E. Keskinsoy. Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Le Guin, U.K. (2019). *Boşa Geçirilecek Vakit Yok*. Çev. D. Göl. Hep Kitap, İstanbul.
- Lem, S. (2007). “Şaklabanlar Arasında Bir İleri Görüşlü”. Çev. U. Güney ve Ö. Karakaş. *Başka Dünyalar Mümkün- Bilimkurgu, Siberpunk ve Siyaset*. (Der.) K. M. Güney. Varlık Yayınları, İstanbul.
- “LGBT Sözlük” (2006). (Çevrimiçi) <https://kaosgl.org/haber/lgbt-sozluk>, 10.10.2015.
- Lhomond, B. (2015). “Cinsellik”. *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*. (Haz.) F. Laborie- H. Hirata- D. Senotier. Çev. G. A. Savran. Dipnot Yayınları, Ankara. 61- 65.
- Lloyd, G. (1996). *Erkek Akıl- Batı Felsefesinde Erkek ve Kadın*. Çev. M. Özcan. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Lothian, A. (2006) “Grinding Axes and Balancing Oppositions: The Transformation of Feminism in Ursula K. Le Guin's Science Fiction”. *Extrapolation Research Library*, Volume: 47-3. 380-395.
- Marcellino, W. (2009). “Shadows to Walk: Ursula Le Guin’s Transgressions in Utopia”. *The Journal Of American Culture*. Volume 32-3. 203-213.
- Mathieu, N.C. (2015). “Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet”. *Eleştirel Feminizm Sözlüğü* (Haz.) F. Laboire, H. Hirata, D. Senotier D. (Çev. G. A. Savran). Dipnot Yayınları, Ankara. 76-86.
- Millett, K. (1973). *Cinsel Politika*. Çev. S. Selvi. Payel Yayınları, İstanbul.
- Morrison, I. M. (2011). “Anarcho-Feminism and Permanent Revolution in Ursula K. Le Guin’s the Dispossessed”. The University of Buffalo, State University of New York Department of English, Master of Arts. USA.
- Muratoğlu, B. (2004). “Mülksüzler 30. Yılında”. *Cumhuriyet Kitap Dergi*. 7-9.
- Nalbantoğlu, F. (2011). “Anarko-Feminizm: Kişisel bir yolculuk öyküsü”. (Çevrimiçi) <https://www.yeniduzen.com/anarko-feminizm-kisisel-bir-yolculuk-oykusu-18996h.htm>, 13.12.2015.
- Özbay, C.-Terzioğlu, A. (Der.). (2019). *Türkiye’de Cinsiyet Kültürleri (Dicle Koçacioğlu Kitabı)*. İletişim Yayınları, İstanbul.

- Özbudun, S.-Sarı, C.-Demirer, T. (2007). *Küreselleşme, Kadın ve Yeni Ataerki*. Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Özdemir, O. (2010). “Tecavüzü, Hegemonik Erkeklik Zemininden Kavramak” *Fe Dergi* 2, Sayı: 2. 75-90.
- Özdeş, M.(1997). “Müfit Özdeş’le Bilimkurgu Üzerine”. *Virgül- Aylık Kitap ve Eleştiri Dergisi*. Sayı: 1. 7.
- Özkazanç, A. (2015). *Feminizm ve Queer Kuram*. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Özkürallı İ. (2016). “Queer Teori”. *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* (Haz.) F. Sayılıgil. Dipnot Yayınları, Ankara. 211-227.
- Öztop, N. (2010). “Dünya Gözüyle Judith Butler’ı Görmek”. *Kaos Gl Anti-Homofobi Kitabı 2-Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma*. Ayrıntı Basımevi, Ankara.
- Paglia, C. (2004). *Cinsel Kimlikler (Nefertiti’den Emily Dickinson’a Sanat ve Çöküş)*. Çev. A. Hazaryan ve F. Demirci. Epos Yayınları, İstanbul.
- Pennington, J. (2000). “Exorcising Gender: Resisting Readers in Ursula K. Le Guin’s Left Hand of Darkness”. *Extrapolation*. Volume: 41. No.4. 351-358.
- Pişkin, L. (2016). “İktidar, Edebiyat ve LGBTİ”. (Çevrimiçi) <https://t24.com.tr/k24/yazi/iktidar-edebiyat-ve-lgbti,525>, 18.11.2019.
- Rahte, E.Ç. (2010). “Bedenimizin Sınırları, Dünyamızın Sınırları Değildir”. *Kaos Gl Anti-Homofobi Kitabı 2-Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma*. Ayrıntı Basımevi, Ankara.
- Rashley, L. H. (2007). “Revisioning Gender: Inventing Women in Ursula K. Le Guin’s Nonfiction”. “Biography-Life Writing And Sciencefiction”. Volume: 30. 22-47.
- Rass, R. (2010). Analysisi of Ursula Le Guin's the Left Hand of Darkness. (Çevrimiçi) <http://www.angelfire.com/ny/gaybooks/lefthandofdarkness.html>, 17.08. 2016.
- Saage, R. (2015). “Özeleştirel Vizyona Sahip Bir Ütopya: Mülksüzler Romanı”. *Felsefelogos-Anarşizm*. Sayı: 58. 95.
- Saluk, S. (2015). “Feminist Bilimkurgu Yazımında Ursula K. Le Guin”. (Çevrimiçi) <http://www.feminisite.net/news.php?act=details&nid=25>, 13.12.2015.

- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkansız İktidar- Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler-*. Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Saylıgil, F. (2016). “Giriş”. *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* (Haz.) F. Saylıgil. Dipnot Yayınları, Ankara. 9-16
- Selek, P. (2015). “Türkiye’de Özgürlüğü Ararken”. *Cinsiyetli Olmak*. (Der.) Z. Direk. YKY Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. 118-129.
- Slaughter, J. (2017). “Ursula K. Le Guin- Duvarlarda Kapılar Açmak” (Çev. M. T. Sadık). *Notos Öykü Dergisi*. Sayı: 66. 48-53.
- Sümer, S. Z. (2011). *Tarih İçinden Görünürlükten Kadınların Tarihine: Amerikan Kadın Romanında Feminist Bilinç ve Politika*. Literatürk, Konya.
- Şafak, H. (2013). “İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim ya da Mülksüzler”. *Roman Kahramanları- Üç Aylık Edebiyat Dergisi*. Sayı:16. 104-109.
- Taburoğlu, Ö. (2013). “Queer Kuramı: Yapılaşmış Kimlikler, Keyfi Cinsiyetler” *Doğu Batı Düşünce Dergisi Toplumsal Cinsiyet II*”. Sayı: 64. 9-19.
- Talay, Z. (2016).“Cinsiyetli Olmayı Unutuş Mümkün mü? Niteliksiz Varoluşlar”. *Cinsiyeti Yazmak*. (Haz.) Z. Direk. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Terzioğlu, F. (2019). “Ursula K. Le Guin, Bilimkurgu ve Feminizme İlişkin Düşünceler”. *Varlık Aylık Edebiyat ve Kültür Dergisi*. Sayı: 1343. 17-20
- Tidwell, C. (2011). *No Longer Estranged: Women, Science, Science Fiction*. Doctor of Philosophy The University of Texas at Arlington, USA.
- Tiftik, S. (2019). “A. Kulin, M. Mungan ve H. A. Toptaş Metinlerinde Queer İmkânlar”. *Notos Dergisi*. Sayı: 78. 46-53.
- Türk, H.B. (2008). “Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkân Olarak Pierre Bourdieu”. *Toplum ve Bilim Dergisi*. Sayı: 112. 119-146.
- Walby S. (2014). *Patriyarka Kuramı*. Çev. H. Osmanağaoğlu. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Wittig, M. (2013). *Straight Düşünce*. Çev. L. S. Darıcıoğlu, P. Büyüктаş. Sel Yayınları, İstanbul.

- Wolf, S. (2012). *Cinsellik ve Sosyalizm- LGBT Özgürleşmesinin Tarihi, Politikası ve Teorisi*. Çev. K. Tanrıyar. Sel Yayınları, İstanbul.
- Woolf, V. (2012). *Kendine Air Bir Oda*. Çev. İ. Özdemir. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Yanıkoglu, S.P. (2008). “Psychological Bisexuality and Otherness in the Novels of Angela Carter, Virginia Woolf, Marge Piercy and Ursula K. Le Guin: A Study from the Perspective of Êcriture Fêminine”. In Partial Fulfillment of The Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in the Department of English Literature, The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University.
- Yardımcı S. (2012). “Ne O, Ne Bu, Ne Şu: Queer Kuramı ve Kimliksizleşme”. (Çevrimiçi) <https://www.e-skop.com/skopbulten/ne-o-ne-bu-ne-su-queer-kurami-ve-kimliksizlesme/749/>, 14.08.2015.
- Yardımcı S.- Güçlü, Ö. (2013). “Giriş: Queer Tahayyül”. *Queer Tahayyül*. (Der.)S. Yardımcı, Ö. Güçlü. Sel Yayınları, İstanbul.
- Yardımcı, S. (2014). “Queer Tahayyül: Cinsiyet Kimliğinde ve Cinsel Yönelimde İkiliğin Ötesi”. *Toplum ve Hekim Dergisi*. Cilt: 29. Sayı: 4. 296-301.
- Yelkenli, M. (2000). “Ursula K. Le Guin’in Gizli Dünyası”. *Virgül Aylık Kitap ve Eleştiri Dergisi*. Sayı: 26. 51.
- Yıldırımaz, T.Y. (2016). *Ütopyanın Kadınları Kadınların Ütopyası*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Yuval, D.N. (2001). *Nationalism, Feminism & Gender Relations*. Polity Press, Cambridge.
- Yücel, N. (2009). “Ekoloji-Anarşi Ekseninde Bookchin” *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2. 75-86
- Yüksel, F. (2013). *Tarihten Bugüne Meme’nin Hikâyesi*. Pupa Yayınları, İstanbul.

EKLER LİSTESİ

Ek 1

KARANLIĞIN SOL ELİ'NDE KURGULANAN İSİMLER

Ekumen: 83 gezegende, 3000 devlet en oluşan bir birlik, konfederasyon. Evrene hâkim olup amacı, gezegenler ve kültürler arasında ticareti, işbirliğini, iletişimi ve uyumu geliştirmektir. Ekumen hükmederek değil, işbirliği ilkesiyle işler. Hiç bir yasa koymazlar, kararlar emirle değil danışma ve rızayla alınır. Yayılımacı amaçlardan ve şiddetten uzaktır.

Erhengrang: Gethen gezegenindeki iki büyük devletten birisi olan Karhide'nin başkenti.

Fastness: Handdara kültürüne ait inziva yeri. İnsanlar orada bir gün ve bir ömür kalabilmektedirler.

Foretellers: Handdara kültüründe öngörünün ustaları.

Gethen: Öykünün geçtiği yarı kutup iklimin yaşandığı, çok soğuk ve sert iklime abssahip gezegen. Kış olarak da adlandırılır. Devasa büyüklükte buzullar ve donmuş nehirlerin olduğu gezegende besin çeşitliliği de oldukça sınırlıdır. Ulaşımını kızaklar ve kayaklar ile gerçekleştirirler. Gethen'liler bilindik, verili cinsel kimliklere sahip değildir; androjendirler. Cinsiyet kalıplarının olmadığı gezegende cinsel kimlik, kadınlık ve erkeklik kavramları hiçbir anlam ve değer ifade etmez.

Hain: Le Guin'in kurguladığı evren.

Hainish: Hain evreninde konuşulan dil.

Handdara: Karhide Devleti'nin dini veya mitolojik kültü. Le Guin'in etkilendiği, Taoizm felsefesinden izler taşır. Temel ilkelerinden birisi de zıtların birliğidir. Bu dine herhangi bir dogma ya da yol gösterici bir sembol yok. Doğayı, hayatı ve kendi varoluşlarını temel olarak alırlar. Kehanet (foretelling) denilen bir nevi münecimlik âdet geliştirmişlerdir.

Handdara'da Cehalet/Bilgisizlik: Belleğin, zihnin olumlu haldeki durumu. Soyutlamaksızın ve kanılardan bağımsız, bir şeyin/durumun kendisine hâkim olma hali.

Karhide: Gethen’de Kral Argaven yönetimindeki monarşik devlet. Karhide ülkesi krallıkla yönetilmesi ve ocaklardan oluşması neticesi ile daha az gelişmiş bir durumdadır.

Kemmer: Androjen kişilerden birinin hormonal olarak kadına, diğerinin de erkeğe dönüştüğü, karşılıklı rızaya dayalı cinsel ilişki yaşadıkları kısa ve döngüsel cinsel çevrim. Cinsel çevrim yaklaşık olarak 26 ila 28 gün sürer. Gethen’liler 21 veya 22 gün sommer durumunda olup cinsel bakımdan aktif değildirler. 18. güne doğru hipofiz aktivitesiyle hormonal değişimler başlar ve 22. veya 23. günde kişi kemmer evresine girer. Gethen’liler kemmer’in ilk evresinde tümüyle androjen durumdadırlar; cinsiyet ve cinsel gücü yalıtılmış haldeyken edinmezler. Başka bir deyişle, kemmer’in ilk evresindeki bir Gethen’li tek başına ise veya kemmer evresinde olmayan kişilerle birlikte kalıyorsa cinsel ilişkiye girme becerisi kazanamaz.

Kemmer evleri: İnsanların kemmer evresinde kullanımına açık, uygun eş bulabilecekleri evler.

Kemmer sözü: İki kişi arasında bir ömür birlikte olmaya yönelik bağlılık yemini.

Mishnory: Gethen’in iki devletinden birisi olan Orgareyn’in başkenti.

Nusuth: Pek çok durumda hareketsizliğe, umursamazlığa ve müdahale etmemeye denk gelen tipik bir Handdara davranış biçimi.

Orgareyn: Gethen’in yönetsel olarak daha oligarşik, toplumsal anlamda ise sosyalist bir yapılanmaya sahip ülkesi. Çocuklar ortak büyütülür, devlet her Orgareyn’liye iş bulmak zorundadır. Halkın refah düzeyleri daha yüksektir ve Karhide ülkesine göre daha konforlu yaşarlar.

Terra: Dünya’ya verilen ad, Genly Ai karakterinin geldiği yer.

Yomesh: Orgareyn’in biraz daha organize durumda olan resmi dini. Bu dine inananlar aydınlığı tercih edip, karanlığı reddederler. İnsanın tekilliğinin onun kutsallığı olduğu savunulur. Kutsal kitap ve Meshe adında kutsal bir ilahı vardır. Kutsal kitapta Handdara dininin mensuparı kötülenir ve dışlanır.

Ek 2

MÜLKSÜZLER'DE KURGULANAN İSİMLER

Anarres: Uzay boşluğundaki dört gezegenden biri. Dünya Odo'cular Topluluğu olarak adlandırılan, bir buçuk milyon Urras'ının 150 yıl önce devlet, hükümet, iktidar, bürokrasi, bunlara dair kurumlar, devlet başkanı, lider, patron, sömürü ve baskı mekanizmalarının olmadığı bir toplumsal organizma hayaliyle kendini sürgün ettiği Anarşist gezegen.

Arz: Uzay boşluğundaki dört gezegenden biri.

Atro: Urras'ta yaşayan en önde gelen fizikçi.

Bedap: Cinsel yönelimi eşcinsel bir karakter olarak kurgulanan, Shevek'in çocukluktan bu yana en yakın arkadaşlarından biri. Geçmişte Shevek ile kısa süren bir cinsel birliktelik yaşarlar.

Beshun: Shevek'in on sekiz yaşında kısa süreli bir cinsel birliktelik yaşadığı kadın.

Efor: Urras'ta kaldığı sürece hizmet eden yardımcı.

Hain: Uzay boşluğundaki dört gezegenden biri.

Io: Urras gezegenindeki kapitalist düzenle yönetilen, otoriter ve baskıcı yönetim anlayışının hâkim olduğu ülke.

Ioca: Urras'ta konuşulan dil.

Keng: Dünya'nın Urras'taki büyükelçisi. Dünyalılardan romanda "Terrans" diye bahsedilir.

Ketho: Romanın sonunda Shevek'i Annares'e döndüren Davenant adlı uzay gemisinin Hain'li komutanı.

Kimoe: Shevek'in Annares'ten Urras'a ilk yolculuğunda eşlik eden Urras'lı doktor.

Laia Asieo Odo: Anarşist Anarres gezegeninin kurucu kadın lideri.

Palat: Shevek'in babası.

Pravca: Anarres'te konuşulan dil.

Rulag: Shevek'in annesi

Sabul: Shevek'in akıl hocası, Abbenay Enstitüsü'nde bir fizikçi.

Shevek: Eşzamanlılık teorisi üzerine çalışan Anarres'li fizikçi ve romanın ana karakteri.

Takver: Shevek'in partneri olan Anares'li bir kadın.

Tau Ceti: Cetus takımyıldızında ve Dünya'ya on iki ışık yılı uzakta bulunan bir yıldız. Güneşe benzeyen fakat güneşten daha küçük olan Tau Ceti yıldızının etrafında beş gezegenin döndüğü tahmin ediliyor. Bunlardan iki tanesinin de yaşanabilir bölgede olduğunun söylenmesi sebebiyle Urras ve Anarres gezegenleri Tau Ceti etrafında bulunur.

Thu: Urras gezegenindeki sosyalist düzenin hâkim olduğu, görece özgür ülke

Tuio Maedda: Shevek'in tanıştığı Urras'lı bir anarşist.

Urras: Uzay boşluğundaki dört gezegenden biri. Arşist (devletçi), kapitalist ve totaliter gezegen.

ÜDE: Anares gezegeninde bulunan Üretim ve Dağıtım Eşgüdümü. Gezegende yapılması gereken işler, gönüllü ve zorunlu işler olarak ayrılıp İş Böl bilgisayarlarının gezegenin tümünü kapsayan iletişim ağıyla eşitlik ilkesine göre dönüşümlü olarak dağıtılır ve yönetim ve yürütme, Üretim ve Dağıtım Eşgüdümü'nün kontrolündedir

Vea Doem Oiiie: Shevek'in ilgisini çeken, birliktelik yaşadığı Urras'lı kadın.